

Náboženský turizmus – cesta k Bohu a člověku

Prešov 2019

Editor:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Recenzenti:

prof. ThDr. Marek Petro, PhD.

ks. dr hab. Janusz Mieczkowski

Za jazykovú úpravu textov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

ISBN 978-80-555-2190-9

*„Tvoje z tvojho
tebe prinášame...“*

Podujatie bolo súčasťou osláv Jubilejného roka
Prešovskej archiepie v roku 2018.

OBSAH

<i>Peter Šturák</i>	
Pozdravné slovo dekana fakulty	6
<i>Ján Babjak</i>	
Pozdravné slovo veľkého kancelára fakulty	8
<i>Gabriel Paľa</i>	
Mediálna prezentácia náboženského turizmu	10
<i>Maciej Ostrowski</i>	
Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy	24
<i>Peter Tirpák</i>	
Vzťah Cirkvi k turizmu a putovaniu	43
<i>Daniel Slivka</i>	
Putovanie človeka v židovskej interpretácii textov Hebrejskej biblie.....	59
<i>Anna Wajda</i>	
Atrakcyjność turystyczna ogrodów biblijnych i kolekcji roślin biblijnych w ogrodach botanicznych	74
<i>Daniel Dzurovčín</i>	
Ľutina a Litmanová – vývoj a perspektívy pútnických miest	99
<i>Viktor Verba</i>	
Profil návštevníkov pútnických miest v kontexte religiózneho cestovného ruchu	109
<i>Pavol Dancák</i>	
Človek sa človekom stáva na ceste	124
<i>Marcel Pisio</i>	
Stretnúť Boha tu na zemi	136
<i>Cástor Sánchez</i>	
Moje Camino de Santiago	140

Pozdravné slovo dekana fakulty

Vaša Excelencia, o. arcibiskup a metropolita, vladyka Ján, Veľký kancelár našej Alma mater, váž. pán predseda Prešovského samosprávneho kraja, ctení prednášatelia a organizátori medzinárodnej vedeckej konferencie, osobitne p. doc. Peter Tirpák z Katedry aplikovanej edukológie spolu s organizačným výborom za Gréckokatolícku teologickú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove, vzácní hostia, spolubratia v kňazskej službe, milé študentky a študenti!

Dovoľte, aby som Vás všetkých na úvod dnešného vedeckého podujatia s úctou pozdravil, ako dekan inštitúcie, na pôde ktorej sa táto konferencia uskutočňuje. Chcem vyjadriť veľké potešenie a radosť z tej skutočnosti, že v tomto prípravnom čase na slávenie najkrajších sviatkov v roku, Vianoc, aj naša fakulta „dostáva“ osobitý darček v podobe dnešnej konferencie. Tá je totiž venovaná téme náboženského turizmu ako cesty k Bohu a človeku, ako je to vyjadrené v jej názve. Aj my tento predvianočný čas prežívame ako svoje osobné putovanie do biblického Betlehema za novonarodeným Spasiteľom celého sveta, ktorého narodenie prinieslo zásadný prelom v histórii celého ľudstva.

Ak hovoríme o náboženskom turizme, musíme ho vidieť v kontexte náboženstva a religiozity, ktoré boli neoddeliteľnou súčasťou identity obyvateľov Slovenska osobitne v geografickom prostredí východnej časti našej vlasti. Religiózne pomery tu boli v jednotlivých obdobiach výrazne ovplyvnené historickými udalosťami, ktoré vo viacerých aspektoch zmenili konfesijné smerovanie v týchto regiónoch. Religiózna štruktúra obyvateľov a rozloženie pútnických miest boli vplyvom týchto udalostí viac či menej diferencované, a to i v kontexte priestorových súvislostí.¹ V súčasnosti tu nachádzame množstvo pútnických miest, medzi ktorými v rámci Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, konkrétne v Prešovskej gréckokatolíckej archieparchii, sa s určitou dominanciou

---

¹ VERBA, V.: Vývoj religióznych pomerov na Slovensku so zreteľom Gréckokatolícku cirkev. In: *Geografické aspekty gréckokatolíckych pútnických miest Lutina a Litmanova v kontexte religiózneho cestovného ruchu*. Dizertačná práca. Prešov: FHPV PU v Prešove, 2018, s. 81.

javia pútnické miesta Ľutina a Litmanova. Tieto miesta prešli komplexnou premenou a stali sa miestami s rozšíreným zázemím, ponúkajúcimi prichodiacim pútnikom alebo turistom variabilitu duchovného programu a zároveň aj spoznávania okolitej krásnej prírody. Tieto, ale aj ďalšie pútnické miesta, v rámci projektu s názvom *Svätomariánska púť*, majú úžasný potenciál opierajúci sa o silnú náboženskú tradíciu tohto kraja na slovensko-poľskom pohraničí. Táto medzinárodná vedecká konferencia má ambíciu v sebe spájať a prehĺbovať poznatky a skúsenosti v tejto oblasti so zahraničnými pútnickými miestami a prispieť k zvýšeniu propagácie pútnických miest na Slovensku.

Na záver prajem všetkým účastníkom dnešného medzinárodného vedeckého podujatia, z domova a zahraničia, príjemný a požehnaný čas prežitý na pôde Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, vzájomné obohatenie sa, výmenu teoretických, ale aj skúsenostných informácií. Verím, že táto konferencia prispeje výraznou mierou k propagácii pútnických miest, ktoré sa stávajú neodmysliteľnou súčasťou religiózneho cestovného ruchu na Slovensku.

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

Pozdravné slovo veľkého kancelára fakulty

Vážený pán predseda Prešovského samosprávneho kraja,
vážený pán dekan GTF PU v Prešove,
vážení prednášajúci z UPJPII z Krakova i domáci,
vážené auditórium!

Úprimne sa teším a som veľmi rád, že sa znova stretáme na ďalšom podujatí veľkého projektu Svätomariánska púť – Svetlo z Východu, dnes na zaujímavej besede s názvom: *Náboženský turizmus – cesta k Bohu a človeku*. V dnešnej dobe, silno zameranej na ego človeka, keď sa ľudia stále viac a viac uzatvárajú do vlastných ulít svojho bytia, konferencia o náboženskom turizme môže mnohým pomôcť otvoriť sa Pánu Bohu, ale aj svojim blíznym.

Spomínam si na jezuitu Ríme, kardinála Tomáša Špidlíka, na jeho prednášky a predvídavé slová o tom, že príde čas – a ja si myslím, že ten čas je už tu – keď ľudia budú nachádzať a spoznávať Pána Boha cez umenie, cez obdiv sakrálnych diel i pútnických miest.

Človek rád putuje – lebo vlastne všetci sme pútnici na tejto zemi. Na turistických a pútnických cestách a miestach sa nás Boh zvlášť dotýka cez nádhernú scenériu prírody, cez stvorenstvo, ale aj cez sakrálné umenie vôbec. Človek cíti zvláštny dotyk Boha práve preto, že ho Boh obdaroval mnohými darmi a schopnosťami a inšpiroval ho k tvorbe.

Mnohí ľudia si chcú oddýchnuť a vypnúť z každodenného zhonu za matériou tak, že vyhľadávajú turistické chodníky, pokojné a hlboké lesy a cestičky na pútnické miesta. Jedným slovom, dnes ľudia chcú putovať krajinou, v tichu lesa, pri lesných čistinkách, potôčikoch a na lúkach hľadať zmysel svojho života. A to sú požehnané chvíle, darované nám naším Stvoriteľom, aby sme spoznali zmysel svojho života a múdro a tvorivo prežili pár desiatkov rokov na tejto zemi. Lenže Pán Boh nás stvoril a daroval nám nielen pozemský život, ale aj večný. Preto máme uvažovať aj o inej dimenzii, o večnej, ktorú reálne objavíme až na druhom brehu života.

A k tomu nášmu putovaniu - Slováci naším rodným Slovenskom a Poliaci rodným Poľskom - potrebujeme aj určité informačné tabule, turistické mapy a brožúrky, ale aj prístrešia, jedným slovom je potrebné zázemie, ktoré nám pomôže zorientovať sa, spoznať históriu okolia, ale aj miesta, kde si môžeme oddýchnuť, umyť sa a vyspať, aby sme mohli putovať ďalej. Touto besedou či konferenciou sa snažíme vzájomne inšpirovať a povzbudiť, ako to robiť stále lepšie a efektívnejšie. Prajem všetkým účastníkom pekné zážitky už tu pri počúvaní príspevkov a tiež raz pri putovaní.

Kristus medzi nami!

J.E.Mons. Dr.h.c. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD.
arcibiskup a metropolita

Mediálna prezentácia náboženského turizmu

doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

gabriel.pala@unipo.sk

Resumé: Predložený článok sa zaoberá možnosťou rozvoja náboženského turizmu. V kontexte základného rámca náboženského turizmu poukazuje na potrebu systematického a systémového riešenia prezentácie produktov náboženskej turistiky a tiež aj religióznych objektov a centier prostredníctvom najnovších technológií. Zároveň príspevok nabáda k profesionalizácii segmentu náboženského turizmu v oblasti personálnej i materiálnej.

Key words: Cestovný ruch. Náboženský turizmus. Mediálna prezentácia. Reklama. Nové technológie.

Abstract: The presented paper examines possible ways of religious tourism development. In the context of a basic religious tourism framework, the paper accentuates the need of both systematic and systemic solutions to promotion of products associated with religious tourism, religious objects and sites using the most advanced technology available to us. Besides that, the paper calls for professionalization of the religious tourism segment with regard to personnel and material provision.

Key words: Tourism. Religious tourism. Media presentation. Promotion. New technologies.

Úvod

Neoddeliteľnou súčasťou cirkevného života je putovanie veriacich na miesta, ktoré im Cirkev predkladá ako miesta oplývajúce silným duchovným bohatstvom a duchovnými milosťami. Ak hovoríme o náboženskom turizme, myslíme tým v širokom slova zmysle akúkoľvek migráciu špecifickej skupiny ľudí, teda veriacich, za účelom poznávania alebo duchovnej a psychickej revitalizácie. V užšom slova zmysle chápeme pod náboženským turizmom pohyb kresťanov na konkrétne miesta určené a vyhlásené cirkevnou autoritou za tzv. pútnické miesta,¹ teda miesta kde kresťania putujú. Je potrebné zdôrazniť, že sa nejedná o akékoľvek miesto, ale musí byť samotnou cirkevnou autoritou označené za miesto,

---

¹ TIRPÁK, P. – DANCÁK, F. – OSTROWSKI, M.: *Homo viator et homo peregrinus. Základy turizmu a putovania*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2015, s. 36.

ktoré má osobitné vlastnosti. Treba teda upozorniť, že nie všetky miesta, ktoré samotní ľudia prehlasujú za pútnické a navštevujú ich, nimi v skutočnosti sú.

Náboženská turistika však v sebe nezahŕňa iba putovanie veriacich za miestami zázrakov a miestami úcty k blahorečenému alebo svätému. Vzťahuje sa aj na pohyb veriacich za náboženskými podujatiami, ktoré majú regionálny, národný alebo medzinárodný charakter. Náboženský turizmus teda v sebe obsahuje široké spektrum aktivít, ktoré sú spojené s premiestňovaním veriacich, za účelom skvalitnenia a prehlbenia viery, duchovného života a psychického stavu veriaceho.²

Pápežská rada pre kultúru vydala 23. mája 1999 dokument *Pastorácia kultúry*, ktorý v kapitole o kultúrnom dedičstve a náboženskej turistike hovorí systematickom nastavení prezentácie náboženskej turistiky a to najmä:

- „navrhnuť náboženské trasy v niektorej diecéze alebo niektorej oblasti a sledovať pritom sieť tých miest viery, ktoré tvoria jej duchovné a kultúrne dedičstvo;
- poskytnúť na pastoráciu najnavštevovanejšie náboženské budovy, aby sa umožnilo návštevníkom zužitkovať posolstvo, ktorého sú nositeľmi a publikovať jednoduché a jasné dokumenty, ktoré spracovali kompetentné orgány;
- utvoriť organizácie katolíckych sprievodcov, schopné poskytovať turistom kvalitnú kultúrnu službu, oživenú svedectvom viery. Také iniciatívy môžu utvárať aj pracovné miesta pre mladých alebo aj starších nezamestnaných, i keď len dočasne;...“³

Ešte špecifickejšie sa vyjadruje dokument s názvom *Kde je tvoj Boh?*, ktorý v roku 2004 zverejnila opäť Pápežská rada pre kultúru. V ňom sú ďalšie usmernenia vzhľadom k náboženskému turizmu: „V rámci tradície putovania je dôležité podporovať nábo-

---

² TIRPÁK, P.: Krása prírody v kontexte výchovy (ekoetiky) a katechézy zameranej na človeka. In: BRUSILO, J. (ed.): *Sacrum i przyroda – Ogród Pana*. Kraków : Wydawnictwo Naukowe, 2010, s. 102.

³ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999, čl. 37.

ženský turizmus. Medzi rôznymi iniciatívami, ktoré chcú odpovedať na legitímne kultúrne očakávania ľudí ľahostajných voči náboženstvu či nenavštevujúcich bohoslužby, sa niektoré snažia spojiť prezentáciu náboženského kultúrneho dedičstva s kresťanskou povinnosťou lásky, pohostinnosti a odovzdávania viery. Možnosti sú nasledujúce:

- *otvoriť úrad na koordinovanie miestnych cirkevných aktivít s požiadavkami turistov, pričom im treba pomôcť pochopiť špecifickosť dedičstva Cirkvi, ktoré má predovšetkým kultový charakter;*
- *vymyslieť aktivity, podujatia, diecézne múzeá, kde by umeenie danej lokality, uchovávané pre ďalšie generácie, mohlo slúžiť ako nástroj katechézy a výchovy;*
- *informovať o zbožnosti miestneho ľudu prostredníctvom sprievodcovských brožúrok po kultových miestach a umožniť tak spoznať bohatstvo, rozmanitosť a univerzalitu života viery rôznych národov;*
- *zakladať organizácie pod katolíckou správou zaoberajúce sa historickými pamiatkami, ktoré budú schopné poskytovať súčasne dobré kultúrne služby i svedectvo viery, a to vďaka kvalitnej formácii ich zamestnancov v oblasti kresťanskej i umeleckej; na informovanie o týchto aktivitách využívať diecézne internetové stránky.*⁴

V týchto dokumentových vyjadreniach jasne vidieť, že Cirkev si veľmi dobre uvedomuje, že turizmus existuje aj v rámci nej a je potrebné ho rozvíjať aj vzhľadom na turisticko-kultúrny potenciál danej krajiny, ktorý sa tak môže zvýšiť. Cirkev sa tak priamymi návrhmi snaží participovať na rozvoji vidieckeho turizmu a turizmu mikroregiónov. Jej činnosť v tomto smere je však aj v nepriamych aktivitách, ako sú napríklad záchrana drevených chrámov na východe Slovenska, čo má následne za dôsledok zvýšenie turistického potenciálu daného regiónu. Je totiž očividne zrejmé, že kultúrne bohatstvá tvoria jedno z ťažísk turistiky ako takej.

---

⁴ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005, čl. 2.7.

Stručná charakteristika Prešovského kraja

Základné údaje (k 31.12.2006):

Rozloha: 8 974 km² (18,3% územia SR)

Počet obyvateľov: 823 826

Hustota osídlenia: 91,73 obyvateľov/km²

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo: 401 tis. osôb

Priemerný vek: 38,33 roka

Počet okresov: 13

Počet miest: 23

Počet obcí: 665

Nesmiernym bohatstvom kultúrnych pamiatok, oplýva severná časť Slovenska, konkrétne severovýchod Slovenskej republiky. Totiž ak sa pozrieme na religiózne zloženie danej oblasti, všimneme si prítomnosť viacerých majoritných religii, a to dve Katolícke cirkvi (Rímskokatolícka cirkev, Gréckokatolícka cirkev), Pravoslávna cirkev a Evanjelická cirkev.

Swot analýza súčasného stavu turistických atrakcií s dôrazom na religiózne miesta Prešovský samosprávny kraj spracoval SWOT analýzu stavu turistických atrakcií s dôrazom na religiózne miesta, čo dáva predpoklad pre úspešné riešenie problémov týkajúcich sa rozvoja náboženského turizmu. Ciele stratégie cestovného ruchu riešeného regiónu – PSK, vychádzajú z hodnotenia silných a slabých stránok na domácom a medzinárodnom trhu cestovného ruchu. Kritériom rozvoja cestovného ruchu a všetkých jeho odvetví je optimálne uspokojovanie potrieb cieľových skupín turistov zaujímavým produktom v podmienkach efektívneho vynakladania práce, kapitálu a zhodnocovania prírodného a kultúrneho potenciálu územia. V rámci nižšie uvedenej SWOT analýzy sa identifikujú silné stránky a príležitosti regiónu, ktoré je treba využiť a podporiť. Slabé stránky i ohrozenia je potrebné odstrániť a eliminovať na minimálnu možnú mieru, lebo môžu negatívne ovplyvniť rozvoj religiózneho cestovného ruchu v budúcnosti.

Silné stránky (S)

Mimoriadne bohatý potenciál kultúrno-historických pamiatok sústredený v pamiatkových rezerváciách a zónach, rôznorodá a bohatá ponuka turistických zaujímavostí na pomerne malom území.

Lokalita Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Vstup Slovenska do EÚ, čím aj keď pomaly, ale predsa, zvyšuje sa záujem o našu krajinu a dostáva ju do povedomia čoraz viac obyvateľov západnej Európy.

Výhodná geografická poloha. Slovensko disponuje druhovo rozmanitým relatívne zachovalým prírodným potenciálom s možnosťou celoročného využívania.

Dostatočná kapacita ubytovacích zariadení, no oproti tomu nevhodná štruktúra a slabá kvalita.

Aktivita samospráv a nadšenie miestnych aktérov v CR.

Možnosť využitia zdrojov z EÚ na budovanie turistickej infraštruktúry aj na cezhraničnú spoluprácu.

Atraktívne prírodné prostredie a prírodné danosti, chránené krajinné oblasti, národné parky a chránené územia, bohatý výskyt chránenej fauny a flóry.

Neoceniteľné kultúrne dedičstvo, drevené kostolíky a ľudová architektúra, množstvo múzeí a galérií, bohatá ponuka kultúrnych podujatí, jedinečné ľudové umenie a ešte čiastočne živý folklór, tradičné festivaly, dni remesiel a podobné akcie.

Existencia turistickej infraštruktúry, hustá a dobre značená sieť turistických chodníkov.

Slabé stránky (W)

Vysoký podiel tranzitných a jednodňových návštevníkov zo zahraničia.

Zlý stavebno-technický stav niektorých pamiatkových objektov a ich areálov.

Nedostatočná starostlivosť o kultúrno-historické pamiatky a to predovšetkým v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov.

Nedostatok kapitálu na budovanie a rekonštrukciu objektov turistickej infraštruktúry.

Nízky podiel priamych zahraničných investícií do cestovného ruchu.

Kvalita služieb cestovného ruchu nedosahuje požadovaný európsky štandard.

Nevyhovujúca štruktúra a kvalita ubytovacích zariadení v jednotlivých regiónoch.

Nedostatočné označenie ciest pre turistické ciele, slabo vyznačená sieť cyklotrás a často chýbajúce turistické informácie pri pamiatkových a prírodných objektoch.

Nedoriešený komplexný systém nakladania s odpadmi, výskyt nelegálnych skládok TKO a chýbajúce ČOV.

Nedostatok pracovných príležitostí, migrácia hlavne mladých ľudí za pracovnými príležitosťami do zahraničia.

Nízka priemerná mzdová úroveň v službách cestovného ruchu.

Pomalý rast domáceho cestovného ruchu ako dôsledok vývoja životnej úrovne.

Nedostatočná koncepčná príprava a koordinácia rozvoja CR na všetkých úrovniach, absencia špecifických legislatívnych noriem pre podnikanie a kontrolu kvality služieb v cestovnom ruchu.

Výrazná orientácia cestovných kancelárií na organizovanie pasívneho zahraničného cestovného ruchu, nedostatočné aktivity pre domáci a aktívny CR a na propagáciu regiónov.

Nízky objem finančných prostriedkov na štátnu propagáciu cestovného ruchu a marketing.

Slabá aktivácia ľudských zdrojov, predovšetkým vo vidieckom cestovnom ruchu. Nedostatočné vedomosti z oblasti cestovného ruchu, podnikania a slabé právne vedomie.

Neschopnosť a neochota posunúť si navzájom klienta, aj keď ide o rozdielne služby, čo vyplýva zo závesty medzi podnikateľmi (nie je to problém iba na Slovensku).

Príležitosti (O)

Rozvoj nových moderných produktov CR vychádzajúcich z historických a prírodných daností, z tradícií a špecifik regiónu, vidieckej a ekologickej turistiky, cykloturistiky, lyžiarskej turistiky, kultúrnej turistiky a pod. vrátane sprievodných programov.

Dostupnosť grantov a podporných programov z domácich zdrojov i fondov EÚ na rozvoj CR.

Využitie programu obnovy vidieka pre rozvoj cestovného ruchu v regiónoch.

Využitie existujúceho domového fondu, pamiatkového fondu a iných voľných objektov pre rozšírenie a skvalitnenie turistickej infraštruktúry na turistické ubytovanie, informačné centrá a iné turistické služby.

Zvyšovanie daňových príjmov obcí a príjmov občanov, predaj miestnych výrobkov a služieb potencionálnym návštevníkom.

Riešenie dopravných problémov – oprava a údržba, obchvaty miest a obcí.

Využitie ekologicky neznečisteného prostredia pre rozvoj ekonomických aktivít, intenzívnejšie využitie poľnohospodárskeho potenciálu v území.

Realizácia cezhraničnej spolupráce v oblasti cestovného ruchu s cieľom koordinácie aktivít v príslušných regiónoch a zlepšenie propagácie.

Zachovanie prírodného a kultúrneho potenciálu rozvoja s možnosťou jeho celoročného využitia.

Zlepšenie propagácie regiónu pomocou výstav, prezentácií aj internetu.

Zmena trendov v cestovnom ruchu po teroristických útokoch a záujem o bezpečnú dovolenku individuálnou dopravou do nepoznaných regiónov v rámci EÚ je veľká šanca pre Slovensko i Prešovský samosprávny kraj.

Využitie miestnych tradícií a spracovanie spoločnej histórie regiónu.

Zlepšenie údržby náučných a turistických chodníkov vrátane sprievodcovských služieb.

Skvalitnenie komunikačného prepojenia regiónu s hraničnými priechodmi do Poľska i na Ukrajinu a ich rozšírenie.

Vytvorenie spoločných ucelených ponúk produktov cestovného ruchu diferencovaných s ohľadom na dopyt cieľových skupín turistov.

Ohrozenia (T)

Rastúce ceny služieb bez adekvátneho zvyšovania kvality môžu spôsobiť odliv zahraničných návštevníkov (najmä z Poľska, Maďarska a Čiech), čo predstavuje vážne ohrozenie z hľadiska poklesu návštevnosti ktoréhokoľvek z nich.

Zníženie návštevnosti regiónov v dôsledku svetovej krízy.

Zaostávajúca dopravná infraštruktúra a nízka kvalita prepravných služieb.

Rastúca medzinárodná konkurencia na trhu cestovného ruchu.

Spomalenie rastu HDP, rastúca nezamestnanosť, miera inflácie, klesajúce reálne príjmy a rastúca hladina cien tovarov a služieb.

Pokles priamych zahraničných investícií a obmedzený prístup k domácim i zahraničným úverom.

Devastácia prírodného prostredia v chránených územiach a v národných parkoch nadmernou návštevou turistov, kolízia medzi ochranou prírody a rozvojom turistiky.

Nedostatočne využité podmienky pre zhodnotenie ekologicky čistého prostredia, zhoršenie životného prostredia, zníženie atraktivity územia a životnej úrovne. Nedobudovanie ciest a technickej infraštruktúry môže mať za následok stagnáciu a ďalší prepad ekonomiky na regionálnej úrovni.

Odliv pracovných síl v dôsledku slabého sociálneho zázemia, nízkej úrovne služieb, malého zárobku a nedostatku pracovných príležitostí do lukratívnejších oblastí a hlavne do zahraničia.

Zmena kultúrnej identity obcí, zánik ľudového umenia a folklóru i tradičnej drevenej architektúry stavieb.

Zhoršenie demografického vývoja.

Pokles hodnoty majetku, chátranie neobývaného domového a bytového fondu.

Printová prezentácia

Printové médiá dnes slúžia na prestížnu prezentáciu. Týmto smerom sa ubera aj dnešná „moderná“ prezentácia náboženského turizmu. Medzi 4 základné nástroje propagácie patria :

- reklama
- podpora predaja
- osobný predaj
- práca s verejnosťou

Reklama

Reklamou rozumieme úmyselné rozširovanie reklamných oznamov platenými médiami (rozhlas, televízia, časopisy...) Reklama umožňuje propagovať výrobok pomocou umeleckého stvárnenia, písma, zvuku, farby. Oslovuje široké publikum geograficky rozptýlených kupujúcich. Nevýhodou je, že je veľmi nákladná, a je

to len jednosmerná komunikácia, ale môže byť taká presvedčivá ako osobný predaj.

Osobný predaj

Je to vzájomné pôsobenie medzi dvomi alebo viacerými ľuďmi. Jedna strana môže skúmať potrebu druhej a urobiť si okamžitý úsudok. Schopný predávajúci si udrží záujem, aby si udržal dlhodobé vzťahy.

Práca s verejnosťou – public relations

Vytváranie dobrých vzťahov k verejnosti prostredníctvom priaznivej publicity odvracanie nepríjemných a firme škodiacich príhod. Má veľký vplyv na verejnú mienku pri menších nákladoch ako reklama. Hlavné prostriedky práce s verejnosťou: firemný znak, vizitky, výstupné v médiách, perá, uniformy, autá, sponzorstvo, zbierka a. i.

Podpora predaja

Je to komunikácia medzi výrobcom a spotrebiteľom s cieľom podporiť predaj určitého výrobku, ponuka navštíviť kultúrne a historické pamiatky atď. K prostriedkom predaja v rámci turizmu patria najmä:

- predajné výstavy
- predvádzanie výrobkov
- ochutnávky
- cenové zľavy
- bezplatné vzorky výber médií
- a reklamné kampane.

Reklama sa šíri prostredníctvom všetkých dostupných médií. Všetky tieto druhy vytvárajú mediový mix. Výber médií spočíva na nasledujúcich rozhodnutiach:

- aké propagačné média sa využijú
- aké nositele propagácie budú najúčinnnejšie
- aký počet reklám zaradiť do každého nositeľa počas reklamnej kampane.

Elektronická prezentácia

Vyhľadávače sú pre väčšinu webových stránok primárnym zdrojom návštevnosti. Súčasný návštevník webu, ktorý prišiel z vyhľadávača, je navyše v procese hľadania produktu, kedy ho informácie na dosiahnutej webstránke dokážu významne ovplyvniť. Úplne na začiatok je potrebné definovať kto a prečo bude navštevovať stránku. Je možné vymedziť niekoľko typov stránok so špecifickými pravidlami. Stránky s ponukou priamych služieb alebo predaja tovarov. Všetko stručné, jasné, dobre viditeľné, vhodne zoskupené a zrozumiteľné.

Propagovanie religióznych centier a produktov

Jednotlivé cirkvi, religiózne miesta majú zriadené webové stránky, avšak obsahujú niekedy len základné informácie, absentujú konkrétne lukratívne produkty. Preto navrhujem doplnenie týchto stránok o tieto informácie pre návštevníkov v zaujímavej a pútavej podobe. Bolo by vhodné, aby napr. absolventi škôl v rámci absolventskej praxe využili svoje vedomosti a urobili niečo pre určité religiózne centrum, bolo by vhodné, aby sa vydala o spomínaných miestach brožúrka, v ktorej by tiež boli rozpísané možnosti pre turistov. Tiež na každom mieste by podnikatelia v cestovnom ruchu mohli mať pre svojich návštevníkov pripravené informačné materiály aj s obrázkovou prílohou o produkte a službách s cenníkom služieb.

Ponuka cestovných kancelárií

V súlade so súčasnou právnou úpravou⁵ možno konštatovať, že cestovná kancelária je podnikateľský subjekt, ktorého predmetom je najmä organizovanie rekreačných, turistických, tematických zájazdov a pobytov, sprostredkovanie prepravy, stavovania, ubytovania a nákupu vstupeniek, tlačených sprievodcov a.i. Podľa Ľudmily Novackej je definícia cestovnej kancelárie ako: „*podnik cestovného ruchu, ktorý kompletizuje produkt cestovného ruchu alebo sprostredkováva jeho predaj konečnému zákazníkovi*“.⁶

---

⁵ Zákon č.45/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní

⁶ KOLEKTÍV AUTOROV: *Služby a cestovný ruch*. Bratislava : Sprint, 2001, s. 276

Distribúcia

Je nutné spolupracovať s cestovnými kanceláriami a cestovnými agentúrami (v PSK), ktoré budú propagovať spomínané sakrálné pamiatky a ich produkty (letáky, brožúry, cenníky služieb), spolupracovať so školami, organizovať školy v prírode (roznášanie letákov a brožúr o produkte priamo do škôl v celom PSK t. j. vo všetkých okresných mestách). Zainteresované osoby: miestne firmy, obyvatelia a starostovia obcí, cestovné agentúry a cestovné kancelárie v PSK. Odhad potrebného personálu: v každej obci by mohli traja absolventi v rámci absolventskej praxe pracovať na príprave materiálu pre vydanie brožúrky a taktiež aj na doplnení webovej stránky. Cestovné kancelárie a turistické informačné kancelárie sa zaraďujú do „ostatnej infraštruktúry cestovného ruchu“. V týchto intenciách je potrebné pracovať systematicky na príprave kompetentných absolventov stredných a vysokých škôl, ktorý budú profesionálne pripravení pre pracovný trh v turistickom segmente.

Vo všeobecnosti je na internete množstvo web stránok s odkazmi na cestovný ruch, avšak systému by pomohol chýbajúci celený portál - *Národný portál cestovného ruchu Slovenska* - <http://slovakia.travel>, ktorého obdoba sa nachádza na stránkach českého internetu <https://www.czecot.cz>, alebo v Poľsku <https://www.pot.gov.pl/pl>. V rámci tohto portálu by sa žiadalo spracovať samostatný segment Náboženský turizmus. Tieto technológie v súčasnosti ponúkajú širokú paletu prostriedkov pre prezentáciu a ponuku rôznych produktov pre pútnický turizmus.

Ďalšie možnosti, ktoré by v dnešnom svete marketingu a ponúk pomohli pri prezentácii sa javia bilbordy s krátkym posolstvom v okolí jednotlivých pútnických miest, chrámov, resp. religiózných pamiatok. V tejto súvislosti je nápomocná aj televízia, ktorá taktiež ponúka široké spektrum prezentácie, samozrejme obmedzene, ale nie menej cenná je aj prezentácia prostredníctvom rozhlasu. Čo sa týka nových mobilných technológií by bolo vhodné spracovať mobilné aplikácie a atraktívne elektronické materiály, ktoré si online k dispozícii priamo na turistickom mieste, nakoľko infraštruktúra mobilného internetu je už dnes na veľmi vysokej úrovni aj v najodľahlejších miestach a kútoch Slovenska. Významným sa v tomto kontexte javí spracovať samostatný portál a samostatnú mobilnú aplikáciu Náboženského turizmu na Slovensku

s modernými čitateľnými QR kódmi, alebo aj najnovšia interaktívna technológia rozšírenej reality. Je vidieť, že v súčasnosti neobstojí sada argumentov, ktoré akcentujú na nedostatok prostriedkov a technológií, alebo financií, nakoľko sú dnes v dostupnej cenovej relácii v pomere cena/výkon. Je potrebné však systematicky tento segment náboženského turizmu vybaviť profesionálnym personálom a materiálnym zázemím a integrovať do tohto segmentu inšpiratívny a kreatívny prvok.

V tejto súvislosti sa na Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulte PU v Prešove bol rok po akreditovaní odboru animátora voľného času v akademickom roku 2003/2004 zavedený do vyučovacieho procesu pre 2. ročník (4. semester - letný) tohto odboru v externej forme štúdia aj predmet Náboženský turizmus. Na jeho dôležitosť poukazoval aj fakt, že bol študentom daný ako povinný. Jeho prvým vyučujúcim na vtedajšej Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulte bol v tejto oblasti skúsený PaedDr. František Dancák, ktorý následne v roku 2005 vydal knižnú publikáciu Náboženský turizmus: turistika, náboženská turistika, púte – história a súčasnosť a v roku 2007 knižnú publikáciu Gréckokatolícke mariánske pútnické miesta na Slovensku. V rokoch 2007-2008 bol autorom pravidelných článkov o najväčších pútnických miestach na svete v náboženskom časopise gréckokatolíkov Slovo. Profilácia predmetu spočívala najmä v oboznámení študentov s turistikou ako takou s jej následným špecifikovaním a aplikovaním na potreby cirkvi, predstavením najväčších pútnických miest sveta, Slovenska so zreteľom na pútnické miesta gréckokatolíkov. Obsah predmetu zahŕňal aj základné informácie o organizovaní a riadení pútí a turistických akcií. Obsah predmetu tvorili okrem iného aj prednášky z tzv. „sakrálnej ľudovej turistiky“.

Záver

Financovanie zo štrukturálnych fondov Európskej únie sa javí ako dobrá príležitosť nielen pre rozvoj náboženského turizmu, ale aj ako príležitosť pre rozvoj malého a stredného podnikania v oblasti cestovného ruchu, vytvorenie nových pracovných miest, rozšírenia ubytovacích a stravovacích služieb atď. Samozrejme, že potrebné vytvárať vhodnú prezentáciu a reklamu a pozitívnu motiváciu do návštevnosti týchto miest. Ašak opäť tu treba pripomenúť

potrebu vzdelávania v tejto oblasti, nakoľko je nevyhnutné upozorňovať na turistický potenciál Karpát, kultúrneho dedičstva a jednotlivých cirkví. Aj takáto forma bezpochyby pomôže k zachovaniu toho, čo nám zanechali naši predkovia a čo si máme chrániť pre budúce generácie a zároveň to pomôže ekonomickému rozvoju regiónu.

Použitá literatúra:

- DANČÁK, F.: *Gréckokatolícke mariánske pútnické miesta na Slovensku*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, 75 s. ISBN 80-89007-92-9.
- DANČÁK, F.: *Náboženský turizmus*. Prešov : Petra, 2005, 65 s. ISBN 80-89007-65-1.
- JÁN PAVOL II.: *Pastor bonus. Apoštolská konštitúcia o Rímskej kúrii*. 28. jún 1988. <http://www.kbs.sk/?cid=1117279058> (13. 01.2009).
- JÁN PAVOL II.: *Posolstvo k 23. svetovému dňu turizmu, 27. september 2002*. Trnava : SSV, 2002, 20 s. ISBN 80-7162-409-8.
- Kol. autorov: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Rím : Vydavateľstvo otcov Baziliánov, 1993, 845 s.
- Kol. autorov: *Gaudium et spes. Pastoračná konštitúcia DVK o Cirkvi v súčasnom svete*. In: P. S. Polčín: *Dokumenty I*. Rím : SÚSCM, 1968, s. 225-340.
- Kol. autorov: *Prešovská univerzita, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta – Študijný program 2003-2004*. Prešov : PU, 2003, 77 s. ISBN 80-8068-227-5.
- Kol. autorov: *Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta – Študijný program 2008-2009*. Prešov : PU, 2008, 54 s. ISBN 978-80-8068-658-1.
- KOŠŤ, I. – MARKO, I. – POPOVEC, J.: *Karpatská drevená cesta Slovakia – Úvod do karpatoturistiky 21. storočia*. Ladomírova : Záchrana a obnova NKP - drevené chrámy pod Duklou, 2004, 98 s. ISBN 80-968832-4-0.

- PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Kde je tvoj Boh? Kresťanská viera pred výzvou náboženskej ľahostajnosti*. Trnava : SSV, 2005, 76 s. ISBN 80-7162-536-1.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999, 78 s. ISBN 80-88933-37-4.
- TIRPÁK, P.: *Krása prírody v kontexte výchovy (ekoetiky) a katechézy zameranej na človeka*. In: BRUSILO, J. (ed.): *Sacrum i przyroda – Ogród Pana*. Kraków : Wydawnictwo Naukowe, 2010. ISBN 978-83-74-38-254-0.
- TIRPÁK, P. – DANCÁK, F. – OSTROWSKI, M.: *Homo viator et homo peregrinus. Základy turizmu a putovania*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2015, 208 s. ISBN 978-80-555-1442-0.

Turystyka drogą nowej ewangelizacji Europy

*ks. prof. dr hab. Maciej Ostrowski
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
maciej.ostrowski@upjp2.edu.pl*

Abstrakt: Autor przekonuje, że turystyka daje wiele okazji do nowej ewangelizacji, czyli zbliżania człowieka do Boga nowymi metodami odpowiadającymi jego współczesnej mentalności. Dla człowieka drogi (homo viator) jest to „język drogi”. Okazją do nowej ewangelizacji jest także rozwijająca się w ostatnich dziesięcioleciach turystyka religijna. Aby ewangelizacja poprzez turystykę stała się skuteczna, trzeba poznać i zaakceptować ewangeliczne wartości niesione przez turystykę. Artykuł odnosi się w szczególności do sytuacji laicyzującej się Europy. W kilku miejscach przywołuje przykład rozwijających się Drog Św. Jakuba. Autor formułuje praktyczne wnioski i wskazania dla duszpasterstwa turystycznego. M. in. duszpasterstwo samo powinno stać się bardziej mobilne, rozwijać nowe inicjatywy w świecie turystyki, objąć religijną formacją osoby pracujące w turystyce.

Słowa kluczowe: Turystyka. Turystyka religijna. Wartości turystyki. Nowa ewangelizacja. Europa. Duszpasterstwo turystyczne.

Abstract: The author convinces that tourism in many ways enables New Evangelisation, which is approaching God by means relevant to current human mentality. It is "a language of way" for a human of way (homo viator). Religious tourism which has been developing for the last decades delivers opportunities to evangelise as well. In order to make evangelisation effective there is a need to acknowledge and accept evangelic values brought by tourism. The article concerns the situation of secularizing Europe particularly. Several times it recalls the example of developing Ways of Saint James. The author formulates practical conclusions and instructions for tourism ministry, which should, inter alia, alone become more mobile, take up new initiatives in touristic world and provide with religious formation of a person working in the field of tourism.

Key Words: Tourism. Religious tourism. Values of tourism. New Evangelisation. Europe. Tourism ministry.

W ostatnich dziesiątkach lat jesteśmy w Europie świadkami coraz silniejszych wpływów laicyzacyjnych i dechrystianizacyjnych. W miarę nasilania się owych trendów w Kościele rodzi się potrzeba podjęcia skuteczniejszych środków zapobiegawczych. Streścić je można terminem nowa ewangelizacja. Coraz częściej mówi się nawet o potrzebie ponownej ewangelizacji albo wręcz re-

ewangelizacji dotyczącej zwłaszcza krajów, które niegdyś były kolebką chrześcijaństwa, a dziś stają się w skrajnych przypadkach kolebkami walki z nim. Stolica Apostolska powołała oddzielną Papieską Radę ds. Nowej Ewangelizacji, a w 2012 odbywał się w Rzymie synod biskupów poświęcony tej sprawie. W artykule zamierzamy wykazać, że jednym z obszarów nowej ewangelizacji może stać się świat turystyki a w szczególności turystyki religijnej. Nawiązujemy do wskazań Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, która zalicza turystykę do „*nowych areopagów ewangelizacji... w których chrześcijanin ma przeżywać swoją wiarę oraz swoje misyjne powołanie*”¹. Turystyka przybiera w świecie niespotykanych rozmiarów. Światowa Organizacja Turystyki podała, że w roku 2017 na całym świecie w podróż udało się ponad 1,3 miliarda osób, a Europę odwiedziło 671 milionów turystów². Równocześnie pojawia się w świecie nowy fenomen zwany turystyką religijną. Abstrahując od dyskusji nad definicją tej ostatniej zaznaczmy, że mieści się ona pomiędzy pielgrzymką rozumianą jako religijny akt a turystyką pojmowaną jako aktywność poznawcza i rekreacyjna. Zawiera w sobie także pewną dozę aktów pobożności. Kieruje zatem ku Bogu i stąd w naturalny sposób nosi w sobie elementy ewangelizacyjne.

Nową ewangelizację zwykło się definiować jako poszukiwanie nowych metod i środków wyrazu, jak też gorliwości i skuteczniejszego świadectwa w przekazie Ewangelii odpowiadających bardziej mentalności i sposobom myślenia współczesnego człowieka³. Dzięki odpowiedniemu doborowi tych sposobów, Ewangelia skutecznie dociera do człowieka i zdolna jest poruszyć

---

¹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migracji i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego* (29.06.2001).

Tekst polski:

<http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Wskazania-dla-duszp-turyst-PL.pdf> (10.12.2018), n. 18.

Tekst włoski:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_20010711_pastorale-turismo_it.html (10.12.2018).

² N. Kamińska, *Rok 2017 rekordowy w turystyce na świecie*, Turystyka. Serwis branżowy Rzeczypospolitej, <http://turystyka.rp.pl/artukul/1352448.html> (16.01.2018).

³ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, n. 18.

jego serce oraz sumienie. W nowej ewangelizacji ważne jest obudzenie w Kościele nowej gorliwości w rozgłaszaniu Ewangelii i przekonanie, że wszyscy jego członkowie są za to dzieło odpowiedzialni. Swoje znaczenie ma zaangażowanie nowych podmiotów: zwłaszcza stowarzyszeń, ruchów i innych grup katolików świeckich. W naszych analizach abstrahujemy od najistotniejszego czynnika poruszającego ludzkie serce, jakim jest Boża łaska. Działa ona w sposób obiektywny, znanymi tylko samemu Bogu drogami. Niemniej ludzki czynnik w pewnym zakresie toruje drogę Bogu i skłania człowieka do otwarcia się na Jego działanie. Najistotniejszym celem ewangelizacji jest osobiste spotkanie człowieka z Bogiem, otwarcie się na głęboką przyjaźń z Nim. Akt ten trudny jest do opisania w obiektywny i wyczerpujący sposób.

Europa, przez którą jak wskazaliśmy wędrują milionowe rzesze turystów coraz bardziej dechrystianizuje się, choć posiada na swoim terenie niezliczone znaki chrześcijaństwa. Sama znajduje się na rozdrożu. Jak wyrażał się jeszcze Jan Paweł II, w Europie dochodzi do utraty „*pamięci i dziedzictwa chrześcijańskiego, któremu towarzyszy swego rodzaju praktyczny agnostycyzm i obojętność religijna, wywołująca u wielu Europejczyków wrażenie, że żyją bez duchowego zaplecza, niczym spadkobiercy, którzy roztrwonili dziedzictwo pozostawione im przez historię*”⁴.

1. „Język drogi”

Człowiek współczesny, zwłaszcza Europejczyk, stał się człowiekiem niezwykle ruchliwym. Sprzyja temu niespotykany dotąd w historii rozwój komunikacji. Z drugiej strony, rodzi się nowy styl życia. Ludzie chętnie odpoczywają poza swoim domem. Skłonni są pokonywać duże odległości, by uczestniczyć w rozmaitych wydarzeniach bądź spotkać się ze znajomymi. Z pewnością na ów styl mają swój wpływ reklamy i wydawnictwa zachęcające do dalekich podróży oraz poznawania świata. Rozwojem tych trendów zainteresowany jest coraz lepiej prosperujący przemysł turystyczny. W krajach bogatszych, a do takich zalicza się znaczna część Europy, powstaje nadwyżka dóbr materialnych pozostająca po zaspokojeniu podstawowych potrzeb, która może być

---

⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, 28.06.2003, n. 7.

spożytkowana na uzyskiwanie wyższego rzędu dóbr, między innymi na turystykę. Stąd rodzi się nowy typ człowieka zwany niekiedy „homo turisticus”. Jego nowym językiem komunikacji jest „język drogi”. Ów język może stać się jedną z oryginalnych metod głoszenia Ewangelii odpowiadającą nowej mentalności człowieka. Zanim rozwiniemy zagadnienie, warto już w tym miejscu zauważyć, że „język” ten koresponduje z metodą charakterystyczną dla Chrystusa i Jego uczniów. Wszakże to On, a potem Apostołowie, byli wędrownymi nauczycielami. Rozgłaszali Dobrą Nowinę częściej „w drodze” niż w stałych ośrodkach. Nie oczekiwali aż ludzie sami do nich przyjdą, ale wychodzili naprzeciw nich⁵. Język ewangelizacji był od początku „językiem drogi”.

Turystyka niesie ze sobą wielorakie wartości. Opisywane są one przez specjalistów różnych dziedzin⁶. Nie jest naszym celem ich wyczerpująca eksplikacja. Natomiast postawmy pytanie, które z tych walorów w szczególny sposób mogą stać się nośnikami ewangelicznych wartości, a zatem sprzyjać ewangelizacji. Kolejny paragraf stanowi próbę ich wymienienia.

2. Turystyka nośnikiem ewangelicznych wartości

Turystyka sprzyja odnowie oraz rozwojowi ludzkiej osoby w różnych jej wymiarach: fizycznym, duchowym, religijnym i moralnym, indywidualnym i społecznym. Sobór Watykański II zachęcał, by wolny czas został „przeznaczony w sposób właściwy na relaks duchowy oraz wzmacnianie zdrowia ducha i ciała, tak przez zgodne z upodobaniem zajęcia i studia, podróże do innych krajów (turystyka), dzięki którym doskonala się zdolności człowieka, a ludzie ubogacają się we wzajemnym poznaniu”⁷. Podczas swej wizyty w Nowym Targu w 1979 roku Jan Paweł II nawiązał do sytuacji turystów odwiedzających chętnie uroczne górskie okolice. Mówił między innymi: odpoczynek jest „*poczynaniem na nowo...*

---

⁵ Por. np. Mt 4, 23; 28, 19; Dz 8, 4.

⁶ Por. M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno-pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Kraków 1996, s. 177-211.

⁷ *Gaudium et spes*, n. 61.

wypracowywaniem w sobie nowego stworzenia”⁸. Człowiek, w myśl papieża, buduje nowość nie tylko w swym ciele, ale i w duchu. Odpoczynek turystyki ma być odpoczynkiem ciała, a bardziej jeszcze odpoczynkiem ducha.

Odnowy domagają się fizyczne siły człowieka. Wiele osób, zwłaszcza w okręgach miejskich, żyje w coraz bardziej zatrutym środowisku. Wzrasta tempo życia i ilość zajęć codziennych. Nasiłają się stresy. To wszystko powoduje coraz poważniejsze zagrożenie dla ludzkiego zdrowia. Odbudowie fizycznych sił służy spędzenie czasu w sposób czynny i twórczy w turystyce, nie tylko na biernym wypoczynku, np. w postaci snu, wielogodzinnego oglądania telewizji lub przesiadywania w dusznych salach kawiarniarnych. Turystyka uprawiana zwłaszcza w otwartych przestrzeniach przyrody ma szansę przekonania człowieka, że jego życie oraz zdrowie są wielkimi Bożymi darami. Darami nie tylko osobistymi, ale i społecznymi. Dzięki dobremu zdrowiu oraz witalnym siłom, człowiek może służyć lepiej i dłużej swojej rodzinie, jak też całemu społeczeństwu. Nie staje się przedwcześnie niesprawnym rencistą i obciążeniem dla innych. Zdrowie należy rozumieć nie tylko w zawężonym do fizycznej sfery sensie. Jest ono harmonią wszystkich sfer ludzkiego życia: somatycznej, psychicznej, moralnej i duchowej, indywidualnej i społecznej. Co więcej, uwzględniającej ludzkie dążenie do celu ostatecznego⁹. Zdrowym jest człowiek, który rozumie sens życia a zarazem nie zeszedł z drogi kierującej go ku ostatecznemu celowi egzystencji. Podczas turystyki otwiera się przed człowiekiem szansa osiągnięcia tej harmonii.

Kontynuując myśl wskazaną przez Jana Pawła II, turystyka stanowi przestrzeń rekreacji ludzkiego ducha. Otwiera ona przed człowiekiem szansę „spotkania z samym sobą”. Do jej istoty należy opuszczenie swego miejsca zamieszkania. Owo wyjście trzeba rozumieć nie tylko w sensie geograficznym. Polega ono także na oddaleniu od codzienności, oderwaniu od tego co na codzień nas

---

⁸ Jan Paweł II, *Siłą Polaków – osobisty związek z ziemią*, homilia w Nowym Targu, 8 czerwca 1989 r., w: *Jan Paweł na ziemi polskiej*, Watykan 1979, s. 171.

⁹ B. Häring, *Nauka Chrystusa. Teologia moralna szczegółowa*, Poznań 1963, t. 3, s. 190; P. Janik, *Zdrowie*, w: *Encyklopedia bioetyki*, pod red. A. Muszali, Radom 2007, s. 643-644.

absorbuje i rozprasza, by móc docierać do innego rzędu wartości. Odpoczynek jest chwilą, w której człowiek znajduje spokój i ciszę, swoje własne „miejsce pustynne”, o którym mówił Chrystus do swoich uczniów¹⁰. Tam może usłyszeć „głos samego siebie”, a zarazem „usłyszeć rzeczywistość”. To pozwala mu zastanowić się nad sensem świata i swojego bytowania w nim, przywrócić równowagę ducha i odkryć głębię swojego człowieczeństwa. Tworzą się warunki sprzyjające kontemplacji ewangelicznych wartości. Taka przestrzeń staje się konieczna dla współczesnego mieszkańca Europy poddanego naciskom tempa życia, konkurencji i stresów z tym związanych. Narażanego zatem na niebezpieczeństwo zagubienia ostatecznego sensu swej egzystencji.

Docieranie do Boga i wytrwanie w wierze jest procesem trudnym. Wymaga ono pokonywania niejednej ludzkiej słabości, hartu ducha i wytrwałości na modlitwie. Tych cech brakuje niejednemu współczesnemu człowiekowi – Europejczykowi – nastawionemu na konsumpcję i wygodny tryb życia, żyjącemu wśród różnorakich ułatwień cywilizacyjnych. Trud związany z turystyką, pokonywanie przeszkód terenu, warunków pogodowych, a przede wszystkim swoich słabości, staje się dla chrześcijanina szkołą ascezy, wyrabia silną osobowość, gotowość do ofiar i wytrwałość, sprzyja opamowywaniu samego siebie i wewnętrznej dyscyplinie. W tym sensie turystyka może stanowić czynnik wspierający posuwanie człowieka w kierunku Boga.

Wiara buduje się i umacnia poprzez spotkanie z drugim człowiekiem. Najskuteczniejszym środkiem szerzenia Dobrej Nowiny jest świadectwo dawane przez chrześcijan. Tak działo się w czasach apostołskich i w kolejnych epokach historii Kościoła. Apostołowie, jak już podkreśliliśmy wcześniej, byli wędrownymi głosicielami Chrystusa. Dawali o Nim świadectwo poprzez słowo i czyny. Turystyka z natury swojej prowadzi do spotkania z drugim człowiekiem. Turysta odwiedza obce miejscowości, spotykając się z ich mieszkańcami. Zwykle też wędruje we wspólnocie innych osób. Międzyludzkie spotkania stają się okazją do wzajemnego świadectwa. Sobór Watykański II traktując o apostołstwie świeckich, przypominał, iż wszyscy którzy „*podróżują, czy to z racji*

---

¹⁰ Por. Mk 6, 31.

załatwiania spraw międzynarodowych czy interesów lub wypoczynku, niech pamiętają, że wszędzie są wędrującymi głosicielami Chrystusa”¹¹. Swoją rolę na turystów mają także gospodarze odwiedzanych miejsc. Szczególnym tego przejawem jest chrześcijańska gościnność. Cnota ta była zawsze ceniona w chrześcijańskiej tradycji. Przywoływano jako przykład gościnność Abrahama, Tobiasza oraz ewangelicznych sióstr Marii i Marty¹², jak też słowa samego Chrystusa z mowy o sądzie ostatecznym¹³. W przybyściach przyjmowanych z miłością widziano samego Chrystusa. Dialog nawiązywany z drugim człowiekiem w turystyce staje się zatem okazją do ewangelicznej wymiany. Szansa takiego świadectwa istnieje ciągle w naszej Europie. Mimo rozlewających się szeroko wpływów laicyzacyjnych, wiele społeczności jest nadal nośnikiem autentycznej wiary. Ma zatem do zaoferowania świadectwo żywej religijności, przejawiającej się na w życiu sakramentalnym, bogactwie nabożeństw, dziełach miłosierdzia bądź pielęgnowanych lokalnie tradycjach religijnych. W tym miejscu warto wskazać, że turystyka przyczynia się do umacniania więzi rodzinnych, otwierając szansę spotkania, rozwoju dialogu i wzajemnego zrozumienia¹⁴. Dla mieszkańców Europy, w której następuje silny kryzys rodziny, turystyka może stawać się czynnikiem odnowy rodzinnych wspólnot.

Turystyka prowadzi człowieka do spotkania ze światem natury. Środowisko przyrody samo w sobie jest nośnikiem fundamentalnych prawd o Bogu Stworzycielu. Jan Paweł II przyrównał przyrodę do „otwartej księgi”, w której odbija się „przymierze Stwórcy ze swoim stworzeniem”¹⁵. W tej żywej księdze turysta odczytuje znaki obecności Boga. Obserwując harmonię i porządek przyrody, ma możliwość odkrywać cel stworzeń nadany im przez Stwórcę. Otwiera się na nadprzyrodzone rzeczywistości¹⁶. W ciszy

---

¹¹ *Apostolicam actuositatem*, n. 14.

¹² Rdz 18, 1-15; por. Hbr 13, 1-2; Tb 5, 4-22; Łk 10, 38-42.

¹³ Mt 25, 35.

¹⁴ Por. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, dok. cyt., 23.

¹⁵ Jan Paweł II, *List do młodych*, 31.03.1985, n. 14.

¹⁶ *Tourismus im Lichte christlicher Werte*, Ansprache in Courmayeur, 7.09.1986, in: *Der Apostolische Stuhl. Ansprachen, Predigten und Botschaften des Paps-*

i pięknie przyrody, jak powiedzieliśmy wcześniej, turysta znajduje stosowne środowisko do spokojnej refleksji nad sensem świata i swojej egzystencji. Mimo wzmożonej industrializacji, rozwoju ludzkich siedzib, rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej zagarniającej coraz większe połacie ziemi, Europa zachowała wiele naturalnych, nienaruszonych zbytnio przez ingerencję człowieka zakątków. Mimo nacisków rozrastającej się materialnej cywilizacji, obserwuje się w niej coraz mocniejsze trendy do ochrony przyrody i proekologiczną aktywność. Istnieje zatem szansa, że niewielki stosunkowo kontynent zachowa dziedzictwo natury z jej wychowawczymi walorami. Będzie nadal ową żywą „księgą przyrody”.

Turystyka stanowi niezastąpioną okazję do poznawania pomników chrześcijańskiej kultury i religijnych zwyczajów. Można zaryzykować stwierdzenie, że znakomita część celów turystycznych podróży to obiekty sakralne: sanktuaria, kościoły, nekropolie bądź muzea religijne. W większości regionów Europy, zwłaszcza zamożniejszych, otaczane są one troskliwą opieką konserwatorów sztuki, w mistrzowski sposób restaurowane, stając się perłami kultury. Sobór Watykański II podkreśla, że sztuka religijna, a zwłaszcza sakralna „nastawione są na nieskończone piękno Boże” i mogą „skutecznie zwracać ku Bogu ludzkie serce”¹⁷. Podziwiając twory chrześcijaństwa, turysta ma okazję odczytywać liczne znaki wyrażające w sposób plastyczny prawdy wiary i historię zbawienia. Nie na próżno wystrój wnętrza świątyń jest niekiedy nazwany „*biblia pauperum*”¹⁸. Benedykt XVI nazwał ją „*via pulchritudinis*” – drogą piękna ziemskiego, które prowadzi do odkrywania piękna naj-

---

tes, *Erklärungen der Kongregationen, Vollständige Dokumentation*, 1986, Köln, s. 667.

¹⁷ *Sacrosanctum concilium*, n. 122.

¹⁸ W pierwszym znaczeniu „*biblia pauperum*” („*biblia ubogich*”) odnosi się do średniowiecznego dzieła składającego się głównie z obrazków przedstawiających sceny biblijne. Później (od ok. XVIII w.) stosowano je do wydań biblii w obrazkach przeznaczonych dla osób uboższych, których nie stać było na zakup pełnego tekstu Pisma Świętego. Dziś ten termin stosuje się niekiedy przenośnie do ikonografii zamieszczanej w kościołach, przedstawiającej sceny biblijne, z życia świętych, historii Kościoła. Ma ona znaczenie pouczające (por. np. Jan Paweł II, *List do artystów*, 4.04.1999, n. 5).

wyższego – Boga¹⁹. Religijnym duchem przeniknięte są tradycje i zwyczaje pielęgnowane przez lokalne społeczności. Wszystko to stanowi specyficzny język ewangelicznego przekazu. Europa budowała swe korzenie na chrześcijaństwie. Na każdym kroku w jej kulturze materialnej i niematerialnej znajdujemy znaki religijności. Nie możemy się tego wstydzić ani pomijać milczeniem. Ale z drugiej strony, nie możemy ich sprowadzić tylko do martwego skansenu. Niestety wiele wskazuje na to, iż obiekty religijnej kultury, nawet przez samych chrześcijan, pozbawiane są wyrazu żywej wiary i są, nośnikami jedynie „pamięci chrześcijaństwa”²⁰. Świadczą o tym choćby tłumy turystów zdeptujących kościoły, nie wykazujące poczucia sacrum. Mimo jednak zewnętrznych pozorów, w wielu regionach i dla znaczącej większości ludzi, wskazane tworzy chrześcijańskiej kultury nie są li tylko obiektem muzealnym. Wciąż pozostają w dynamicznym związku z życiem Kościoła, liturgią i modlitwą. Tętni w nich religijne życie. Noszą w sobie zatem znaczący ewangelizacyjny ładunek.

3. Turystyka religijna

Jak zauważyliśmy we wstępie, w ostatnich dziesiętkach lat jesteśmy świadkami rozwoju gałęzi turystyki określanej mianem turystyki religijnej. Turystyka religijna łączy w sobie wątki poznawcze i wypoczynkowe z religijnymi. Plasuje się pomiędzy klasyczną turystyką a pielgrzymką. Pierwszorzędnym jej celem nie jest udział w kultycznych aktach. Jej uczestnicy zainteresowani są zasadniczo chrześcijańską kulturą, odwiedzają sakralne obiekty, podziwiają dzieła religijnej sztuki. Przy tej jednak okazji włączają się w wybrane nabożeństwa²¹.

---

¹⁹ *Kontemplacja piękna dzieł sztuki drogą do Boga*, katecheza podczas audycji w Castel Gandolfo, 31.08.2011.

In: <https://liturgia.wiara.pl/doc/934657>. *Kontemplacja-piekna-dziel-sztuki-droga-do-Boga* (12.11.2018).

²⁰ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Ecclesia in Europa*, 28.06.2003, n. 7.

²¹ Por. M. Ostrowski, *Pilgern oder religiöser Tourismus*, w: *Il Santuario, spazio per un'accoglienza fraterna e universale. Atti del 3o Congresso Europeo sui Santuari e i Pellegrinaggi*, Montserrat, Spagna, 4-7.03.2002, Citta del Vaticano 2002, s. 42-43.

Turystyka religijna nosi w sobie szczególną ewangelizacyjną szansę. Same odwiedziny miejsc związanych z religią wprowadzają człowieka w sferę sacrum i w naturalny sposób kierują ku temu co nadprzyrodzone. Zwróciliśmy uwagę na tę sprawę wcześniej. Turystyka religijna ma szansę przyciągnięcia osób o słabszej wierze a nawet niewierzących, ze względu choćby na prostą ciekawość. Pielgrzymka może stanowić dla nich formę zbyt wymagającą i zniechęcającą. Łatwiej zaprosić ich na wędrówkę, w której program będą wkomponowane religijne elementy. Umiejętnie prowadzona tego rodzaju wycieczka pozwoli na powolne, ciche oddziaływanie ewangelizacyjne. Może stwarzać liczne okazje do chrześcijańskiego świadectwa. Staje się swoistego rodzaju dialogiem zarówno werbalnym, jak i niewerbalnym z człowiekiem o słabszej religijności, ale także głęboko wierzącym, który pragnie swoją wiarę utwierdzać. W ten sposób otwiera się szansa ewangelizacyjnego oddziaływania na turystę. W Europie, z jednej strony laicyzującej się, zauważalny jest dynamiczny rozwój szlaków pielgrzymkowych i szlaków chrześcijańskiej kultury. Łączą one w sobie cele poznawcze i religijne. Pokazują drogę do znamienitych miejsc chrześcijańskiej kultury a zarazem ośrodków związanych z postaciami świętych i sanktuariów, w których ciągle trwa religijne życie²².

---

²² Wymieńmy przykładowo szlaki Jana Pawła II w wielu rejonach Polski, Szlak architektury drewnianej w Małopolsce i na Podkarpaciu łączący w znakomitej części obiekty sakralne, w ostatnich latach poszerzany na stronę słowacką, Szlak cysterski, Szlak zadumy chrześcijańskiej w Beskidzie Małym, Szlak Benedykta XVI w Bawarii (Papst Benedikt Weg), Gründerweg von Aflenz-Kurort nach Mariazell w Styrii. Coraz większą popularnością cieszą się szlaki do groby św. Jakuba w Composteli (Camino de Santiago) rozbudowywane nie tylko w Hiszpanii ale w całej Europie. W tym miejscu trzeba warto włączyć uwagę dotyczącą Szlaków św. Jakuba. Pielgrzymi zauważają, że w niektórych rejonach brak jest zorganizowanego duszpasterstwa dla „caminowiczów”. Choć przy drodze istnieją liczne kościołki, nie tylko nie zawsze są one otwarte, ale brak jest obecności księdza, brak Mszy św. Sytuacja tu i ówdzie zaczyna się poprawiać. Wraz z rozwojem „camino”, także miejscowi biskupi i proboszczowie zaczynają rozumieć potrzebę organizacji jakichś form duszpasterstwa dla pielgrzymów. W wielu wypadkach księży mogą zastąpić odpowiednio przygotowani świeccy, animując na postojach nabożeństwa, proponując kręgi biblijne, religijne rozmowy itp.

Krótki przegląd sytuacji związanych z turystyką przekonał nas, iż okres ten zawiera w sobie ważne ewangelizacyjne walory. Może przyczyniać się do pogłębiania więzi człowieka z Bogiem. Dla osób stojących z dala od wiary jest szansą powrotu do niej.

4. Duszpasterskie implikacje

W ostatnim paragrafie zwróćmy uwagę na duszpasterskie inicjatywy, które powinny zostać podjęte w tym celu, by turystyka stała się rzeczywiście drogą nowej ewangelizacji. Zarazem zapytajmy, jak należy kształtować duszpasterstwo, by skutecznie realizowało swe zadania w świecie turystyki.

Duszpasterstwo turystyczne powinno być z zasady duszpasterstwem drogi. Ujmując inaczej, samo ma być „w drodze”. W szeregu wypadkach będzie ono w tradycyjny sposób zapraszać turystów – gości do skorzystania ze zwykłych usług ofiarowanych przez parafie bądź inne duszpasterskie ośrodki. Powinno jednak w znaczniejszym stopniu wychodzić poza stałe siedziby, być w drodze razem z turystami, towarzyszyć ich podróży. Jak łatwo zauważyć, w samym owym wyjściu zawiera się rys ewangelizacyjny. Apostoł – ewangelizator nie pozostaje „w domu”, ale wychodzi na drogi, poszukując na nich człowieka. Jak wspomnieliśmy na wstępie, wzorem stał się sam Chrystus, który „wędrował przez miasta i wsie, nauczając i głosząc Ewangelię”²³. Szczególnie wymowne stało się jego nauczanie w drodze do Emaus, gdy wyjaśniał uczniom proroctwa i późniejsze wydarzenia a w końcu doprowadził do poznania prawdy o swoim zmartwychwstaniu²⁴. Diakon Filip wykładał Natchnione Pisma dworzaniinowi etiopskiemu podczas podróży na wozie i tak doprowadził go do wiary. Także jego chrztu dokonał w przygodnym strumieniu²⁵. Wędrownymi ewangelizatorami byli św. Paweł i inni apostołowie.

Turystyka polega na ruchu, wyjeździe poza rodzinny dom. Turysta korzystając z wolnego czasu, chce oderwać się od codzienności, poznawać świat i szukać dogodnego miejsca wypoczynku poza obszarem zwyczajnej pracy i obowiązków. Tam właś-

---

²³ Łk 8, 1.

²⁴ Łk 24, 13-27.

²⁵ Dz 8, 25-38.

nie duszpasterstwo ma być z turystą, pomagać mu w postrzeganiu świata chrześcijańskimi oczami, wskazywać, jak trzeba w ewangelicznym duchu korzystać z wypoczynku. Nie jest to jednoznaczne z instruowaniem przez duszpasterzy dotyczącym sposobów wypoczynku. Zrobią to lepiej specjaliści od rekreacji. Natomiast chodzi o uświadamianie człowiekowi, że jego wolny czas powinien uwzględniać także dążenie do wyższego rzędu wartości. Jest on w równym stopniu momentem chrześcijańskiej odpowiedzialności. Pełny odpoczynek to nie tylko wypoczynek ciała, ale rekreacja ducha. Uwzględnia ona, jak powiedzieliśmy wcześniej, refleksję nad sensem swego życia i chwilę na spotkanie z Bogiem. Stąd w turystykę ma wpisywać się harmonijnie religijne świętowanie, zwłaszcza niedzielna Msza św., jak też modlitwa.

Jak zauważyliśmy, turyści chcąc odpocząć, odchodzą od codziennych obciążających ich obowiązków. Nie rzadko jednak równocześnie porzucają tradycyjny rytm religijnego życia (zwłaszcza udział w niedzielnej Mszy św.). Sytuacja ta może budzić zgorzelenie. Warto jednak zastanowić się nad niejednoznacznymi przyczynami absencji na świątecznych nabożeństwach. Z pewnością głęboko wierzący będzie wszelkimi sposobami szukał możliwości udziału w niedzielnej Mszy św. Niekiedy jednak oddalenie od ośrodków religijnych staje się przeszkodą trudną do pokonania. To stawia przed duszpasterstwem pytanie, czy z tą Mszą św. nie należy wyjść poza parafialny kościół, tam gdzie znajdują się skupiska turystów, np. wielkie kempingi, ośrodki narciarskie, schroniska górskie, statki turystyczne. Niekiedy wystarczy lepsze dostosowanie godzin odprawiania Mszy św. do rytmu życia turysty (wcześnie lub późne godziny dnia, Msza św. w sobotę wieczorem). Dobrym przykładem jest sieć kaplic przy autostadach na terenie Niemiec²⁶. Tu znów pojawia się wątek ewangelizacyjny - poszukiwania niekiedy zagubionego człowieka. Autor artykułu wielokrotnie spotykał się z sytuacją, gdy pewne grupy osób nie przychodziły na Mszę św. parafialną, natomiast skłonne były uczestniczyć w tym samym dniu w Mszy św. polowej, w górach, wśród przyrody. Można oczywiście podjąć krytykę takich

---

²⁶ G. Lehner, M. Leitschuh (Hg.), *Autobahnkirchen in Deutschland. Ein himmlischer Routeplaner*, Freiburg/B. 2008.

zachowań. Z drugiej jednak strony, fakt chęci uczestnictwa w nabożeństwie polowym był znamienny. Świadczył mimo wszystko o potrzebach duchowych tych katolików „z obrzeży”. Rodzi się zatem pytanie: czy nie warto pójść za tymi słabiej wierzącymi i dotrzeć ze słowem Ewangelii tam gdzie jeszcze istnieje z nimi kontakt? Czy przekonywać tylko już przekonanych, czy szukać nie do końca przekonanych?

Z podobnych przyczyn poszukiwania człowieka w drodze warto organizować religijne przeżycia na turystycznych szlakach podczas ich rajdów, zlotów i tym podobnych zgromadzeń. Mogą to być Msze św., okolicznościowe nabożeństwa, imprezy kultury chrześcijańskiej, itp. Jest to okazja do uświadomienia turystom, że wydarzenia te będą przeżywane w bogatszy i głębszy sposób, gdy odniosą człowieka do Boga, gdy posłucha on słów Ewangelii, które zinterpretują jego bieżące przeżycia z chrześcijańskiego punktu widzenia.

Duszpasterstwo drogi, jak się zdaje, wymaga zmiany sposobu myślenia samych duszpasterzy i kościelnych przełożonych. Dla niektórych może być to swoistego rodzaju rewolucja. Trzeba wyjść od interpretacji ewangelicznego obrazu pasterza poszukującego owiec²⁷. Powstaje pytanie, czy to owce mają szukać pasterza, czy pasterz owiec? Sytuacja współczesnego Kościoła gwałtownie zmienia się. Trzeba się liczyć z faktem, że wiele z osób nie przyjdzie już na wołanie pasterza i nie zjawi się w parafialnym kościele. To pasterz ma wyjść ze świątyni i poszukiwać zagubionych. Stawać się bardziej mobilny i być do dyspozycji człowieka. Inaczej mówiąc, stawać się „bardziej ewangelizacyjnym”. Jest to poszukiwanie człowieka ulegającego coraz bardziej dechryścianizacyjnym wpływom. Przekłada się to w świecie turystyki na konkretne rozwiązania. Dodajmy do wymienionych już wcześniej: gotowość do poświęcenia części swojego kapłańskiego urlopu, by posłużyć turystom, gotowość do towarzyszenia na im szlakach, w okresach sezonu turystycznego przesunięcie duszpasterskich sił z pustoszących miast do regionów gdzie nasila się turystyczny ruch, by

---

²⁷ Mt 18, 12-14.

pomóc obciążonym tam duszpasterzom²⁸. Tu przypomnijmy stwierdzenie, które padło na początku artykułu. Nowa ewangelizacja to nowa gorliwość w rozgłaszaniu Ewangelii. W tym wypadku to gorliwość kapłanów, którzy są gotowi pospieszyć innym duszpasterzom z pomocą i wielkodusznie dzielą się swym czasem.

Z poruszoną kwestią łączy się potrzeba zmiany modelu księdza duszpasterza związanego wyłącznie z parafią. Podkreślmy jeszcze raz, ewangelizacyjna aktywność w świecie turystyki wymaga wyjścia ewangelizatora ku turyście będącemu w drodze, nie zawsze skłonnego, by przyjść do duszpasterskiego centrum. Szukanie go na szlakach. Toteż konieczna staje się akceptacja działalności kapłanów bardziej „mobilnych”. Jest to rozwiązanie trudne z różnych powodów, np. braku powołań w Europie, problemów z materialnym zabezpieczeniem, niekiedy konieczności pokonania dotychczasowych przekonań odnośnie posługi księdza. Z drugiej strony może się okazać, że w niektórych regionach wierni przestaną w ogóle przychodzić do kościoła. I co wtedy, gdy nie wyjdziemy z kościołów, by ich poszukiwać? To wszystko wymaga głębokiej i odpowiedzialnej refleksji, zwłaszcza ze strony kościelnych przełożonych.

Skoro dotknęliśmy sprawy zmiany modelu kapłana, poruszymy pokrewny problem. Sytuacja turystyki staje się pouczająca dla samego tradycyjnego duszpasterstwa. Współczesny chrześcijanin w wielu regionach Europy coraz mniej jest skłonny przychodzić do parafialnych ośrodków. Duszpasterstwo musi go poszukiwać w miejscach gdzie żyje, pracuje i wypoczywa. Nie zawsze może liczyć, że on sam wreszcie, kiedyś będzie szukał kontaktu z duszpasterzem. W swoim życiu chrześcijanin, zwłaszcza młody, napotyka wiele konkurencyjnych inicjatyw, które odciągają go od tradycyjnych ośrodków i form religijnego życia. Stąd duszpasterstwo winno dostosowywać się do zmienionych okoliczności jego egzystencji. Tu znów wracamy do wymogów nowej ewangelizacji, któ-

---

²⁸ Spotyka się np. zwyczaj zastępstwa urlopowego, posługę na statkach turystycznych, episkopaty Niemiec i Austrii organizowały posługę księży w regionach gdzie wyjeżdżali turyści z tych krajów; księża ci spędzali tam zarazem swoje urlopy.

ra jest poszukiwaniem nowych dróg i sposobów docierania z ewangelią do człowieka stojącego na obrzeżach wiary.

Wróćmy do głównego wątku. Ważnym ewangelizacyjnym momentem w świecie turystyki jest umiejętne objaśnianie zabytków chrześcijańskiej kultury. To czy staną się one dla turystów „biblia pauperum” bądź „via pulchritudinis”, zależy w dużej mierze od odpowiednio przygotowanych przewodników. Ich objaśnienia mogą stać się prawdziwą ewangelizacją i katechezą, jeśli potrafią wydobyć treści odnoszące się do wiary ukryte w znakach, objaśnić je, a zwłaszcza powiązać je z życiem turysty. W objaśnieniu nie ograniczą się do ukazania ogólnoludzkich, kulturalnych bądź architektonicznych wartości obiektów sakralnych, lecz pokażą pełną prawdę o ich powstaniu i przeznaczeniu. Rodzi się zatem konieczność odpowiedniej i ciągłej formacji kadry przewodnickiej. Nie chodzi jednak tylko o wiedzę przewodników, nawet teologiczną, lecz postawę, przez którą staną się oni świadkami wiary²⁹.

Skuteczność ewangelizacji poprzez turystykę zależy od wychowania turysty do umiejętności swoistej kontemplacji obiektów religijnej kultury, jak też naturalnej przyrody podziwianych podczas wycieczek. Człowiek dzisiejszy jest człowiekiem pośpieszonym i niespokojnym, nie zawsze zdolnym do dłuższego zatrzymania się i podziwu otaczającej go rzeczywistości. Tymczasem odkrycie Boga w znakach kultury i przyrody nie jest procesem samodzielnym. Wymaga ono czasu i skupienia. Trzeba zatem uczyć turystyki refleksyjnej, unikającej pośpiechu, przeładowanej nadmiarem wrażeń. Pomagać turyście w wyrabianiu spostrzegawczości i umiejętności koncentracji na obserwowanych podczas wędrówki znakach. Przekonywać, że dążenie do osiągnięcia maksimum wrażeń prowadzi do powierzchowności a co za tym idzie nie wykorzystania wszystkich walorów turystyki.

Szansą dla nowej ewangelizacji staje się promowanie turystyki religijnej. Nie wracamy do tego co na temat jej ewangelizacyjnych walorów było powiedziane wcześniej. Dodajmy pastoralną uwagę. Turysta odwiedza podczas wycieczki liczne obiekty sakralne. Kieruje się ciekawością poznania religijnej kultury i sztuki. Można za-

---

²⁹ Por. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, dok. cyt., n. 22; M. Ostrowski, *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu*, dz. cyt., s. 371-372.

łożyć, że jest on osobą wierzącą, albo przynajmniej pozytywnie nastawioną do wiary. Ważną rzeczą jest to, by nie pozostał on na poziomie zaspokajania intelektualnej ciekawości. Uznaje on co prawda, że odwiedzane przez niego obiekty powstały w religijnych celach i zawierają w sobie wiele znaków wiary. Trzeba jednak umiejętnie przekonywać turystę, że miejsca te nie są jedynie muzeami i skansenami godnymi podziwu ze względu na piękno architektury, malarstwo, malowniczość położenia itp. Wszystko to co zawierają służy budowaniu ludzkiej wiary. Dziś, teraz, miejsca te są ośrodkami życia religijnego i spotkania z Bogiem. To życie w nich pulsuje. Tu dochodzimy do sprawy istotnej z ewangelizacyjnego punktu widzenia. Chodzi o to, by turysta wchodzący w obręb sacrum nie był li tylko zewnętrznym obserwatorem, ale sam stał się skłonny być uczestnikiem trwającego misterium wiary. Ta wiara nie tylko w przerośni powinna rzucić go na kolana. Konsekwencją podejścia z wiarą do świętych miejsc jest modlitwa, więcej adoracja. W ten sposób turysta staje się pielgrzymem – poszukiwaczem Boga.

Zatem szczególne uwagi należy skierować pod adresem duszpasterstwa w sanktuariach i ośrodkach pielgrzymkowych, które chętnie odwiedzają turyści ze względu na ich kulturowe walory³⁰. Narastający w obrębie sanktuariów obok pielgrzymek ruch turystyczny może budzić pewien niepokój. Powstaje pytanie, czy nie następuje tu niebezpieczeństwo zeświecczenia. Dokumenty kościelne podkreślają, że sanktuaria są miejscami otwartymi dla wszystkich. Nie odrzucają nikogo, którego łączy z nimi choćby najcieńsza nić. Mają one być ośrodkami stale trwającej ewangelizacji. To że turysta, nawet niewierzący, znalazł się w obrębie świętej przestrzeni, już stanowi szansę intensywniejszego religijnego oddziaływania nań³¹. Jak wskazuje obserwacja, wiele kościołów

---

³⁰ J. E. Parellada, *El ministerio de la acogida, don del Espíritu*, w: *Il Santuario, spazio per un'accoglienza fraterna...* dz. cyt., s. 69.

³¹ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. pamięć, obecność i proroctwo Boga żywego*, tekst polski <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/Sanktuarium-Pamiec-caly.pdf> (10.12.2018), nn.7 i 10. Tekst włoski: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_19990525_shrine_it.html (10.12.2018).

ulegającej laicyzacji Europy wyludnia się. Natomiast proste dane statystyczne wskazują, że rośnie popularność ośrodków pielgrzymkowych. Czy zatem właśnie one nie staną się dla naszego kontynentu ośrodkami religijnej odnowy, czyli re-ewangelizacji Europy?

Nawiązując do wcześniejszych uwag, ważnym zadaniem sanktuariów jest tworzenie obszarów wyciszenia i skupienia. Współczesny człowiek żyje w coraz większym hałasie i rozproszeniu. Nie sprzyja to bynajmniej rozwojowi osobistego życia religijnego oraz głębszej refleksji nad sensem istnienia. Sanktuarium tworząc tego rodzaju oazy, pełni ważną posługę na rzecz przywracania duchowej równowagi współczesnemu człowiekowi i kierowaniu go w stronę Boga. Stąd też należy postulować funkcjonowanie na terenie sanktuariów kaplic adoracji, miejsc medytacji i domów rekolekcyjnych z dobrze przemyślanym programem formacyjnym.

Artykuł nasz starał się przekonać, że świat turystyki jest przestrzenią nowej ewangelizacji. Odniośł on szczególnie do sytuacji obserwowanych w Europie. Aby owa ewangelizacja stała się skuteczna, trzeba poznać ewangeliczne wartości niesione przez turystykę i przekonać się do nich. Z drugiej strony, konieczna jest na wielu odcinkach zmiana pastoralnego myślenia Kościoła i jego duszpasterskich metod.

Bibliografia:

- Benedykt XVI, *Kontemplacja piękna dzieł sztuki drogą do Boga*, Castel Gandolfo, 31.8.2011. <https://liturgia.wiara.pl/doc/934657>.
Kontemplacja-piekna-dziel-sztuki-droga-do-Boga (12.11.2018).
- Häring B., *Nauka Chrystusa. Teologia moralna szczegółowa*, Poznań 1963.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, 28.6. 2003.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 25.3.1992.
- Jan Paweł II, *List do artystów*, 4.4.1999.
- Jan Paweł II, *List do młodych*, 31.3.1985.

- Jan Paweł II, *Siłą Polaków – osobisty związek z ziemią*, homilia w Nowym Targu, 8 czerwca 1989 r., w: Jan Paweł na ziemi polskiej, Watykan 1979, s. 168-171.
- Johannes Paul II, *Tourismus im Lichte christlicher Werte*, Ansprache in Courmayeur, 7.09.1986, in: *Der Apostolische Stuhl. Ansprachen, Predigten und Botschaften des Papstes, Erklärungen der Kongregationen, Vollständige Dokumentation*, 1986, Köln, s. 667
- Janik P., *Zdrowie*, w: *Encyklopedia bioetyki*, pod red. A. Muszali, Radom 2007, s. 643-644.
- G. Lehner, M. Leitschuh (Hg.), *Autobahnkirchen in Deutschland. Ein himmlischer Routeplaner*, Freiburg/B. 2008.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migracji i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 29.06.2001.
- Tekst polski:*
<http://migracja.episkopat.pl/wpcontent/uploads/2016/12/Wskazania-dla-duszp-turyst-PL.pdf> (10.12.2018).
- Tekst włoski:*
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rcpcmigrantsdoc20010711pastorale-turismo_it.html (10.12.2018).
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego*.
- Tekst polski:*
<http://migracja.episkopat.pl/wpcontent/uploads/2017/01/Sanktuarium-Pamiec-caly.pdf> (10.12.2018).
- Tekst włoski:*
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rcpcmigrantsdoc19990525shrineit.html (10.12.2018).
- Paweł VI, Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym *Evangelii nuntiandi*, 8.12.1975.
- Ostrowski M., *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno-pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Wyd. Naukowe PAT, Kraków 1996.
- Ostrowski M., *Pilgern oder religiöser Tourismus*, w: *Il Santuario, spazio per un'accoglienza fraterna e universale. Atti del 3o Con-*

gresso Europeo sui Santuari e i Pellegrinaggi, Montserrat, Spagna, 4-7.03.2002, Citta del Vaticano 2002, s. 41-52.

J. E. Parellada, *El ministerio de la acogida, don del Espíritu*, w: *Il Santuario, spazio per un'accoglienza fraterna...* dz. cyt., s. 53-70.

Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań 2002.

Vzťah Cirkvi k turizmu a putovaniu

*doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
peter.tirpak@unipo.sk*

Abstrakt: Od čias Konštantína Veľkého, kedy do Cirkvi vstupovalo mnoho pohanov, sa začalo rozvíjať aj putovanie, ktoré bolo vždy okrem iného prejavom a vyjadrením viery. Cieľom putovaní boli najmä biblické miesta, predovšetkým v Palestíne, ktoré boli spojené s umučením Ježiša Krista, jeho detstvom i verejným účinkovaním. No nielen tieto miesta si zaslúžili svoju pozornosť. Cieľom púti sa stali tie miesta, ktoré sa od prvopočiatkov Cirkvi spájali so životom Presvätej Bohorodičky či životom a smrťou mučeníkov. Tak sa v Cirkvi postupne kreovali „sväté miesta“. Tie obdivujú nielen kresťania, ale aj tí, ktorí ako neveriaci, či agnostici hľadajú cestu svojho života. Na nej sa všetci, veriaci i neveriaci, spoločne stretávajú s Cirkvou, ktorá je vždy pripravená naplňať svoje poslanie a ujímať sa práve tých, čo putujú a dostávajú sa tak do skupiny ľudí s označením *peregrinos*. Teda tých, čo putujú mimo svojho domova, naplňajúc neraz zmysel svojho života.

Kľúčové slová: Putovanie k svätyniam. Sacrum ako cesta. Cirkvev a putovanie. Náboženský turizmus. Dokumenty Cirkvi.

Abstract: Pilgrimage has been an expression and manifestation of faith since the reign of Constantine the Great during which many pagans joined the Church. Pilgrims headed mostly to the Biblical sites, especially those in Palestine associated with the Passion of Jesus Christ, his childhood or his public ministry. Other places too deserved attention of the faithful. From the very beginning of the Church, such pilgrimage destinations were places associated with the life of the Most Holy Mother of God or with the lives and deaths of martyrs. Thus, the “sacred sites” of the Church were created. They have been admired not only by Christians, but also by unbelievers or agnostics who travel there hoping to find the path of their lives. On that journey, all, believers and unbelievers alike, encounter the Church, which is always ready to fulfil its mission and take care of those who wander and form one group called *peregrinos*. They are people wandering far from their homes and many times even fulfilling the purpose of their lives.

Keywords: Pilgrimage to shrines. Sacrum as a journey. Church and pilgrimage. Religious tourism. Documents of the Church.

Význam putovania a svätýň v Cirkvi

Kresťanské púte do Svätej zeme sa začali vo 4. storočí po púti svätej Heleny, matky Konštantína Veľkého, keď sám cisár začal stavať rozličné chrámy v Jeruzaleme a Betleheme. Od tejto epochy máme prvé správy o kresťanských pútnikoch, ktoré sú zaznamenané v tzv. *itinerároch* (lat. *itinerarium*, z *iter* – cesta. Ide o plán alebo opis cesty, zoznam miest, ktorými cesta viedla alebo povedie).¹ Aj na základe týchto „cestovných denníkov“ máme možnosť spoznávať tú skutočnosť, že Cirkev mala vždy vo vážnej úcte putovania veriacich, a to až na výnimku tých období, v ktorých sa putovanie nepovažovalo za rozvoj duchovného prežívania viery človeka, ale skôr za prostriedok obchodu, hýrenia a zábavy bez akýchkoľvek morálnych zábran. Vo všeobecnosti však možno ostať pri tvrdení, že pútnické miesta mali vždy v Cirkvi svoje nezapustiteľné miesto. Postupom času sa putovanie nestalo iba prejavom zbožnosti, rozvojom osobnej devócie, ale predovšetkým priestorom formovania a utužovania viery. Putovanie zodpovedá situácii človeka, ktorý neraz opisuje svoj život ako cestu od narodenia až po smrť. Sväté písmo častejšie vyjadruje význam púte ako cestu, ktorou sa dostávame na posvätné miesta. Bolo napríklad zvykom, že Izraelita šiel na púť do mesta, v ktorom sa uchovávala archa zmluvy, alebo že navštívil svätýňu v meste Betel (porov. Sdc 20,18), či Šilo, kde Boh vypočul modlitbu Anny, matky proroka Samuela (porov. 1 Sam 1,3). Pozerajúc sa do textov Nového zákona, taktiež vidíme, že Ježiš sa podriaďoval tradícii putovania: Putoval s Máriou a Jozefom do svätého mesta Jeruzalem (porov. Lk 2,41), aby spoločne oslávili sviatok Paschy.

Dejiny Cirkvi sú živým denníkom nikdy nekončiaceho putovania. Putovanie je v konečnom dôsledku cvičením sa v činnej askeze, v ľútosti nad ľudskými slabosťami a hriechmi, v trvalej bde-

---

¹ KRUPA, J.: *Putovanie v zlatej ére kresťanstva*.

In: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/13871/putovanie-v-zlatej-ere-krestanstva> (03.01.2019).

losti nad vlastnou krehkosťou i vo vnútornej príprave na obnovu srdca. Prostredníctvom bdenia, pôstu a modlitby pútnik napreduje na ceste kresťanskej dokonalosti a snaží sa s pomocou Božej milosti duchovne dospieť – píše sv. Ján Pavol II.² Pokiaľ ale objavujeme duchovný zmysel putovania – pokračuje pápež – je potrebné vnímať ju tiež ako osobnú cestu veriaceho po stopách Vykupiteľa. Zároveň je cvičením aktívnej askézy, kajúcnosťou pre ľudské slabosti, stálym bdením nad vlastnou krehkosťou, vnútornou prípravou premeny srdca.³ Prostredníctvom bdenia, pôstu a modlitby pútnik napreduje po ceste kresťanskej dokonalosti, usilujúc sa pomocou Božej milosti dospieť „*k zrelosti muža, k miere plného Kristovho veku*“ (Ef 4, 13).

Cirkev je neustále zviazaná s dejinami, v ktorých mala púť vždy významné miesto. Najmä ak išlo o miesta pozemského Kristovho života alebo na miesta, kde svätý prejavovali svoju vieru často i za stratu života. Dôkazom toho sú napr. Katakomby sv. Kalixa v Ríme, kde sú na stenách vyobrazenia tých, čo neraz prechádzali i veľké vzdialenosti iba preto, aby si uctili pamiatku tých, čo síce pre vieru „stratili svoj život“, no predsa ho našli. Zvlášť na týchto posvätných miestach sa neustále ponúka príležitosť pre veriacich, aby prejavili svoju jednotu vo viere a v modlitbe, čo je dôležitým prostriedkom pre obnovenie tvárnosti tejto zeme (Porov. Ž 104,30). Na tých miestach chce Cirkev vždy pripomínať predovšetkým to, že každý je na ceste k svojmu Pánovi, a to pod jeho vedením. Teda púť je dobrom pre človeka a ako píše apoštol Jakub, „*každý dobrý údel, každý dokonalý dar je zhora, zostupuje od Otca svetiel*“ (Jak 1,17). Púť je naozaj darom s ktorým pútnik dokáže objaviť vždy niečo nové a to aj napriek tomu, že cesta k cieľu

---

² Porov. JÁN PAVOL II.: *Incarnationis mysterium* (čl. 7).

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/incarnationis-mysterium> (26.06.2017).

³ JÁN PAVOL II.: *Incarnationis mysterium*, (čl. 7).

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/incarnationis-mysterium> (20.06.2017).

je tá istá. I tu sa naplňajú slová Hérakleita z Efezu ktorý tvrdí, že nik nevstúpi dvakrát do tej istej rieky. Pretože sa zmenil jej tok i človek sám. Podobne je to s pútnikom: každá nová púť preň pri-náša vždy novú príležitosť, nové kontakty i skúsenosti, nové vní-manie i prežívanie. V tomto kontexte stať sa pútnikom znamená vydať sa hľadať niečo alebo lepšie povedané Niekoho, kto nás neodrádza od života, ale naopak, dáva nám príležitosť objasniť ho novou láskou v plnosti úžasu nad znovu nájdenu krásou. Či si to už uvedomujeme alebo nie, človek prichádza od Boha a jeho život má zmysel iba vtedy, keď sa interpretuje a realizuje ako cesta ná-vratu do Otcovho domu. A putovanie chce byť znakom a pri-pomienkou práve tohto aspektu.⁴

Sacrum – cesta spojená s cieľom

Sväté písmo predstavuje osobitný význam tzv. „posvätného (svätého) priestoru“ do horizontu dejín spásy (porov. Ex 3,5b). Upozorňuje však tiež na riziká vložené do definície takého priesto-ru, keď sa to deje v perspektíve zbožšťovania prírody. Tu už ide o panteizmus, podľa ktorého Boh je všetko a všetci, a že všetci a všetko je Boh. Zástancovia tohto filozofického smeru hovoria o vonkajšom priestore ako o „lone matky prírody“ od ktorého je závislí každý človek. Kresťanstvo však v tomto prípade rozlišuje medzi Stvoriteľom a stvorenstvom, ktoré je v každej chvíli závislé na svojom tvorcovi. Teda ani strom, ani príroda, ani zviera a ani životný priestor človeka nenesie v sebe atribút posvätnosti, pokiaľ v ňom nejde o zásah Stvoriteľa. Na druhej strane kresťanstvo nevy-lučuje špecifickosť Božieho zásahu, čo vidieť už v dejinách Izrae-la. Posvätný priestor sa tak postupne kreje v jeruzalemskom chrá-me, kde si Boh Izraela praje, aby si ho ľud uctieval a v určitom zmysle sa s ním aj stretol. K chrámu – ako posvätnému priestoru –

---

⁴ Porov. TETTAMANZI, D.: *Duchovný rozmer Jubilea: odpustky a putovanie*. In: POUPARD, P.: *Sprievodca Rímom*. Bratislava : Nové mesto, 1999, s. 24.

sa obracajú oči izraelských pútnikov a veľká je ich radosť, keď prídu na miesto, kde prebýva Boh. „*Zaradoval som sa, keď mi povedali: Pôjdeme do domu Pánovho. Naše nohy už stoja v твоjich bránach, Jeruzalem*“ (Ž 122,1-2). V Novom zákone „koncentrácia“ posvätného priestoru má svoj vrchol v Kristovi, ktorý je už osobne novým „chrámom“ (porov. Jn 2,21), v ktorom prebýva „plnosť božstva“ (Kol 2,9).

Byť na ceste je častý výraz Svätého písma pre obraz kresťanského života (Lk 9, 51; 56; 10, 1; 38). Kresťan hľadá Boha, má odvahu vykročiť i do neznámej krajiny ako Abrahám (Gn 12, 1), zbytočne sa neobhliada (Lk 9,62) a pozerá na konečný cieľ (Sir 7, 40). Prečo? Odpoveď je úplne jasná: pretože kresťania sú „vo svete“, ale nie sú „zo sveta“ (porov. Jn 17, 16); pretože ich pravá vlasť je v nebi, odkiaľ očakávajú „*Spasiteľa Pána Ježiša Krista*“ (Flp 3, 20). Teda sú na ceste, ktorá je vlastná nielen človekovi, ale celej svätej Cirkvi. A ako znova pripomína sv. Ján Pavol II., „...*Cirkev nie je a ani nemôže byť nezúčastnená na tejto ceste hľadania. Odvtedy, čo vo veľkonočnom tajomstve prijala ako dar poslednú pravdu o živote človeka, stala sa pútničkou na cestách sveta, aby zvestovala, že Ježiš Kristus je «cesta, pravda a život» (Jn 14,6).*“⁵

Táto myšlienka o význame a spôsobe duchovného putovania pokračuje aj v osobitnom liste pápeža Františka, ktorý dňa 1. apríla 2017 vydal apoštolský list *motu proprio* s názvom *Sanctuarium in Ecclesia*. V ňom potvrdil vážnosť putujúcej Cirkvi tým, že zveril pútnické svätyne do kompetencie Pápežskej rady pre novú evanjelizáciu. Vyzdvihol pri tom úlohu, akú majú svätyne, označované aj ako „sanktuária“, pri posilňovaní viery a rozvíjaní ľudovej nábožnosti. Spomínané *motu proprio* mení doterajšiu prax, keď za záležitosti pútnických svätýň týkajúcich sa Svätej stolice zodpovedala Kongregácia pre klérus a čiastočne Pápežská rada pre migrantov a

---

⁵ JÁN PAVOL II.: *Encyklika Fides et ratio* (čl. 2).

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/fides-et-ratio> (06.06.2018).

cestujúcich. V liste Svätý Otec zdôrazňuje to, že pútnické svätyne majú v Cirkvi veľkú symbolickú hodnotu a že byť pútnikom poukazuje na rýdze vyznanie viery. Na posvätnom mieste *nachádza (pútnik) vo svätyni výnimočné miesto, kde môže vyjadriť krásnu tradíciu modlitby, nábožnosti a odovzdania sa Božiemu milosrdenstvu, inkulturovanú do života každého národa.*“⁶ Pri takomto objavovaní posvätna netreba zabúdať ani na rozvoj organickej pastorácie, aby svätyne slúžili ako strediská novej evanjelizácie, o podporovanie národných a medzinárodných stretnutí s cieľom obnovy ľudovej zbožnosti a púti, o podporu formácie pracovníkov svätýň a bdelosť nad tým, aby sa pútnikom poskytovala správna duchovná a cirkevná starostlivosť.

Cirkev vo vzťahu k putovania a náboženskému turizmu

Pápež Pius XII. sa ako prvý z pápežov zaoberal otázkou turistiky. Na audiencii pre zástupcov talianskej turistickej organizácie v roku 1952 vyjadril svoj postoj k turistike, ktorý možno zhrnúť do troch bodov:

- Prispieva k zdokonaleniu psychického a morálneho profilu človeka.
- Ako spoločenská aktivita vzbudzuje pocit ľudskej spolupatričnosti, oslabuje existenciu predsudkov, ktoré vládnu vo vzťahoch medzi ľuďmi a podporuje vzájomnú úctu medzi národmi.
- Vytvára objektívne podmienky pre duchovné pozdvihnutie.⁷

---

⁶ Vatikánsky rozhlas: *Pápež František vydal motu proprio o evanjelizačnom poslaní pútnických svätýň.*

In: http://sk.radiovaticana.va/news/2017/04/01/p%C3%Ape%C5%BEfranti%C5%A1ek_vydal_motu_proprio_o_evanjeliza%C8%BDnom_poslan%C3%AD/1302866 (20.06.2019).

⁷ Porov. BENČIČ, S.: *Hlásanie kresťanských ideí v turistike*. Prednáška na 7. interdisciplinárnom seminári. Spišské Podhradie - Spišská Kapitula, 14. novembra 2001.

Okrem spomínaného stretnutia sa pápež zaoberal putovaním a migráciou vo svojej konštitúcii s názvom *Exul familia*, ktorú vydal 1.8.1952. Konštitúcia je rozdelená do dvoch častí: **a)** Materinská starostlivosť Cirkvi nad emigrantmi; **b)** Normy dušpastierskej starostlivosti pre emigrantov. V tejto časti sa dávajú na zreteľ kompetencie Konzistoriálnej kongregácie a jej jednotlivých členov.

Za niekoľko posledných desaťročí by sme nenašli pápeža, ktorý by vo svojom príhovore k veriacim nespomenul fenomén cestovného ruchu. Každý pápež, ak hovoril o turistike, nezabudol spomenúť porozumenie medzi národmi, a to znamená aj medzi ľuďmi rôznych vierovyznaní, čo predstavuje jednu z najväčších hodnôt, hodných rozvíjania, ktoré prináša turistika dnešnému svetu.

Otázkou voľného času a turistiky sa zaoberal aj Druhý vatikánsky koncil, ktorého pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* pripomína: „*Voľný čas treba dobre využiť na oddych a na posilnenie duševného i telesného zdravia, venovať sa zo záľuby nejakej činnosti alebo štúdiu, cestám do iných krajín (turistike), ktoré zveľaďujú duševné schopnosti a okrem toho obohacujú ľudí o vzájomné poznanie, ďalej cvičeniam a športovým podujatiam, ktoré pomáhajú udržiavať duševnú rovnováhu – a to aj v spoločenstvách – a nadväzovať bratské vzťahy medzi ľuďmi každého postavenia, všetkých národov a rozličných rás. Nech teda kresťania spolupracujú na tom, aby kolektívne kultúrne prejavy a podujatia, také vlastné súčasnej epoche, prenikol ľudský a kresťanský duch*“ (GES 61).

Pre úplnosť treba zdôrazniť, že už počas prípravy na Druhý vatikánsky koncil bol vypracovaný osobitný dokument o úlohe Cirkvi v oblasti turistiky. K jeho vydaniu však nakoniec nedošlo. Niektoré jeho tézy vyšli v rôznych koncilových dokumentoch.

Konkrétnym posunom, ktorý poukázal na potrebu zaoberať sa úlohou turistiky, bola reorganizácia centrálnych orgánov Apoštolskej stolice. Konštitúciou *Regimini Ecclesiae* (15.8.1967) bol zriadený osobitný úrad, ktorý sa mal venovať pastoračii v oblasti turistiky, prázdnin, dovoleníek a odpočinku.

Pastoračnou starostlivosťou o migrantov sa zaoberajú tiež dva pokoncilové dokumenty (tzv. *Motu proprio*) sv. Pavla VI. Prvý z nich, s názvom *Pastoralis migratorum cura - Novae Normae de pastorali migratorum cura statuuntur* (15.08.1969), obracia pozornosť Cirkvi na tých, ktorí sa ako Svätá rodina museli pohybovať v Egypte – mimo svojho domova. Ďalším dokumentom sv. Pavla VI. je *Apostolicae caritatis* (19.3.1970), v ktorom ustanovil Pápežskú komisiu pre Pastoračiu emigrantov a cestujúcich.⁸ Pápež sa v liste zaoberá tými, čo boli nútení, vzhľadom na životnú situáciu, opustiť vlastnú krajinu. V oboch dokumentoch sv. Pavol VI. nadväzuje na predchádzajúce dokumenty Apoštolskej stolice: Konštitúciu *Exul familia* vydanú v roku 1952 (viď vyššie) pápežom Píom XII.⁹ a na inštrukciu Kongregácie pre biskupov *De pastorali migratorum cura*.¹⁰ Obidva dokumenty, aj keď nehovorili priamo o poslaní turistiky, dali podnet k pastoračným úlohám pre tých, ktorí sa nachádzajú „na ceste“ (*homo viator*).

Významné bolo vydanie dokumentu Kongregácie pre duhovenstvo *Všeobecné pokyny pre pastoračiu turistov* (27.3.1979).¹¹ Tieto pokyny nadväzovali na predchádzajúce dokumenty a venovali sa niektorým kategóriám osôb, ktoré sú „na ceste“.

Právny dokument Cirkvi – *Kódex kánonického práva* (CIC, 25.1.1983) sa zaoberá putovaním v kánonoch 1230 – 1234.

- *Kán. 1230* - Pod označením svätyňa sa rozumie kostol alebo iné posvätné miesto, kam z osobitného dôvodu nábožnosti putujú početní veriaci so schválením miestneho ordinára.
- *Kán. 1231* - Aby sa svätyňa mohla nazvať národnou, musí dostať schválenie Konferencie biskupov; aby sa mohla nazvať medzinárodnou, vyžaduje sa chválenie Svätej stolice.

---

⁸ Z 19. marca 1970; AAS 62 (1970), 193-197.

⁹ Z 1. augusta 1952; AAS 44 (1952), 649-704.

¹⁰ Z 22. augusta 1969; AAS 61 (1969) 614-643.

¹¹ Z 27. marca 1979; AAS 61 (1969) 361-384.

- *Kán. 1232 - § 1.* Na schválenie štatútu diecéznej svätyne je kompetentný miestny ordinár; na štatút národnej svätyne je kompetentná Konferencia biskupov; na štatút medzinárodnej svätyne jedine Svätá stolica.
§ 2. V štatúte sa má vymedziť predovšetkým cieľ, právomoc rektora, vlastníctvo a správa majetkov.
- *Kán. 1233* - Svätyniam sa môžu udeliť niektoré privilégia, keď sa zdá, že tomu nasvedčujú miestne okolnosti, množstvo pútnikov a najmä dobro veriacich.
- *Kán. 1234 § 1.* Vo svätyniach sa majú veriacim hojnejšie poskytovať prostriedky spásy horlivým hlásaním Božieho slova, vhodným rozvíjaním liturgického života najmä slávením Eucharistie a sviatosti pokánia, ako aj pestovaním schválených foriem ľudovej nábožnosti.
§ 2. Votívne predmety ľudového umenia a nábožnosti sa majú vo svätyniach a príľahlých miestach uchovávať, aby boli viditeľné a majú byť bezpečne strážené.

Sv. Ján Pavol II. kládol dôraz v duchu hesla svojho pontifikátu *Totus tuus – celý tvoj* aj na ochranu Panny Márie počas životného putovania. V encyklike *Redemptoris mater* (25.3.1987) v druhej kapitole spomína Božiu matku, ktorá je v strede putujúcej Cirkvi týmito slovami: „*Cirkev napreduje vo svojej púti prenasledovaná svetom a potešovaná Bohom. .... Podstatná časť jej putovania má vnútorný ráz. Ide tu o púť viery, na ktorej ju posilňuje sila vzkrieseného Pána a púť v Duchu Svätom, ktorý bol daný Cirkvi ako neviditeľný Utešiteľ (Parákletos). Práve na tejto ceste – púti, na ktorej sa Cirkev ubera časom a priestorom, a ešte viac dejinami duší, Mária je prítomná ako tá, ktorá je „blahoslavená, že uverila“, ako tá, ktorá napredovala i na ceste viery a mala ako nijaké iné stvorenie účasť na Kristovom tajomstve.*¹²

---

¹² JÁN PAVOL II.: *Redemptoris mater* (čl. 25).

Konštitúcia sv. Jána Pavla II. s názvom *Pastor bonus* (28.6.1988) sa zaoberá novou reorganizáciou Rímskej kúrie a nastolila tak nový obsah pastoraácie. Bola zriadená Pápežská rada pre duchovnú starostlivosť o presťahovalcov a cestujúcich. Jej úloha spočíva „v tom, aby cestovanie z dôvodu nábožnosti alebo štúdií, alebo dovolenky prispelo k mravnej a náboženskej formácii veriacich a je nápomocná partikulárnym cirkvám, aby všetci, čo sa nachádzajú mimo vlastného bydliska, mohli dostať vhodnú duchovnú starostlivosť“.¹³ Potrebnami pastoraácie a rozvojom duchovnej starostlivosti o turistov sa zaoberali štyri Svetové kongresy duchovnej starostlivosti o turistov, ktoré organizovala Apoštolská stolica. Prvý bol v roku 1970, štvrtý v roku 1990.

Katechizmus Katolíckej cirkvi (11.10.1992) opisuje pozemské putovanie (čl. 352), putovanie počas židovských sviatkov (čl. 583), putovanie Cirkvi na zemi (čl. 675, 769), smrť ako koniec pozemského putovania (čl. 1013), Eucharistiu ako *viaticum* – poslednú sviatosť pozemského putovania (čl. 1514).

Na základe prípravy na Jubilejný rok 2000 sv. Ján Pavol II. vydal bulu s názvom *Incarnationis mysterium* (29.11.1998). V siedmom článku pápež píše: „*Ustanovizeň Jubilea sa vo svojej histórii obohatila znakmi, ktoré svedčia o viere kresťanského ľudu a podporujú jeho zbožnosť. Medzi nimi treba spomenúť predovšetkým putovanie. Ono zodpovedá situácii človeka, ktorý rád opisuje svoj život ako cestu. Od narodenia až po smrť je každému vlastná osobitná situácia cestujúceho človeka.*“¹⁴ Okrem toho, pozornosť sa v dokumente venuje významu svätej brány, odpustkom a iným

---

In: <http://m.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptoris-mater> (6.10.2015).

¹³ JÁN PAVOL II.: *Pastor bonus* (čl. 151).

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/pastor-bonus> (6.10.2015).

¹⁴ JÁN PAVOL II.: *Incarnationis mysterium* (čl. 7).

In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/incarnationis-mysterium> (6.10.2015).

znakom putovania a Božieho milosrdenstva. V súbežnosti s bulou bol vydaný aj dekrét z Apoštolskej Penitenciárie, ktorý obsahoval smernice pre získanie jubilejných odpustkov.

Pápežská rada pre kultúru vydala dňa 23. mája 1999 dokument *Pastorácia kultúry*.¹⁵ V kapitole *Kultúrne dedičstvo, náboženská turistika* sa hovorí: „*V súvislosti s rozvojom voľného času a náboženskej turistiky niektoré iniciatívy umožňujú chrániť, reštaurovať a zhodnocovať existujúce náboženské kultúrne dedičstvo, ako aj prenášať na nové generácie bohatstvá kresťanskej kultúry, ovocie harmonickej syntézy medzi kresťanskou vierou a géniom národov. Na tento cieľ sa zdá byť želateľné rozvíjať a povzbudzovať určitý počet rôznych iniciatív:*

- *zaviesť pastoráciu turistiky a voľného času, ako aj katechézu prostredníctvom umenia medzi obvyklé špecifické činnosti diecéz;*
- *navrhnuť náboženské trasy v niektorej diecéze alebo niektorej oblasti a sledovať pritom sieť tých miest viery, ktoré tvoria jej duchovné a kultúrne dedičstvo;*
- *poskytnúť na pastoráciu najnavštevovanejších náboženských budov, aby sa umožnilo návštevníkom zužitkovať posolstvo, ktorého sú nositeľmi a publikovať jednoduché a jasné dokumenty, ktoré spracovali kompetentné orgány;*
- *utvoriť organizácie katolíckych sprievodcov, schopné poskytovať turistom kvalitnú kultúrnu službu, oživenú svedectvom viery. Také iniciatívy môžu utvárať aj pracovné miesta pre mladých alebo aj starších nezamestnaných, i keď len dočasne;...“.*

To, že príprava na putovanie má v Cirkvi svoje miesto, potvrdzuje ďalší dokument, ktorý ešte pred slávením Jubilejného roka

---

¹⁵ PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999, čl. 37.

2000 adresoval veriacim sv. Ján Pavol II. Ide o apoštolský list s názvom *O putovaní na miesta spojené s dejinami spásy* (29.6.1999). V liste pápež vyjadruje túžbu osobnej účasti – putovania – na miesta, ktoré sú osobitne spojené s vtelením Božieho Slova, čoho sa Svätý rok 2000 priamo dovoľáva. Pápež vyjadruje svoju túžbu a nádej týmito slovami: „*Mojou veľkou túžbou je, aby ma na tejto ceste po miestach, ktoré si Boh vyvolil, aby postavil svoj „stan“ medzi nami, prijali ako pútnika a brata nielen katolíckej komunity, s ktorými sa stretnem s osobitnou radosťou, ale aj iné cirkvi, ktoré nepretržite žili na svätých miestach a verne a s láskou ich chránili pre Pána.*“¹⁶

Tu treba pripomenúť, že turistika má aj svoj deň – *Svetový deň turizmu*. Je ním 27. september. K tomuto dňu pápež alebo príslušné dikastérium pravidelne vydáva tzv. *Posolstvá k svetovému dňu turizmu*, ktoré majú vždy nosnú myšlienku.¹⁷ Podľa týchto (a iných) cirkevných dokumentov možno konštatovať, že Cirkev turizmus odobruje, ak:

- Pomáha odpočinku a zdokonaľovaniu ľudskej osobnosti.
- Napomáha vzájomnej prepojenosti človeka s prírodou (nie formou učenia panteizmu či naturalizmu).
- Upevňuje rodinnú jednotu a spoločenské povedomie, ktoré sa navonok ukazuje na obohacovaní vzájomných medziľudských vzťahov.

---

¹⁶ JÁN PAVOL II.: *Putovanie po miestach spásy* (čl. 11).

In.: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/putovanie-po-miestach-spasy> (6.10.2015).

¹⁷ V roku 2002 – 23. svetový deň turizmu – mal tému: *Ekoturizmus, kľúč k trvalo udržateľnému rozvoju*. - V roku 2003 – 24. svetový deň turizmu – mal tému: *Turizmus: hybná sila boja proti chudobe, vytvárania pracovných miest a nastoľovania sociálneho mieru*. V roku 2004 – 25. svetový deň turizmu – mal tému: *Šport a turizmus: dve životné sily v službe vzájomného pochopenia, kultúry a rozvoja krajín*. V roku 2005 – 26. svetový deň turizmu – mal tému: *Od fantastického sveta Jula Verna po realitu 21. storočia*.

Albino Luciani, neskorší pápež Ján Pavol I., ešte ako benátsky patriarcha sa vyznal, že ako pastier duší nemôže mlčať a preto musí písať „*o každom probléme svedomia, čo súvisí s týmto pohybom, túlaním sa alebo okružnými cestami, ktoré volajú podľa okolností víkend, krátka dovolenka, dovolenka, prázdniny, turistika, letovanie...*“ Ako ďalej Luciani konštatuje, „*koľkí sa vracajú z prázdnin ustatí a unudení, lebo si vybrali príliš rušné a hlučné miesto alebo nevedeli zachovať náležitú mieru vo výletoch, alebo sa dostali medzi ľudí, čo ich strhli do búrlivých a únavných zábav, rozhovorov a diskusií*“. Tieto pripomienky akoby doplnil jeho nástupca Karol Wojtyła – sv. Ján Pavol II., ktorý v závere svojho posolstva k 23. svetovému dňu turizmu (27. septembra 2002) okrem iného píše: „*Obraciam sa preto zvlášť na kresťanov, aby bol pre nich turizmus aj príležitosťou na kontempláciu a stretnutie s Bohom, Stvoriteľom a Otcom všetkých*“.¹⁸

Skúsenosť hovorí, že veriaci, i tí bez vyznania, prahnú po múdrom slove na miestach, kde pôsobili svetové osobnosti, a to aj osobnosti viery – mučeníci a svätí. Tiež to, keď namiesto dojímavých životných príbehov počúvajú len roky, letopočty, miery, architektonické, botanické, zoologické, klimatické či sociologické informácie. Turistika sa pre spoločnosť a Cirkev stáva veľkou výzvou. S turistikou sa treba zaoberať ako s časťou života, kde nesmie chýbať ani starostlivosť o ľudské duše, pretože „*nielen z chleba žije človek*“ (Mt 4,4b). „*Turistika alebo neturistika, dovolenka alebo nedovolenka, nadovšetko a predovšetkým je naša duša*.“¹⁹ Práve tu môže veľa pomôcť kňaz i dobrý kresťanský sprievodca animovaním programu dovolenky.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje bula pápeža Františka s názvom *Misericordiae vultus*, ktorou bol vyhlásený mimoriadny Svätý rok milosrdenstva (začal sa 8.12.2015). V nej pápež pripo-

---

¹⁸ Porov. TIRPÁK, P. – KUBÍK, F.: *Voľný čas z pohľadu teológie a animácie*. Prešov : GTF PU, 2012, s. 98.

¹⁹ LUCIANI, A.: *Listy včerajším*. Bratislava : Nové mesto, 1980, s. 84.

mína, že „osobitným znakom svätého roka je putovanie, pretože tento rok je obrazom cesty, ktorú každý človek uskutočňuje svojím životom. Život je putovaním a ľudská bytosť je viator, pútnik kráčajúci cestou do vytúženého cieľa. Rovnako ak chceme dôjsť k svätej bráne v Ríme či na ktoromkoľvek inom mieste, musíme každý podľa svojich síl vykonať istú púť. Táto púť symbolizuje, že aj milosrdenstvo je cieľom, ktorý treba dosiahnuť a ktorý si vyžaduje námahu a obeť. Púť nech je teda popudom na obrátenie: prostredníctvom svätej brány sa dáme objasť Božím milosrdenstvom a zaviazeme sa, že budeme milosrdní voči druhým, ako je Otec milosrdný voči nám.“²⁰

Záver

Slovenský pápež sv. Ján Pavol II. v spomínanom liste *O putovaní na miesta spojené s dejinami spásy* píše o tom, ako sa má človek vydávať na púť. „V duchu modlitby ...aby sme na mieste poznačenom Božím zásahom prežívali svoj život ako cestu v spoznávaní Boha, ktorý nás predišiel a predchádza nás. Ktorý sa sám vydal na cestu po cestách človeka, Boh, ktorý na nás nehládí zvysoka, ale stal sa naším spoločníkom na ceste.“ Nádherný opis pútnika, ktorý pri každej ceste môže stretnúť Boha. Zhovárať sa s ním a spoznávať ho na svätom mieste pri slávení Eucharistie. Podobne, ako to prežívali Emauzský učeníci. Ich zrak sa otvoril a oni mohli cítiť vzrušujúcu skúsenosť Božej blízkosti a starosti o človeka.

---

²⁰ FRANTIŠEK: *Misericordiae vultus*.

In: http://sk.radiovaticana.va/news/2015/07/29/pln%C3%BD_text_buly_misericordiae_vultus_-_tv%C3%A1r_milosrdenstva/1161436 (20.11.2015).

Použitá literatúra:

- BENČIČ, S.: *Hlásanie kresťanských ideí v turistike*. Prednáška na VII. interdisciplinárnom seminári. Spišské Podhradie - Spišská Kapitula, 14. novembra 2001.
- JÁN PAVOL II.: *Encyklika Fides et ratio* (čl. 2). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/fides-et-ratio>.
- JÁN PAVOL II.: *Incarnationis mysterium* (čl. 7). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/incarnationis-mysterium>.
- JÁN PAVOL II.: *Incarnationis mysterium* (čl. 7). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/incarnationis-mysterium>.
- JÁN PAVOL II.: *Pastor bonus* (čl. 151). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/pastor-bonus>.
- JÁN PAVOL II.: *Putovanie po miestach spásy* (čl. 11). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/putovanie-po-miestach-spasy>.
- JÁN PAVOL II.: *Redemptoris mater* (čl. 25). In: <http://m.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptoris-mater>.
- KRUPA, J.: *Putovanie v zlatej ére kresťanstva*. In: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/13871/putovanie-v-zlatej-ere-krestanstva>.
- LUCIANI, A.: *Listy včerajším*. Bratislava : Nové mesto, 1980.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Pastorácia kultúry*. Bratislava : Don Bosco, 1999.
- TETTAMANZI, D.: *Duchovný rozmer Jubilea: odpustky a putovanie*. In: POUPARD, P.: *Sprievodca Rímom*. Bratislava : Nové mesto, 1999.
- TIRPÁK, P. – KUBÍK, F.: *Voľný čas z pohľadu teológie a animácie*. Prešov : GTF PU, 2012.

VATIKÁNSKY ROZHLAS: *Pápež František vydal motu proprio o evanjelizačnom poslaní pútnických svätých*. In: http://sk.radiovticana.va/news/2017/04/01/p%C3%A1pe%C5%BE_franti%C5%A1ek_vydal_motu_proprio_o_evanjeliza%C4%8Dom_poslan%C3%AD_/1302866.

Putovanie človeka v židovskej interpretácii textov Hebrejskej biblie

*doc. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
daniel.slivka@unipo.sk*

Abstrakt: Putovanie na posvätné alebo pamätné miesta patrí medzi najstaršie zvyky ľudstva. Cieľom putovania bolo vždy pútnické alebo pamätné miesto udalostí alebo osobností. Osobitnú kategóriu tvorí putovanie človeka zachytené v naráciach biblického textu Hebrejskej biblie. (TaNaCh). Skúsenosť človeka s Božím zjavením dáva zmysel a smer pozemskému životu. Hebrejská biblia (TaNaCh) ponúka veľa príkladov putovania rôznych náboženských a historických osobností s dôrazom na ich monoteistické presvedčenie. Putovanie sa tak stáva miestom hľadania duchovnosti a miestom hľadania Boha a stretnutím s ním v náboženskom kulte.

Kľúčové slová: Náboženstvo. Spoločnosť. Sväté miesto. Pútnik. Judaizmus. Kultúra.

Abstract: Traveling to sacred and memorial places is one of the oldest customs of mankind. The purpose of pilgrimage was always the pilgrimage or memorial place of events or personalities. A special category is the wandering of man captured in the narrative of the biblical text of the Hebrew bible (TaNaCh). The experience of man with the theophants also gives meaning and direction to earthly life. The Hebrew Bible (TaNaCh) offers a great deal of worship of various religious and historical people with an emphasis on their monotheistic belief. Thus, wandering becomes a place of seeking spirituality and a place of seeking God and meeting him in a religious cult.

Keywords: Religion. Society. Holy places. Pilgrim. Judaism. Culture.

Úvod

Putovanie na posvätné alebo pamätné miesta etnickej či náboženskej skupiny patrí medzi najstaršie zvyky ľudstva. Je to prejav spirituality známy takmer vo všetkých starých civilizáciách a náboženstvách. Cieľom putovania bolo vždy pútnické prípadne pamätné miesto. Miesto, ktoré bolo späté s nejakou udalosťou: v prípade náboženstva išlo o miesto teofánie t. j. miesto zjavenia Boha – bohov, čo sa týka najstarších náboženstiev; a v prípade

viacmennej východných náboženstiev išlo o pútnické miesta činnosti zosnulých významných náboženských učiteľov alebo činiteľov, spätých s miestnou alebo regionálnou kultúrou, folklórom i mimoriadnym životom ich osobností. Všetky takéto miesta sú navštevované pútnikmi a predstavujú základný pozemský (fyzický) rozmer putovania ako takého.

Druhým rozmerom putovania i pútnického miesta je rozmer spirituálny, čiže duchovný rozmer. Po väčšine i z praxe starovekých náboženstiev pozemský rozmer putovania je zároveň nositeľom aj duchovného zmyslu putovania. Dôležité je však k nemu sa dopracovať a objaviť tento rozmer, inak z putovania sa stane len akási „turistická návšteva“ a o to bude i samotné putovanie i pútnici ochudobnení a putovanie bude v celkovom dôsledku nenaplnené. Pútnik sa tak od pozemského rozmeru nedostane k duchovnému rozmeru a tak na sto percent nepochopí samotný cieľ putovania i pútnického miesta. Pútnické miesta ako cieľ putovania boli a sú od najstarších čias vždy nositeľmi osobitnej priazne. Boli a sú miestami, kde veriaci prednášali a prednášajú svoje osobitné modlitby a žiadosti. Každý, kto takéto miesto navštívi má osobnú skúsenosť s históriou, náboženstvom natoľko, nakoľko tieto miesta „vyžarujú“ svoj osobitný duchovný rozmer. Putovanie sa tak stáva miestom hľadania duchovnosti a miestom hľadania Boha a stretnutím s ním v náboženskom kulte.¹

Všetky svetové monoteistické náboženstvá majú svoje pútnické miesta spojené v tzv. trojrozmere: miesto zjavenia Boha, miesto pôsobenia najvýznamnejších náboženských historických a etnických osobností spojených s ich smrťou (Smrť je vo viacerých religiách chápaná ako čas narodenia sa pre posmrtný život.) a mies-

---

¹ *RELIGIE ŚWIATA*. Przewodnik Encyklopedyczny. Preložil Marcin Stopa z anglického originálu *The World's Religions* (England, 1982, second edition (revised) 1994). Warszawa : Książka i Wiedza, 1996. s. 442.

tom dôležitých historických udalostí spojených s jednotlivým náboženstvom:²

Obr. 1. *Kresťanstvo – mesto Rím, námestie sv. Petra;*

Obr. 2. *Judaizmus, židovské náboženstvo – mesto Jeruzalem a chrámová plošina bývalého Jeruzalemského chrámu;³*

---

² *LEXIKÓN SVETOVÝCH NÁBOŽENSTIEV.* Preložené z nemeckého originálu Weltreligionen, Compact Verlag, München, 2005. Bratislava : AKTUELL 2006.

³ MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem.* Bratislava – Zakamenné, 2005. s. 109-182.

Obr. 3. *Islam – mesto Mekka, miesto kde podľa islamskej tradície Adam, neskôr Abrahám vybudovali posvätnú budovu známu ako Kába, v ktorej sa nachádza čierny kameň – pravdepodobne meteorit. Meteorit podľa tradície pochádza od archanjela Gabriela. Mesto Mekka je zároveň aj rodiskom zakladateľa islamu Mohameda.⁴*

Putovanie v starovekom Izraeli – hora ako pútnické miesto

Putovanie v starovekom Izraeli nebolo ničím zvláštne. V prípade patriarchov Izraela to dovoľoval ich nomádsky a polonómádsky spôsob života – odkázaný na získavanie živobytia; kočovní pastieri, ktorí sa so svojimi stádami pohybujú od jednej pas-tviny k druhej. V biblickom cykle Abraháma na stránkach Hebrej-skej biblie a Starého zákona knihy Genezis 12⁵ však dochádza k radikálnej zmene t.z., že dochádza k zjednoteniu putovaní u pat-

⁴ *LEXIKÓN SVETOVÝCH NÁBOŽENSTIEV*. Preložené z nemeckého originálu Weltreligionen, Compact Verlag, München, 2005. Bratislava : AKTUELL 2006. s. 169, 177.

⁵ „Jahve povedal Abramovi: »Opusť svoju krajinu, svojich príbuzných a dom svojho otca a chod' do krajiny, ktorú ti ukážem. 2Urobím z teba veľký národ, požehnám ťa, zvelebím tvoje meno; a ty budeš požehnaním! 3Požehnám tých, čo budú teba žehnať, zavrhnem tých, čo budú teba preklínať. V tebe budú požehna-né všetky rody zeme.«“ Gn 12,1-3

riarchov. Putovanie dostáva zmysel, smer a cieľ. V tomto prípade sa u Abraháma jedná o osobnú teofániu, ktorej obsahom sú Božie prisľúbenia, tie sa neustále opakujú a v prípade ďalších patriarchov sa stále novými osobnými teofániami opäť pripomínajú: Sichem v Gn 12,6n; Manbre v Gn18,1; Bersabe v Gn 26,24; Betel v Gn 28,12 a Gn 35,9; Fanuel v Gn 32,31. Miesta zjavení sa stavajú posvätnými pútnickými miestami.⁶ V neskoršom období pred i počas vzniku Izraelskej monarchie pribúdajú ďalšie, ktoré majú súvis: Sichem v Joz 24,25; Sdc 9,6; 1 Kr 12,1-9; Betel v 1 Sam 10,3 1 Kr 12,29n; Am 5,5 a 7,13; Bersaba Am 5,5; Efra v Sdc 6,24; Sarai v Sdc 13,19n; Šilo – Archa zmluvy Sdc 12,19; Masfa v 1 Sam 7,5; Galgala v 1 Sam 11,15; Gabaon v 1 Kr 3,4; Dan 1 Kr 12,29.⁷

Na prelome 10/9. storočia pr. Kr. sa na osobitné miesto dostáva Jeruzalemu, pričom do obdobia Babylonského zajatia (596-538 pr. Kr.) existuje v Izraeli náboženský synkretizmus. Boh Jahve vystupuje v národe popri iných bohov, popri Jeruzaleme existujú aj ďalšie posvätné miesta pre iné božstvá staroveku. Texty Hebrejskej biblie informujú o existencii oltároch, kamenných stĺpoch, posvätných stromoch, na ktorých zdôvodňujú viaceré kultové činnosti: vzývanie Božieho mena, očisťovanie, pomazanie olejom a pod. K radikálnym zmenám kultových posvätných miest dochádza Ezechiášova a Joziášova reforma, keď dochádza k centralizácii náboženského kultu do Jeruzalema – nájdenie častí knihy Deuteronomia, Dt: 2 Kr 23; 2 Krn 35 osobitne Dt 12,5-7 a 16,1-17 vyvolenie miesta a zrušenie všetkých svätýň a nariaďuje slávenie sviatkov v Jeruzaleme. Dôvodom bola Sinajská zmluva, vyvolenie Izraela a ochrana pred modloslužbou. K jej naplneniu došlo až po návrate z Babylonského exilu. Mesto Jeruzalem a Jeruzalemský chrám sa

---

⁶ KOMENTÁR K STARÉMU ZÁKONU, GENEZIS. ed. P. Dubovský. Trnava : Dobrá kniha, 2008.

⁷ VARŠO, M.: *Počúvaj Izrael...* Prešov : GTF PU, 2013.

tak pre celý národ doma i v exile stal jediným pútnickým miestom, čím sa zdôraznila dôležitosť púti do Jeruzalema.⁸

Hebrejská biblia prináša osobitnú kategóriu žalmov, ktoré sú známe ako žalmy výstupov – tzv. pútnické žalmy. Sú to žalmy Ž 120 – 134, ktoré obsahujú modlitbu, vyjadrenie pocitov, vieru, uctievanie Boha, liturgiu a zjednotenie ľudu. Pre Izraelitov tak púť bola radostnou udalosťou často doprevádzanou spevom a tancom.⁹

Zaujímavá je aj lokalita pútnických miest, ktoré sa v kontexte starovekých civilizácií nachádzajú na hore alebo vyvýšenom mieste. Preto všetky staroveké civilizácie majú svoje posvätné pútnické hory a ak sa nachádzajú geograficky na rovine, alebo v nížine majú svoje tzv. „umelé hory“, vyvýšeniny alebo objekty, ktoré si postavilo ľudstvo samé. Pre starovek je typické to, že posvätná hora alebo umelý vyvýšenina bola chápaná ako miesto, kde sa spája svet pozemský so svetom nebeským. Taktiež bola miestom bližšie k Bohu, posvätným miestom, miesto a sídlom Boha (bohov), rôznych nebeských bytostí. Taktiež je známa symbolika prahory, ktorá sa niesla do rôznych kultúr: viaceré krajiny majú sväté vrchy, kde bol stvorený svet, kde sídlia bohovia. Známe sú:¹⁰

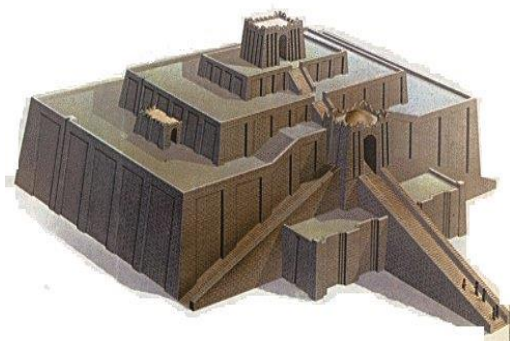
⁸ VARŠO, M.: *Počúvaj Izrael...* Prešov : GTF PU, 2013. s. 147-154.

⁹ TRSTENSKÝ, F.: *Úvod do knihy Žalmov*. Ružomberok : KU PF, 2008. s. 60.

¹⁰ RELIGIE ŚWIATA. Przewodnik Encyklopedyczny. Preložil Marcin Stopa z anglického originálu *The World's Religions* (England, 1982, second edition (revised) 1994). Warszawa : Książka i Wiedza, 1996. s. 50-126.

- **Mezopotámia – staroveký Sumer:** Zikkurat: E-temen-an-ki - dom základov neba i zeme, 90 m, 7 poschodí, na vrchu bol chrám a observatórium, spájal nebo zo zemou, svet Boha (bohov) a ľudí, prívlastok Veľká hora;

- **Staroveký Egypt:** hora Sinaj alebo pyramídy (obelisky) - tzv. umelé hory – slnečná energia smerujúca na zem a túžba človeka po slnku – nesmrteľnosti. Miesto, kde sa stretáva energia, privilegované miesto nesmrteľnosti faraónov, boh stvoriteľ Atum a Amon Re je hieroglyficky Δ ;

- **Staroveké Grécko:** Hora Olymp – Ὀλυμπος má v gréckej mytológii zvláštne postavenie. Starovekí Gréci verili, že na ňom žijú bohovia, tzv. Dodekathéón, teda 12 hlavných gréckych bohov. Zeus, manželka Héra, Poseidon a Hádes Afrodita, Hermes, Aténa a ďalší.

- **Kanaán – Izrael – Palestína – štát Izrael:** Sion - צִיּוֹן, gr. Ζιών v Hebrejskej biblii je symbolom najvyššej hory sveta, kde sídli pravý Boh. Sion je však známy tým, že je na tejto hore vybudovaný Jeruzalem. A taktiež hora Karmel כַּרְמֶל a tzv. výšiny – kde sa vykonávali kultové obrady fenických a kanaánskych božstiev ako Dagon, Baál, Ašera pod.

Je evidentné, že Hebrejská biblia dáva vrchom a pútnickým horám status stvorenia a nie božstva. Biblický text tak očisťuje hory a vrchy od polyteizmu – mnohobožstiev, modloslužby. Samotný výstup na horu či vrch je chápaný ako cesta alebo prostriedok k Bohu. A nakoniec do popredia vystupuje hora Sion - צִיּוֹן, Ζιών: Jeruzalem a Šalamúnov chrám – ako symbol najvyššej hory sveta, kde sídli pravý Boh. Známy je aj súčasný termín „armagedon“, ale aj tento termín je nositeľom dvoch hebr. slov *har* – hora

a mesto Megido v Izraeli, kde sa má odohrať konečný boj dobra a zla, ale aj v tomto prípade je to na hore.¹¹

Rovnako sú známe aj hebrejské deskriptívne pomenovania Boha Izraela, ktoré majú súvis s horou ako s pútnickým miestom:¹²

- *El Šadaj* (אֵל שַׁדַּי) – Boh hory (Sion), kde sídli a vládne nad svetom. (Gn 49,25; Ex 6,3);
- *El Eljon* (אֵל עֶלְיוֹן) – Boh bohov resp. najvyšší Boh ako ho nazýva Melchizedech, kráľ a kňaz v Šalem v Gn 14, 18; Dt 32,8; Ž 48,3;
- *El Roi* (אֵל רֹאִי) – Boh, ktorý vidí mňa, pričom najlepšie a ucelený pohľad je práve z výšky/ z hory.

Hlavné aspekty putovania izraelského národa na púšti

Putovanie Izraela na púšti má zdá sa povedať niekoľko dôležitých rozmerov toho, čo robí pútnické miesto pútnickým a ako to už bolo vyššie v štúdií naznačené. V prvom rade ide o udalosť / zážitok s tzv. „sakrum“, ktoré ešte nemá konkrétne pomenovanie a tak je v starovekých civilizáciách aj v prípade Izraela definované ako Boh / bohovia našich otcov / rodu alebo klanu.¹³

Iný prípad však predstavuje putovania izraelského národa na púšti v interpretácii textov Hebrejskej biblie. Aj tu do popredia vystupuje vedomý zážitok osoby Mojžiša v zjavení neznámeho úkazu koriaceho kra, ktorý nezhára. Udalosť povolanie Mojžiša zachytená v narácii Ex 3,1-12 – zjavenie Boha v horiacom kry poznačila celý Izraelský národ až do takej miery, že horiaci ker sa stane symbolom svietnika menory, ktorý sa stane štátnym znakom štátu Izrael. Preto židia v pohľade na štátny znak – 7-ramenný svietnik nevi-

---

¹¹ VARŠO, M.: *Počúvaj Izrael...* Prešov : GTF PU, 2013.

¹² KOMENTÁR K STARÉMU ZÁKONU, *GENEZIS*. ed. P. Dubovský. Trnava : Dobrá kniha, 2008.

¹³ *RELIGIE ŚWIATA*. Przewodnik Encyklopedyczny. Preložil Marcin Stopa z anglického originálu *The World's Religions* (England, 1982, second edition (revised) 1994). Warszawa : Książka i Wiedza, 1996. s. 10-49.

dia samotný sviatnik, ale zjavenie Boha ich otcov Mojžišovi a prihlásenie sa k Izraelskému národu. Izraelita / Žid nevidí sviatnik, vidí udalosť a svoju identitu.¹⁴ Rovnako je v knihe Exodus uvedený aj dôvod východu z Egypta, a teda dôvod putovania k hore Sinaj a tým je slávenie náboženského kultu - Mojžišova úloha: „*keď vyvedieš ľud z Egypta, budete slúžiť Bohu na tomto vrchu.*“ (Ex 3,12) Vrch, hora sa tak stáva Božím vrchom – miestom zjavenia a miestom putovania až po dnes.¹⁵

V tejto línii idú aj ďalšie udalosti dotýkajúce sa obsahu teofánie ako je zjavenie Božieho mena známe ako posvätný tetragram – JHWH, ktoré je pre Židov nevysloviteľným menom. Božie meno sa z úcty k jeho veľkej svätosti nevyslovuje ani nepíše. Používa sa meno Adonaj - Pán – P-N. Meno nevyslovovali ani prví kresťania, namiesto neho počas modlitby alebo čítania Písma používali meno Adonaj a v bežnej reči len hebr. Hašem – meno (gramaticky s určitým členom).

Osobitným a v tomto prípade spoločenským zjavením Boha ako zážitok predstavuje príchod Izraelského národa, presnejšie veľkej skupiny vedenej Mojžišom v teofánii na hore Sinaj. Teofánia sa dotýka nielen Mojžiša ako vodcu, ale aj ostatní účastníci ako skupina majú podiel na teofánii, opísanej v Ex 19 – 20. Vrch Sinaj predstavuje miesto, ktorého vrchol siaha do nebies (oblakoch) a jeho základy sú na zemi. Tento symbolický rozmer spája nebeský rozmer s pozemským. Opis vrchu je v paralele so svätostánkom a je rozdelený na 3 časti: vrchol – svätostánok. Miesto, kde prebýva a kde sa zjavuje Boh; samotný vrch, kde môže vystúpiť len Mojžiš alebo kňazi Ex 19,24; a akési nádvorie, úpatie vrchu, kde stojí ľud – vonkajšia verejná časť. Všetci majú účasť na zjavení Boha. Samotné zjavenie je opísané vo veľkom štýle rozpútania

---

¹⁴ SLIVKA, D. a kolektív: *Židovská kultúra v multikultúrnej edukácii*. Prešov : GTF PU, 2013. s. 16-20.

¹⁵ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : PSUSCM, 1992. s. 1016.

prírodných živlov – podoba vulkanickej erupcie naháňa človeku strach. Čosi podobné je aj v Kanaáne, keď Baal - boh búrky sa zjavuje v búrke hromov a bleskov – výsledok chvenie a strach ľudu a potvrdenie Mojžišovej authority. Chveje sa aj vrch, ktorý bol symbolom stability a nehybnosti (zemetrasenie) – zemetrasenie (Ježišovej smrti) – zostupuje/vystupuje Boh: Boh prichádza ako Pán búrky (oblaky, hromy a blesky), Pán vojny (dymiaci stĺp) ako Pán prírody (zem sa trasie – zemetrasenie) – a tak text vytvára veľmi silný emocionálny efekt; Izrael sa stretáva s Bohom, ktorý je vládcom celej prírody, pred ktorým sa nielen trasú ľudia, ale hýbe sa a “trasie sa“ i nehybný vrch. Prírodné javy sa viackrát opakujú a Izraelský národ svojou odpoveďou prijíma Zmluvu a vyhlási sa Zákon. Izrael od tejto chvíle ma Písmo a vstupuje do novej etapy vo vzťahu k Bohu.¹⁶

Putovanie na sviatky – Pútnické sviatky

Starozákonná tradícia sa dotýka teofánie a tradície v izraelskom náboženstve. V izraelskom náboženstve nebola a nie je len údajom alebo len minulým faktom. Odvoláva sa tu na známu prax, že veľké náboženské sviatky Izraela nie sú len spomienkou na to, čo sa stalo, ako bolo napríklad vyslobodenie Izraelského národa z Egypta, ale sú prítomnou realitou tradície v izraelskom náboženstve. Tieto udalosti z minulosti sa prostredníctvom židovských sviatkov a náboženského kultu vždy stávajú aktuálnymi. Náboženské sviatky židovského národa sú zároveň i spomienkami na budúcnosť, kedy Jahve zvíťazí nad každým útlakom a ponížením a jeho verní stúpenci budú vyzdvihnutí nad všetkými národmi sveta.¹⁷

---

¹⁶ KOMENTÁR K STARÉMU ZÁKONU, EXODUS. ed. J. Tiño. Trnava : Dobrá kniha, 2013. s. 484n.

¹⁷ LEŠČINSKÝ, J.: *Dynamická antropológia Biblie*. Prešov : Verbum, 2011.s. 19-31.

Ex 34,18-23; Ex 23,14-17 – predpisujú všetkým mužom, aby sa trikrát do roka ukázali pred Pánom. Splnenie predpisu sa viaže účasťou na rozličných svätyniach krajiny z príležitosti slávania sviatkov. Preto až do existencie druhého chrámu bola pre Židov púť do Jeruzalema povinná. Po roku 70 po Kr. a zničení chrámu povinnosť púti síce zanikla, ale sviatky a ich slávenie ostalo. I napriek tomu v židovskej rodine bola a je náboženská výchova záležitosťou otca. On je ten, kto deti zasväcuje do náboženstva. V súčasnosti sú púte dobrovoľné, keďže časť Jeruzalemského chrámu – tzv. západný múr alebo Múr nárekov je posvätným miestom judaizmu i otvorenou synagógou, modlitebňou.

Keďže náboženské sviatky sú sprítomnením udalostí pri odchode z Egypta a priamo sa dotýkajú skúsenosti Izraelitov s jednotlivých zažitých situácií, staroveký Izrael v židovskej interpretácii textov Hebrejskej biblie uvádza tzv. židovské pútnické sviatky známe ako שלוש רגלים - Šaloš regalim (doslovne tri časy alebo tri putovania – dvojité význam termínu) v rámci ktorých sa putovalo do Jeruzalema a Jeruzalemského chrám (miesto, kde v časoch Šalamúna bola umiestnená archa zmluvy, miesto kultu a obiet a miesto prítomnosti Boha Izraela). Sviatky sú vo všeobecnosti hebr. nazývané aj חגים – Chagím (pl. zo sg. חג – Chag, púť, sviatok), pričom hebr. termín Chag vo všeobecnosti označuje všetky židovské sviatky. Všetky tri pútnické sviatky majú v judaizme veľký význam a mimoriadnu dôležitosť nakoľko vychádzajú priamo z biblických textov Tóry ako aj ich slávenie je súčasne prikázaným predpisom Tóry a sviatky sú späté s najdôležitejšími historickými udalosťami Izraelského národa. Počas slávania pútnických sviatkov platia striktné predpisy odpočinku ako v čase slávania šabat. Medzi pútnické sviatky patria:¹⁸

Pesach hebr. פסח a 7-dňový Sviatok nekvasených chlebov (hebr. חג המצות - *Chag ha-macot*), taktiež v Európe známy ako gr. Pascha (kresťanská Veľká noc) je židovský pútnický sviatok ako pripomenutie udalosti odchodu židovského národa z Egypta. Jeho časti sú presne opísane v biblických textov Tóry (Pentateuch, 5

---

¹⁸ NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A po Z*. Praha : Sefer, 2009. s. 147.

Mojžišových kníh) v Ex 12,3-11. Slávi sa fixne večer zo 14.-15. nisana (marec/apríl). Jeho najdôležitejšou časťou je pesahová večera známa ako pesachový seder.¹⁹

Šavu'ot hebr. שבועות doslova týždne (pl.) alebo השבועות, Chag ha-šavu'ot – sviatok týždňov. Je rovnako židovským pútnickým sviatkom, ktorý pripomína Izraelitom odovzdanie Tóry na hore Sinaj. Taktiež je známy pod názvom זמן מתן תורנו – *zeman matan Toratenu* ako čas darovania Tóry. Slávi sa pravidelne na päťdesiaty deň po sviatku Pesach presne na 6/7. deň židovského mesiaca sivan (máj/jún). Taktiež sa používa pomenovanie Sviatok (prvej) žatvy hebr. חג הקציר, Chag ha-kacir, alebo deň zbierania prvého ovocia/plodov zeme יום הבכורים – Jom ha-bikurim (deň prvého ovocia). Z jeho pomenovania ako päťdesiaty deň je známy grécky názov πεντηκοστή ημέρα (pentékosté hémera), – 50. deň alebo Päťdesiatnica, Turíce (kresťanstvo).²⁰

Sukot hebr. סוכות – stany alebo prístrešky ako Chag ha-sukot - חג הסוכות, Sviatok stánkov, ktorý ako tretí pútnický sviatok sa slávi 15.-22. židovského mesiaca tišri (september/október). Sviatok je spomienkou na provizórne ubytovanie stanov na púšti, keď Izraeliti vychádzali z Egypta. Preto v súčasnosti sa počas sviatku stavajú provizórne stanové príbytky z vetví stromov a iného prírodného materiálu (citrusový plod, palmové, myrtové a vrbové vetvy), ktorý sa podobne ako názov označuje ako suka. Sviatok zároveň ukončuje aj celý poľnohospodársky rok. Kým počas 7 dní slávnosti Pesach sa poľnohospodársky rok zahajoval, tak počas 7 dní sviatku Sukot sa poľnohospodársky rok ukončoval. Ten sviatok bol osobitne považovaný ako „slávnosť Pánova“ (Lv 23, 39), označovaná aj ako sviatok zhromaždenia spojený s kňazským požehnaním. Hlavnou časťou bol zber a uskladnenie viničných plodov.²¹

---

¹⁹ STERN, M.: *Svátky v živote židů*. Praha : Vyšehrad, 2002. s. 165-194.

²⁰ NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A po Z*. Praha : Sefer, 2009. s. 204.

²¹ STERN, M.: *Svátky v živote židů*. Praha : Vyšehrad, 2002. s. 105-128.

Príklad duchovného rozmeru putovania v interpretácii biblických textov Gn 12. Kam vlastne putuje Abrahám?²²

V knihe Genezis, v 12. kapitole Boh prikazuje Abrahámovi odísť. Rôzne pohľady na odchod sa spájajú so samotou, odlúčením a opustenosťou. Pre Abraháma je také putovanie bežným javom, pretože ako nomád – beduín bol zvyknutý putovať po krajine.

Príčinou odchodu nie je zlá spoločenská alebo politická situácia, ani rozdelenie rodinných väzkov. Príčinou je Božia výzva, ktorá stavia Abraháma do situácie vydať sa na cestu, usadiť sa v krajine, ktorá nemôže byť jeho vlastníctvom. Stáva sa v nej cudzincom, emigrantom. No na rozdiel od cudzinca, ktorý má vlastnú krajinu, kde sa môže vrátiť, Abrahám ako prisťahovalec je v pozícii emigranta. Jedinou krajinou je tá, ktorá nie je jeho, nemá v nej žiadne práva ani postavenie. Napriek tomu je to krajina jemu Bohom prisľúbená. Abrahám je v stave, kedy je človek maximálne odkázaný na Boha. V tomto položení je Abrahám nositeľom požehnania.

Božia požiadavka „odísť“ je požiadavkou na povolanie Abraháma hľadať svoju skutočnú vlasť. Tým, že uverí Bohu, sa stáva „otcom viery“, pretože „ide, ale nevie kam“. Odchádza z krajiny, od príbuzných a opúšťa rodinu (Gn 12,1), čo znamená, že Božie povolanie stavia Abraháma do sociálnej neistoty. Krajina, v ktorej sa nachádza je v prisľube, Boh ju dá Abrahámovmu potomstvu.

Izákom sa Abrahámovi otvára budúcnosť a blízkosť splnenia Božieho prisľubu. Krajina je v stave prisľubu, ale keď Sára zomiera, pre Abraháma nastáva problém, kde ju má pochovať. Abrahám kupuje zem, kde by mohol pochovať Sáru. Tak sa prisľúbená zem stáva prvýkrát jeho vlastníctvom. Zaujímavosťou je, že táto zem mu slúži ako pohrebisko. Božia výzva „odísť a nevedieť kam“ je pre Abraháma nevysvetliteľná. No Abrahám prekvapujúco odpovedá na božiu výzvu svojou vierou a poslušnosťou.

---

²² LEŠČINSKÝ, J.: *Dynamická antropológia Biblie*. Prešov : Verbum, 2011. s. 109-132.

Použitá literatúra:

- HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : PSUSCM, 1992. s. 1016.
- KOMENTÁR K STARÉMU ZÁKONU, *EXODUS*. ed. J. Tiňo. Trnava : Dobrá kniha, 2013.
- KOMENTÁR K STARÉMU ZÁKONU, *GENEZIS*. ed. P. Dubovský. Trnava : Dobrá kniha, 2008.
- LEŠČINSKÝ, J.: *Dynamická antropológia Biblie*. Prešov : Verbum, 2011.
- LEXIKÓN SVETOVÝCH NÁBOŽENSTIEV. Preložené z nemeckého originálu Weltreligionen, Compact Verlag, München, 2005. Bratislava : AKTUELL 2006.
- MAJERNÍK, J. – SCHEIDOVÁ, L.: *Spoznávajme Svätú zem*. Bratislava – Zakamenné, 2005.
- NEWMAN, J. – SIVAN, G.: *Judaizmus od A po Z*. Praha : Sefer, 2009.
- RELIGIE ŚWIATA. Przewodnik Encyklopedyczny. Preložil Marcin Stopa z anglického originálu The World's Religions (England, 1982, second edition (revised) 1994). Warszawa : Książka i Wiedza, 1996.
- SLIVKA, D. a kolektív: *Židovská kultúra v multikultúrnej edukácii*. Prešov : GTF PU, 2013.
- STERN, M.: *Svátky v živote židů*. Praha : Vyšehrad, 2002.
- VARŠO, M.: *Počúvaj Izrael....* Prešov : GTF PU, 2013.
- TRSTENSKÝ, F.: *Úvod do knihy Žalmov*. Ružomberok : KU PF, 2008.

Atrakcyjność turystyczna ogrodów biblijnych i kolekcji roślin biblijnych w ogrodach botanicznych

dr inż. Anna Maria Wajda

Wydział Teologiczny

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

anna.wajda@upjp2.edu.pl

Streszczenie: W ogrodach biblijnych rosną rośliny wzmiankowane w Piśmie Świętym. Z tego powodu charakteryzują się one szczególnym doбором gatunków, a każdy z nich powinien być oznaczony odpowiednim cytatem z Biblii. W ten sposób służą one nie tylko jako miejsce rekreacji, ale także dają odwiedzającym możliwość głębokiego zrozumienia treści religijnych. Wszystko to sprawia, że są atrakcyjne dla turystów.

Słowa klucze: ogród biblijny, kolekcja dydaktyczna, rośliny biblijne, atrakcja turystyczna

Abstract: In the biblical gardens of grows plants mentioned in the Scripture. That is why they are characterized by specific selection of species must be used and each of them, should be labelled with a suitable quotation from the Bible. In this way, they serve not only as a place of recreation, but also offer a visitor a chance of profound understanding of religious contents. All this makes them attractive to tourists.

Key words: biblical gardens, teaching collection, biblical plants, tourist attraction

Niniejsze opracowanie będzie traktowało o atrakcyjności turystycznej ogrodów biblijnych i kolekcji roślin biblijnych w ogrodach botanicznych jako specyficznej formy odpowiedzi na degradację środowiska naturalnego, a także rozwój cywilizacyjny i wpisany w niego ruch turystyczno-pielgrzymkowy, które spowodowały ożywienie zainteresowań przyrodą, w szczególności fauną biblijnymi. W tym celu zdefiniowane zostanie pojęcie atrakcyjności turystycznej, gdyż definicja ta posłuży następnie do scharakteryzowania w tym kluczu tych specyficznych form zieleni. Zostaną tu także przedstawione praktyczne rozwiązania związane z zakładaniem tego typu ogrodów i kolekcji roślin, organizacją oraz pro-

mocją. To ostatnie związane jest z różnego rodzaju materiałami w formie drukowanej oraz elektronicznej, które są opracowywane z myślą o ułatwieniu przede wszystkim lepszego poznania realiów przyrodniczo-kulturowych stanowiących tło orędzia biblijnego.

Pojęcie atrakcyjności turystycznej

Pojęcie użyte w tytule tego opracowania uwzględnia jedno z licznych pojęć związanych z turystyką. W związku z tym, że turystyka dotyczy różnych aspektów praktycznych i jest zjawiskiem niezwykle szerokim, obejmuje też wiele dziedzin naukowych. Jedną z nich, która powstała z powodu szybko rozwijających się zjawisk turystycznych jest geografia turystyki, inaczej nazwana geografą turystyki lub geografą turystyczną. Uwzględnia ona aspekty przyrodnicze, socjalne, techniczne oraz ekonomiczne, przez co jest nauką interdyscyplinarną, korzystającą z innych dziedzin w obrębie nauk geograficznych. Zaliczyć można do nich geografie fizyczną, geografie osadnictwa, geografie komunikacji, geografie ludności oraz geografie usług¹.

Przedmiotem studiów geografii turystyki jest „analiza form i relacji przestrzennych zjawisk turystycznych oraz związanych z nimi procesów oddziałujących na przestrzeń”, a jej celem jest zebranie informacji w celu umożliwienia świadomego kierowania ruchem turystycznym². Co więcej, geografia turystyki doprowadziła z czasem do powstania specjalistycznej terminologii, do której zaliczyć można takie pojęcia jak: atrakcyjność turystyczna, walory turystyczne oraz atrakcja turystyczna³.

Warto podkreślić, że najbardziej interesujące z punktu widzenia tego opracowania zagadnienie atrakcyjności turystycznej spotkało się z trudnościami w zakresie definicji, co związane jest z jego względnnością, spowodowaną uwarunkowaniami psychofizycznymi odbiorców⁴, którzy ten sam element turystyczny mogą uznać za atrakcyjny lub nieatrakcyjny turystycznie. Przykładowo,

---

¹ Por. Z. Kruczek, S. Sacha, *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, Oficyna Wydawnicza Ostoja, Kraków 1995, s. 2.

² Por. A. Jackowski, J. Warszńska, *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 15.

³ Z. Kruczek, S. Sacha, *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, dz. cyt., s. 2.

⁴ Z. Kruczek, S. Sacha, *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, dz. cyt., s. 2.

ogrody biblijne i kolekcje roślin biblijnych poprzez swe ograniczenie do prezentacji gatunków wymienionych na kartach Pisma Świętego i aranżacje związane z tematyką biblijną mogą być niebyłoby atrakcyjne dla osób postrzegających je tylko przez pryzmat specyficznej formy ewangelizacji. Natomiast dla osób czytających Pismo Święte, poszukujących odpoczynku i wyciszenia oraz pragnących w jakiś sposób zapoznać się z realiami przyrodniczymi krajów biblijnych np. przed pielgrzymką do Ziemi Świętej te obiekty zieleni mogą okazać się bardzo ciekawe. Stąd dla tych pierwszych, bardziej atrakcyjnym turystycznie mogą okazać się np. Planty Krakowskie, które otaczają zielonym pasem śródmieście z licznymi zabytkami i pozwalają podczas upalnych dni odpocząć na ławce w cieniu, niż ekspozycja roślin biblijnych w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, czy gatunki biblijne zgromadzone na kolekcji dydaktycznej gruntowych roślin ozdobnych przy Wydziale Biotechnologii i Ogrodnictwa – Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie.

Pojęcie atrakcyjności turystycznej doczekało się w literaturze przedmiotu kilku definicji. Jedna z nich brzmi: „*Atrakcyjność turystyczna przejawia się poprzez istnienie określonej cechy charakterystycznej, przyciągającej turystów w pewne tereny dzięki walorom krajobrazu naturalnego, klimatu, pomników historii, a także różnych interesujących obiektów zagospodarowania turystycznego*”⁵. Atrakcyjność turystyczna może być również tłumaczona jako stopień przyciągania do danego miejsca konkretnego rodzaju turystyki, co związane jest z obecnością obiektów, które służą rozwojowi danej formy ruchu turystycznego⁶. Oprócz wspomnianej względności omawianego pojęcia należy dodać, iż jest ono złożone, gdyż dotyczy wielu aspektów związanych z turystyką w danym miejscu. Atrakcyjność turystyczna obejmuje z jednej strony infrastrukturę turystyczną, czyli bazę noclegową, żywieniową i komunikacyjną oraz bezpośrednio z nią związaną dostępność komunikacyjną, a z drugiej strony walory turystyczne: krajoznawcze, wypoczynkowe i specjalistyczne⁷.

---

⁵ Z. Kruczek, S. Sacha, *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, dz. cyt., s. 3.

⁶ Z. Kruczek, S. Sacha, *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, dz. cyt., s. 3.

⁷ A. Jackowski, J. Warszzyńska, *Podstawy geografii turystyki*, dz. cyt., s. 28.

Można więc stwierdzić, że atrakcyjność turystyczna uzależniona jest w dużym stopniu właśnie od tych walorów, które są elementem inicjującym cały proces. Bez obecności danego waloru nie powstałaby z czasem baza noclegowa, żywieniowa oraz komunikacyjna. Definicja i podział walorów, zwłaszcza w odniesieniu do walorów krajoznawczych, wśród których są m.in. wymieniane elementy kultury duchowej i folklor pozwala zaliczyć ogrody biblijne i kolekcje roślin wzmiankowanych w Piśmie Świętym w poczet atrakcji turystycznych.

W związku ze względnością pojęcia atrakcyjności turystycznej, z czasem powstało pojęcie atrakcji turystycznej, które uznać można za bardziej obiektywne. Według C.A. Gunn'a atrakcje turystyczne są jednym z istotniejszych elementów składających się na system turystyki, gdyż zostały wymienione obok innych czynników kształtujących ten system, takich jak transport, usługi turystyczne, informacja i kierowanie⁸.

Warto także dodać, że samo pojęcie atrakcji turystycznej zostało wprowadzone do literatury przez E. Cohen'a w 1972 roku, który stwierdził, że atrakcje turystyczne są głównym celem masowej turystyki zagranicznej. Dodatkowo dokonał on podziału na atrakcje rzeczywiste oraz sztuczne. Te pierwsze miały przyciągać turystów przez swoje unikalne cechy, natomiast te drugie zostać wykreowane specjalnie z myślą o i na użytek turystów. Najczęściej wspomnianą definicja została opracowana przez J. Walsha-Herona i T. Stevensa w 1990, którzy stwierdzili, iż atrakcja jest pewną funkcją regionu turystycznego, która posiada zdolność do przyciągania użytkowników oraz zapewnienia im rozrywki, niezapomnianych doświadczeń oraz przyjemnego sposobu na spędzanie czasu wolnego⁹. Można wywnioskować, że ta ostatnia definicja częściowo pokrywa się z definicją atrakcyjności turystycznej, zwłaszcza w związku z podkreślonym aspektem przyciągania turystów do danego miejsca. Istotnym w tworzeniu definicji atrakcji turystycznej wydaje się być wkład D. Goodall'a, który dodał iż,

---

⁸ Por. Z. Kruczek, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Prok-senia, Kraków 2011, s. 7.

⁹ Z. Kruczek, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, dz. cyt., s. 9.

atrakcja turystyczna może być rozumiana jako charakterystyczne miejsce, często o charakterze unikanym. Według wspomnianego autora przykładami takich miejsc są: zabytek historyczny, środowisko naturalne, a nawet różnego rodzaju wydarzenia takie jak imprezy sportowe lub festiwale¹⁰.

W związku z powyższym zostaną zaprezentowane teraz zagadnienia wyjaśniające, czym są ogrody biblijne, jakie pełnią funkcje, i jakie czynniki decydują o ich atrakcyjności turystycznej.

Definicja ogrodu biblijnego i kolekcji roślin biblijnych

Ogród biblijny to teren zieleni o określonej tematyce, odzwierciedlający swoistą potrzebę kreacji przestrzeni przez człowieka. Jest on przykładem ogrodu tematycznego, a historia zakładania tego typu nasadzeń sięga lat 40. XX wieku. Poprzez posadzone w nim rośliny oraz ich układy, a także dodatkowe elementy kompozycji ogrodowej (elementy ogrodzenia, ścieżki i drogi, fontanny i zbiorniki wodne, rzeźby, kamienie, donice, budowle i makiety) wprowadza on w wydarzenia przedstawione na kartach Pisma Świętego¹¹.

Znamienną cechą tego typu ogrodów powinno być to, aby podstawę kompozycji roślinnych stanowiły w nich gatunki wzmiankowane na kartach Biblii. Konceptyjnie, stworzenie takiego ogrodu, można uznać za wyzwanie dla architekta krajobrazu, a wynika to z ograniczoności tworzywa roślinnego, ponieważ dobór gatunków jest ściśle określony. Teolodzy, językoznawcy i botanicy zidentyfikowali bowiem na kartach Pisma Świętego ok. 110 gatunków roślin, które mogą stanowić niekwestionowany dobór flory biblijnej do urządzania kolekcji i ogrodów.¹² Dodatkowo nie wszystkie z nich, ze względów klimatycznych, mogą być uprawiane w gruncie

¹⁰ Z. Kruczek, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, dz. cyt., s. 10.

¹¹ Por. Z. Włodarczyk, *Ogród biblijny – nowy typ ogrodu tematycznego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie nr 499, zeszyt 376, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Kraków 2013, s. 26-27.

¹² Por. W. Kawollek, H. Falk, *Podróż po biblijnych ogrodach. Informacje o roślinach oraz wskazówki dotyczące ich uprawy*, Elipsa, Poznań 2005, s. 12; Z. Włodarczyk, *Rośliny biblijne. Leksykon*, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków 2011, s. 17.

w każdym zakątku świata. Są wśród nich także gatunki, które mogą rosnąć w warunkach klimatycznych Polski. Warto dodać, że oprócz taksonów powszechnie znanych wiele z nich to gatunki rzadziej kojarzone z perykopami biblijnymi, choć w nich wzmiankowane. Przygotowaniem ich krytycznego wykazu zajmował się m.in. F. Nigel Hepper, dyrektor ogrodów w Kew Garden w Wielkiej Brytanii. Opisał on ok. 180 gatunków roślin biblijnych w kluczu tematycznym oraz przedstawił współczesne opinie i hipotezy dotyczące problemu określania gatunków roślin biblijnych¹³.

Przy projektowaniu ogrodów biblijnych należy uwzględnić także atrakcyjność danego gatunku zarówno w kategorii rośliny ozdobnej, jak i użytkowej, a także znaczenie, jakie jest mu przypisywane w Piśmie Świętym. Kiedy warunki klimatyczne danego kraju nie pozwalają na uprawę niektórych gatunków biblijnych bezpośrednio w gruncie dopuszczane jest zastosowanie tzw. „roślin zastępczych”. Pod tym pojęciem rozumie się taki gatunek, który nie jest rodzimy dla krajów i krain biblijnych, ale swym pokrojem, fakturą liści itp. bardzo przypomina gatunek biblijny i bez większych trudności może być uprawiany w gruncie, ponieważ jest przystosowany do wzrostu np. w warunkach klimatycznych Polski południowo-wschodniej. Przykładem może być zastosowanie oliwnika wąskolistnego (*Elaeagnus angustifolia* L.) jako substytutu oliwki europejskiej (*Olea europaea* L.) w kompozycjach ogrodowych ukazujących modlitwę Jezusa w ogrodzie oliwnym (por. Mk 14, 32-42; Łk 22, 39-46).

Dodać trzeba także, że lista roślin występujących w Biblii, które mogą stanowić tworzywo ogrodów i kolekcji roślin biblijnych podlega ciągłym analizom i weryfikacji. Mają one charakter badań interdyscyplinarnych. Zaangażowani są w nie zarówno bibliści jak i botanicy. Nierzadko stanowią one ceny przyczynek w czasie prac translacyjnych i pozwalają na lepsze zrozumienie przesłania tekstu Pisma Świętego¹⁴.

---

¹³ Więcej na ten temat w: F.N. Hepper, *Illustrated Encyclopedia of Bible Plants. Flowers and Trees, Fruits and Vegetables, Ecology*, Inter – Varsity Press, London 1992, ss. 192.

¹⁴ Omówienie trudności związanych z właściwą identyfikacją gatunków roślin biblijnych wraz z podaniem konkretnych przykładów można znaleźć: Z. Włodarczyk, *Metodyka tłumaczeń terminów botanicznych w tekstach biblijnych*,

Jeszcze raz warto podkreślić, że rośliny te wraz z małą architekturą i elementami rzeźbiarskimi stanowią zasadniczy materiał do aranżacji ogrodu biblijnego. Prezentacja każdej z nich połączona jest z przywołaniem poprawnej nazwy botanicznej danego gatunku oraz fragmentu tekstu biblijnego, w którym jest on wzmiankowany.

Co więcej, w ogrodzie biblijnym można poznawać teksty biblijne wszystkimi pięcioma zmysłami. Przy czym każdy z odwiedzających taki ogród indywidualnie dobiera sobie metody i drogi poznawcze. Dla jednych w pierwszej kolejności będą ciekawe rośliny, dla innych warunki życia w różnych środowiskach, z kolei inni skupią się na przekazie biblijnym. Korzystanie z ogrodu biblijnego może być wieloetapowe i po pierwszym pobieżnym poznaniu ogrodu, zwiedzający będzie sięgał po coraz szerszą wiedzę z zakresu botaniki, geografii, etnografii terenów biblijnych czy wreszcie teologii.

Mieszkając z dala od Ziemi Świętej i innych terenów biblijnych¹⁵, nie jesteśmy zaznajomieni z wyglądem wielu roślin tam występujących i przywołanych w Biblii, a z kolei te, które rosną u nas nie każdy kojarzy z odpowiednimi fragmentami tekstów biblijnych. Dlatego urządzając ogrody biblijne, czy kolekcje roślin wzmiankowanych na kartach Pisma Świętego można zaproponować nowy sposób poznania i lepszego zrozumienia tekstów biblijnych i realiów przyrodniczo-kulturowych tamtych czasów.

„Polonia Sacra”, 11(29) 2007, 21/65, s. 233-244; Z. Włodarczyk, *Rola terminów botanicznych w rozumieniu i poprawnej interpretacji tekstów biblijnych*, [w:] *Polszczyzna biblijna między tradycją a współczesnością*, S. Kozłara, W. Przyczyna (red.), t. 1, Biblos, Tarnów 2009, s. 253-276.

¹⁵ Opis biblijnej historii zbawienia nie ogranicza się tylko do obszaru dzisiejszego Izraela, ale obejmuje także tereny innych krajów i krain. Posługując się współczesną nomenklaturą nazw geograficznych opisane w Biblii wydarzenia można lokalizować na terytorium rozciągającym się od Iranu na wschodzie po Libię na zachodzie, od Armenii na północy po Sudan na południu. W ten sposób analiza składu gatunkowego fauny biblijnej obejmuje zwierzęta występujące na obszarze wschodniej części basenu Morza Śródziemnego, często określanego mianem Żyznego Półksiężycza lub Kulturowego Półkola – por. S. Jankowski, *Geografia biblijna*, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2007, s. 16, 22; W. Chrostowski, *„Ziemia miodem i mlekiem płynąca”*. *Medytacja nad geografią historyczną Palestyny*, RBL, 44.4-6, 1991, s. 132.

Dla przykładu wyeksponowanie w ogrodzie biblijnym donicy z daktylowcem właściwym (*Phoenix dactylifera* L.), zwanym powszechnie palmą daktylową, rośliną drzewiastą, której uprawę na Bliskim Wschodzie rozpoczęto bardzo wcześnie, daje możliwość wyjaśnienia dlaczego ceniono ją w starożytności nie tylko za cień i miejsce do odpoczynku jakie dawała w upalne dni, ale również ze względu na bogate w cukry owoce. Zwłaszcza, że i dzisiaj są one spożywane na surowo, suszone, prasowane oraz w postaci placków, chleba i miodu daktylowego. W czasach biblijnych było to zatem drzewo owocowe, dlatego odnosi się do niej następujący zakaz: „Jeśli przez wiele dni będziesz oblegał miasto i walczył z nim, nie zetniesz jego drzew podkładając siekierę, bo będziesz spożywał z nich owoce. Dlatego ich nie zniszczysz. Czy drzewo to człowiek, byś je oblegał? Tylko drzewa znane ci jako nieowocowe zetniesz i zbudujesz sobie narzędzia obleżnicze przeciw miastu, które z tobą toczy wojnę, aż je zdobędziesz” (Pwt 20, 19-20). Dlatego też do bardziej perfidnych czynów w tym zakresie należało wycięcie męskich osobników palmy daktylowej na otaczających oblegane miasto terenach lub sąsiadujących z nim plantacjach, bo skutkowało to brakiem zbioru daktyli przez znaczny okres czasu, jeśli nie zastosowało się specjalnych zabiegów ogrodniczych. Palma daktylowa jest bowiem rośliną dwupienną i wiatropylną. Kwitnie od lutego do kwietnia. Warunkiem uzyskania wysokich plonów daktyli jest dobre zapylenie kwiatostanów żeńskich, co na plantacji uzyskuje się poprzez planowanie nasadzeń i zapewnienie, aby na 100 osobników żeńskich przypadało 3-5 okazów męskich¹⁶.

Ciekawostką, którą przewodnicy oprowadzający po ogrodzie biblijnym mogą opowiedzieć zwiedzającym oprowadzający przy okazji prezentacji tego gatunku jest historia palmy daktylowej zwanej Matuzalemem. W ruinach Masady, fortecy króla Heroda położonej nieopodal Morza Martwego, archeolodzy znaleźli cztery nasiona daktylowca. Na podstawie datowania metodą radiowęglową ich wiek określono na 2 tys. lat. Trzy z nich zasadzono – jedno wzeszło, dając początek nowej roślinie, której rodzice już od

---

¹⁶ Por. F.N. Hepper, *Illustrated Encyclopedia of Bible Plants. Flowers and Trees, Fruits and Vegetables, Ecology*, dz. cyt., 116-118.

dawna nie istnieli, podobnie jak słynne w starożytności gaje palmowe z doliny Jordanu. Młodą palmę nazwano Matuzalemem, na cześć postaci biblijnej – dziadka Noego – który dożył 969 lat (por. Rdz 5, 21-27). Mimo że o daktylowcach uprawianych w Judei wspomina Biblia, a pochwały dla ich słodczy znajdujemy choćby u Teofrasta z Eresos i Pliniusza Starszego, odmiana uprawiana w starożytności znikła w kolejnych wiekach, padając ofiarą zmian klimatycznych. Dawni medycy używali daktyli z palmy judejskiej do leczenia niemal wszystkich dolegliwości, od depresji i gruźlicy po zwykłe bóle. Teraz, dzięki Matuzalemowi mamy możliwość lepiej poznać tę starożytną odmianę daktyli, uważaną za jedno z głównych źródeł dochodów Heroda Wielkiego¹⁷.

Wybrane czynniki odpowiadające za atrakcyjność ogrodów biblijnych

Niemalże od zarania dziejów człowiek poprzez sferę *profanum* szuka kontaktu z *sacrum*. Dziś naprzeciw tym oczekiwaniom w specyficzny sposób wychodzą ogrodnicy, którzy zainspirowani Pismem Świętym zaczęli zakładać ogrody biblijne i kolekcje roślin wzmiankowanych na jego kartach. Działania te wpisują się w bogatą tradycję wpływu wierzeń i przekonań religijnych na rozwój kultury i sztuki, w tym także sztuki ogrodowej. W tradycji judeo-chrześcijańskiej za taki czynnik można uznać tęsknotę za utraconym rajem, o którym tak pisze autor natchniony: „A zasadziwszy ogród w Eden¹⁸ na wschodzie, Pan Bóg umieścił tam człowieka, którego ulepił” (Rdz 2, 8)¹⁹.

---

¹⁷ Por. T. Hanson, *Triumf nasion. Jak ziarna pestki i orzechy podbiły królestwo roślin i zmieniły naszą cywilizację*, 4A Oficyna, Żółtwin 2016, s. 134-140.

¹⁸ Pojawiające się tu określenie „Eden” to nazwa własna, przywołująca obraz nawodnionej krainy, szczególnie urodzajnej i doskonale nadającej się do zamieszkania przez ludzi. Grecki przekład Biblii Hebrajskiej – Septuaginta (oznaczany rzymską liczbą LXX), który powstał pomiędzy 280 a 130 r. przed Chr. w Aleksandrii, a następnie Wulgata (przekład Biblii na łacinę, dokonany przez św. Hieronima ze Strydonu w latach 382–406 po Chr.) ogród ten nazywają rajem (łac. paradisus), nawiązując do perskiego określenia pairi-deza – miejsca zamkniętego, otoczonego murem ogrodu królewskiego.

¹⁹ Wszystkie cytaty biblijne, jeśli inaczej nie zaznaczono, podano za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych (Biblia

Biblia charakteryzuje raj, jako miejsce doskonale zaplanowane i przygotowane przez Stwórcę. Świadczy o tym wzmianka o wszelkich drzewach miłych z wyglądu i smaczny owoc rodzących (por. Rdz 2, 9), a także o obfitości wody: „Z Edenu zaś wypływała rzeka, aby nawadniać ów ogród, i stamtąd się rozdzielała, dając początek czterem rzekom” (Rdz 2, 10). Co więcej, biblijna narracja o raju w Eden jest mocno wpisana w sposób postrzegania ogrodu przez ludzi starożytnego Bliskiego Wschodu, dla których nie był on czymś zwyczajnym. W tamtym klimacie na wspaniałe ogrody mogli pozwolić sobie jedynie władcy, mający liczne rzesze niewolników przeznaczonych do jego pielęgnacji, bardzo trudnej ze względu na deficyty wody. Wszystko to czyniło z ogrodu symbol błogosławieństwa, dobrobytu i wielkiego szczęścia. Tęsknotę za utraconym rajem starano się rekompensować poprzez sadzenie odpowiednio dobranych gatunków roślin. Wielu z nich przypisano dzięki temu cały wachlarz znaczeń symbolicznych. Dobrym tego przykładem jest choćby róża (*Rosa* sp.).

W raju, jak podają legendy, róże nie miały kolców, bo było to miejsce powszechnej harmonii. Wyrosnąć miały one dopiero po upadku człowieka. Historia uprawy tych roślin liczy ok. 5 tys. lat. Należą one do najbardziej cenionych krzewów ozdobnych. Źródła wskazują, że uprawa róż najwcześniej znana była w Chinach i w Sumerze, skąd rozprzestrzeniła się po całej Mezopotamii i Bliskim Wschodzie. W chrześcijaństwie róża jest symbolem Najświętszej Maryi Panny. Maryję, jako pozbawioną grzechu pierworodnego, nazywano *rosa spina carens* – czyli różą pozbawioną kolców. Znalazło to też wyraz w litanii do Matki Bożej, gdzie zawarto wezwanie – *Rosa mystica* – Róża Duchowna²⁰.

Poprzez sadzenie roślin, zwłaszcza ozdobnych i zakładanie ogrodów, szukano kontaktu z Bogiem i wyrażano zachwyt i wdzięczność za Jego dzieła. W średniowieczu takimi miejscami był np. wirydarze, czyli klasztorne ogrody ozdobne, które sprzyjały mod-

---

Tysiąclecia), Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2000⁵.

²⁰ Por. L. Rotter, *Symbolika kwiatów i ziół*, [w:] Symbolika roślin. Heraldyka i symbolika chrześcijańska, J. Marecki, L. Rotter (red.), Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2007, s. 151; B. Szczepanowicz, *Rośliny biblijne. Ziemia Święta*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2014, s. 152-154.

litwie i kontemplacji, a poprzez ściśle określoną formę i zestawienie uprawianych roślin niosły ze sobą głębokie treści symboliczne²¹. Natomiast dzisiaj wspomniane funkcje spełniają ogrody biblijne, niejednokrotnie nawiązujące do rozwiązań kompozycyjnych i symboliki wirydarzy. One również dają możliwość wypoczynku oraz pomagają w zrozumieniu i przeżywaniu treści religijnych. Są nowoczesnymi kompozycjami zieleni i architektury, które ilustrują czasy odległe, sięgające Starożytności, co z kolei pozwala mówić o ich funkcji edukacyjnej.

Opracowując tematyczny ogród biblijny, projektant w zależności od swojej wiedzy ogrodniczej i teologicznej tworzy dowolne kompozycje. Ściśle określony dobór roślin łączy w zależności od ich wymagań siedliskowych, sposobu uprawy, bądź kieruje się „kluczem” teologicznym np.: przypowieściami Jezusa, pobytem Izraelitów w Egipcie i ich wędrówką przez pustynię itp. W uwytkleniu treści biblijnych pomocna jest także mała architektura np. rzeźby przedstawiające postacie biblijne, budowle – wieża strażnicza, tłocznia, owczarnia.

Ryc. 1. Rzeźba Chrystusa nauczającego Apostołów w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi.

---

²¹ Więcej na temat wirydarzy i ich roli w: Z. Włodarczyk, A. Wajda, *Od klasztornego wirydarza do dydaktycznej kolekcji roślin biblijnych – czyli o judeochrześcijańskiej wizji rajskiego ogrodu*, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, 2007, R. 104, z. 5-A, s. 253-254.

Dodatkową ozdobą ogrodu biblijnego może być staw, oczko wodne lub strumyk. Ich obecność nie tylko pozwala poszerzyć asortyment uprawianych w nim gatunków o rośliny wodne i bagienne wzmiankowane w Biblii oraz wymownie uatrakcyjnia przestrzeń ogrodową, ale pomaga też przybliżyć tło niektórych wydarzeń biblijnych jak np. przejście Izraelitów przez Morze Czerwone (por. Wj 14, 15-30). Pozwala choćby pokazać, że narracja biblijna o przejściu przez Morze Czerwone nie jest relacją o zwykłej przeprawie, ale służy ukazaniu pełnego wyzwolenia Izraela z niewoli egipskiej, które jest możliwe dzięki potędze i działaniu Boga (por. Wj 15, 1nn). Daje też możliwość nawiązania do opisu stworzenia świata: wiatr, sucha ziemia, ukazująca się pośrodku wód. Wielkie wody morza przypominają wodę początków. Izrael przechodząc pośrodku rozstąpionych wód, przechodzi do nowego życia. W ten sposób „przejście” nabiera znamion aktu nowego stworzenia. Odpowiednie przedstawienie tego wydarzenia biblijnego służyć może także wyjaśnieniu, dlaczego identyfikacja topograficzna przejścia Izraelitów przez tzw. Morze Czerwone jest ciągle przedmiotem wielu dyskusji. Trudności nastręcza już samo określenie „Morze Czerwone”. Tekst hebrajski używa bowiem sformułowania *jam suf*, które oznacza „Morze Sitowia/Trzciny”²². Termin *Erythra Thalassa* (Morze Czerwone) przywołuje dopiero Septuaginta, greckojęzyczny przekład Biblii Hebrajskiej, sporządzony przez Żydów w Aleksandrii na przełomie III i II w. przed Chr. W takim brzmieniu nazwa ta przeszła do łacińskiej Wulgaty – *Mare Rubrum* i *Mare Erythraeum*, a następnie do przekładów Biblii na języki nowożytne.

Jednym z gatunków, który mógł tworzyć owo biblijne „Morze Sitowia” był zapewne sit morski (*Juncus maritimus* Lam.), gatunek wymienianym we florze Egiptu. Rośnie on na słonych i piaszczystych glebach, nie tylko nad morzem, na co wskazywałaby jego nazwa botaniczna, ale także w głębi lądu. Tworzy duże, gęste kępy wysokości od 50 do 100 cm. Wytwarza kłaczce, z którego wyrastają obłe, bezkolankowe, żywozielone i wypełnione rdzeniem

---

²² Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 1, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008, s. 389-390.

łodygi. Wspomniany rdzeń u situ morskiego jest ciągły, nieprzerwany, co umożliwiało wykorzystanie łodyg tej rośliny do różnych celów gospodarczych. Wyplatano z niego różne przedmioty, m.in. maty, obrane z zewnątrz warstwy rdzenie łodyg tej rośliny, zanurzone w oliwie służyły do oświetlania pomieszczeń. W starożytnym Egipcie odpowiednio przygotowane łodygi situ morskiego służyły także do pisania²³.

Temat przejścia Izraelitów przez Morze Czerwone jest bardzo często podejmowany przy tworzeniu ogrodów biblijnych. Stosuje się tu różne rozwiązania architektoniczne. Nierzadko są one bardzo atrakcyjne. Dla przykładu w Ogrodzie Biblijnym w Starej Wsi koło Brzozowa wydarzenie przejścia przez Morze Czerwone, obrazujące wyzwolenie Izraelitów z egipskiej niewoli przez Mojżesza, przedstawiono symbolicznie za pomocą dwóch potężnych, betonowych konstrukcji, które mają sprawiać iluzję zatrzymanych fal, gdy morze się rozstąpiło. Ponadto, z zamontowanych w nich dysz z impetem w dół spada woda do zbiornika przykrytego wytrzymałym, szklanym podestem z dwiema ochronnymi szybami po bokach, przez który przechodzą osoby odwiedzające ten ogród biblijny.

Ryc. 2. *Przejście przez Morze Czerwone i widok na Górę Synaj w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi*

---

²³ Por. Z. Włodarczyk, *Rośliny biblijne. Leksykon*, dz. cyt., s. 120-121.

Sposoby ekspozycji poszczególnych gatunków roślin biblijnych mogą być różne. Dla przykładu, założoną w 2000 roku kolekcję tego typu roślin w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie pomyślano tak, aby zwiedzający najpierw przechodzili obok roślin wymienionych w Starym Testamencie, a później w Nowym. Dodatkowo rośliny pogrupowano według tematów biblijnych prezentując kolejno: „siedem gatunków” stanowiących podstawę wyżywienia Izraelitów w czasach biblijnych (pszenica, jęczmień, oliwka, winorośl, figa, granat i daktylowiec właściwy – por. Pwt 8, 7-9)²⁴, rośliny stanowiące budulec do budowy Świątyni Salomona (cedr libański, cyprys wieczniezielony, oliwka europejska, akacja), cztery gatunki związane ze Świętem Sukkot (wierzba, mirt, daktylowiec właściwy i cedrat), a także dyptam jesionolistny uważany przez niektórych badaczy za płonący krzew Mojżesza²⁵, gorzkie zioła, „krzew Jonasza” – rącznik pospolity, rośliny na dziesięcinę (mięta, koper, kminek, ruta), z przypowieści o ziarnku gorczycy, gatunki identyfikowane jako źródło gałązek służących do wykonania cierniowej korony, mirra i aloes. Łącznie 41 gatunków zaprezentowanych na 60 m² powierzchni. Warto też dodać, że dobór roślin biblijnych w Ogrodzie Botanicznym UJ jest przede wszystkim nastawiony na prezentację gatunków obcych dla naszej flory i dlatego blisko połowa z nich na okres zimy trafia do szklarni²⁶.

Ogród taki daje wiele możliwości kształtowania przestrzeni. W ogrodzie tym można stworzyć dwie strefy – odpowiadające Staremu i Nowemu Testamentowi, które razem tworzą jeden kom-

---

²⁴ Szczegółowe informacje na temat wymienionych roślin oraz ich symboliki można znaleźć w książce: Z. Włodarczyk, *Siedem upraw biblijnych i ich symbolika*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2008, ss. 125.

²⁵ Por. B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii, symbolika*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 70-72.

²⁶ Por. Z. Włodarczyk, A. Wajda, *Od klasztornej wirydarii do dydaktycznej kolekcji roślin biblijnych – czyli o judeochrześcijańskiej wizji rajskiego ogrodu*, dz. cyt., s. 254.

plementarny obiekt zieleni. Takim ogrodem jest Ogród Biblijny w Starej Wsi koło Brzozowa (woj. Podkarpackie). Stanowi on jeden z elementów infrastruktury i otoczenia przyrodniczego Kolegium Ojców Jezuitów i przylegającej do niego Bazyliki Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

Ryc. 3. Bazylika Wniebowzięcia NMP i Centrum pod Parnasem w Starej Wsi k. Brzozowa

Powstał on w ramach projektu pt. „Jezuicka Perła Podkarpacia w Starej Wsi – ochrona dziedzictwa kulturowego”, współfinansowanego ze Środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007 – 2013.

Starowiejski Ogród Biblijny zajmuje ponad hektar powierzchni. Stanowi połączenie nowoczesności z tradycją, gdyż pod względem kompozycji wyraźnie nawiązuje do tendencji panujących w sztuce ogrodowej okresu baroku. Wyraża się to przede wszystkim poprzez wprowadzenie układów osiowo-symetrycznych stopniujących efekty przestrzenne, gabinetów i dekoracji rzeźbiarskiej. Dzięki temu tworzy on harmonijną całość z zabudowaniami

Kolegium Ojców Jezuitów w Starej Wsi, które określane są mianem perły architektury barokowej na Podkarpaciu.

Ogród ten w przystępny i oryginalny sposób przybliży najważniejsze wydarzenia biblijnej historii zbawienia. Pomaga on także w wyciszeniu i religijnej kontemplacji tekstów Pisma Świętego. Jego uroczystego poświęcenia dokonał ks. abp Józef Michalik, emerytowany Metropolita Przemyśki. Wydarzenie to miało miejsce 15 sierpnia 2016 roku po uroczystej sumie sprawowanej w tym dniu z okazji Odpustu Parafialnego Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

Wejście do Ogrodu Biblijnego w Starej Wsi stanowi symboliczna Brama Dziesięciu Przykazań – monumentalne, kamienne tablice, wysokie na prawie 4 metry i ważące aż 7 ton. Jej architektoniczne przesłanie doskonale oddaje cytaty zaczerpnięte z Pierwszego Listu św. Pawła do Koryntian, gdzie czytamy: „*Otwarła się bowiem wielka i obiecująca brama*” (1 Kor 16, 9). W starowiejskim Ogrodzie Biblijnym otwarła się ona zapraszając wszystkich do spotkania z Pismem Świętym, z krainami i miejscami wzmiankowanymi na jego kartach oraz do kontemplacji wydarzeń składających się na Bożą historię zbawienia, opisaną zarówno na kartach Starego i Nowego Testamentu.

Brama, ale również i drzwi, to miejsce styku dwóch obszarów, a mianowicie tego, co jest na zewnątrz oraz tego, co pozostaje w środku, także tego, co dziś i jutro, *sacrum* i *profanum*. W zależności od tego, czy jest ona otwarta czy zamknięta, pozwala na przejście z jednej rzeczywistości do drugiej. Perykopy biblijne mówią o niej w kontekście architektonicznym i symbolicznym. W kulturze starożytnego Bliskiego Wschodu budowle tego typu cechowały się nie tylko charakterystyczną konstrukcją, ale także spełniały szereg określonych funkcji: obronną (por. Rdz 19, 6-10; 2 Krl 6, 32; J 20, 19.26), komunikacyjną i kontrolną (por. 2 Sm 18, 24), handlową (por. Rdz 23, 17-18; Rt 4, 9-11), społeczną (por. Rt

4, 1-17), polityczną (por. 2 Sm 19, 8-9; 1 Krl 22, 10), a także jurydyczną (por. Pwt 16, 18; 21,18-20; 22, 15; 25, 7).

Brama w Biblii ma także szereg znaczeń symbolicznych. Otwarta brama jest znakiem zaproszenia do przejścia oraz obrazem objawienia tajemnicy. Bóg otwierał bramę niebios, aby spotkać się z człowiekiem (Rdz 28, 12-15) oraz ukazać mu swoją wierność (Ps 78, 23-24). Przejście przez bramę jest natomiast metaforą akceptacji pewnych reguł i przyjęcia stawianych warunków. Nierzadko decyzję o jej przekroczeniu podejmuje się samotnie, w poczuciu niepewności w stosunku do tego, co nieznane: „*A gdy Jakub zbudził się ze snu, pomyślał: «Prawdziwie Pan jest na tym miejscu, a ja nie wiedziałem». I zdjęty trwogą rzekł: «O, jakże miejsce to przejmuje grozę! Prawdziwie jest to dom Boga i brama nieba!»*” (Rdz 28, 16-17).

W Nowym Testamencie brama ma najczęściej znaczenie eschatologiczne, bo jest symbolem dostępu do wiecznej szczęśliwości. Kulminacją tej symboliki są słowa Jezusa zawarte w przypowieści o Dobrym Pasterzu, gdzie czytamy: „*Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Kto nie wchodzi do owczarni przez bramę, ale wdziera się inną drogą, ten jest złodziejem i rozbójnikiem. Kto jednak wchodzi przez bramę, jest pasterzem owiec. Temu otwiera odźwierny, a owce słuchają jego głosu; woła on swoje owce po imieniu i wyprowadza je. A kiedy wszystkie wyprowadzi, staje na ich czele, a owce postępują za nim, ponieważ głos jego znają. Natomiast za obcym nie pójdą, lecz będą uciekać od niego, bo nie znają głosu obcych*». Tę przypowieść opowiedział im Jezus, lecz oni nie pojęli znaczenia tego, co im mówił. Powtórnie więc powiedział do nich Jezus: *Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Ja jestem bramą owiec. Wszyscy, którzy przyszli przede Mną, są złodziejami i rozbójnikami, a nie posłuchały ich owce. Ja jestem bramą. Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony – wejdzie i wyjdzie, i znajdzie paszę. Złodziej przychodzi tylko po to, aby*

kraść, zabijać i niszczyć. Ja przyszedłem po to, aby [owce] miały życie i miały je w obfitości” (J 10, 1-10)²⁷.

Widzimy zatem, że samo wejście do ogrodu może być bardzo atrakcyjne i stanowić zachętę do jego odwiedzenia. Jest to miejsce, które pomaga w wyciszeniu i religijnej refleksji. Jest również idealne na niedzielny spacer w gronie rodziny i znajomych. Spacerując po ogrodzie biblijnym, można zatrzymać przy każdej scenie biblijnej, odpocząć, usiąść, zadumać się, pokontemplować i pomodlić się. W niniejszym ogrodzie zaprojektowano ich prawie trzydzieści, i są to poza wspomnianą już Bramą Dziesięciu Przykazań: Raj, Drzewo poznania dobra i zła, Makieta Ziemi Świętej, Makieta Egiptu, Przejście przez Morze Czerwone, Tablice Dziesięciu Przykazań, Góra Synaj, Pustynia, Jordan, Makieta Jerozolimy, Ogród proroków, Psalm Dawida, Betlejem, Chrzest w Jordanie, Powołanie Apostołów, Kana Galilejska, Góra Błogosławieństw, Dobry Pasterz, Ostatnia Wieczerza, Ogród Oliwny, Golgota, Złożenie do grobu, Chrystus Zmartwychwstały, Brana Alfa i Omega, Areopag i kolumnada, Wieża widokowa, z której można podziwiać panoramę okolicy.

Przy starowiejskim ogrodzie biblijnym dla zwiedzających dostępne jest Centrum Obsługi Pielgrzyma (Centrum pod Parnasem), gdzie znajduje się punkt informacyjny. Jest tam sklepik z pamiątkami, kawiarenka, w której można się napić kawy czy herbaty, zjeść coś słodkiego. Przewidziano tu także obszerny parking.

Na podstawie powyższych przykładów możemy stwierdzić, że współczesna turystyka religijna nabiera nowego wymiaru, bo jej zakres i treści zostały wzbogacone o ogrody biblijne, które zaczęły powstawać w drugiej połowie XX wieku. Stanowią one nowy sposób ewangelizacji i przybliżenia Pisma Świętego. To właśnie zwiedzanie ogrodów biblijnych w sposób zmysłowy przyczynia się

---

²⁷ Więcej informacji na temat znaczenia i sensu bramy w Biblii w: A. Wąsowski, *Biblijno-teologiczny wymiar bramy*, i-Press, Kraków 2014, ss. 366.

do rozbudzenia zainteresowania czasami przedstawianymi w Biblii. Zgromadzone tu rośliny, tworzone mikrośrodowiska krajobrazowe i architektoniczne stwarzają atmosferę ułatwiającą nie tylko poznanie warunków czasów biblijnych, ale sprzyjającą również odpoczynkowi i medytacji. Wiele z nich ma bogatą ofertę seminariów i warsztatów. Wydają foldery i książki. Przy niektórych z ogrodów znajdują się dodatkowo hotele, restauracje, prowadzona jest sprzedaż roślin i udzielane informacje o sposobach ich uprawy. Co raz częściej biura turystyczne organizują wycieczki do tego typu placówek. Do najpopularniejszych należy zwiedzanie Rezerwatu Krajobrazu Biblijnego w Neot Kedumim w Izraelu. Istnieje on od roku 1968 i jest największym ogrodem roślin biblijnych na świecie. Jego powierzchnia to 250 ha. Rocznie ten obiekt odwiedza 130 tys. osób²⁸. W Polsce ogrody biblijne zaczęły powstawać od roku 2006. Pierwszy z nich założono w Proszowicach. Ogrody biblijne otwierają swoje podwoje dla zwiedzających także w Myczkowcach, Chorzowie, Muszynie, Puławach, czy Starej Wsi.

Ryc. 4. *Tablice Dziesięciu Przykazań w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi*

---

²⁸ Por. Z. Włodarczyk, *Ogród biblijny – nowy typ ogrodu tematycznego*, dz. cyt. 110.

Ryc. 5. Wieża widokowa w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi

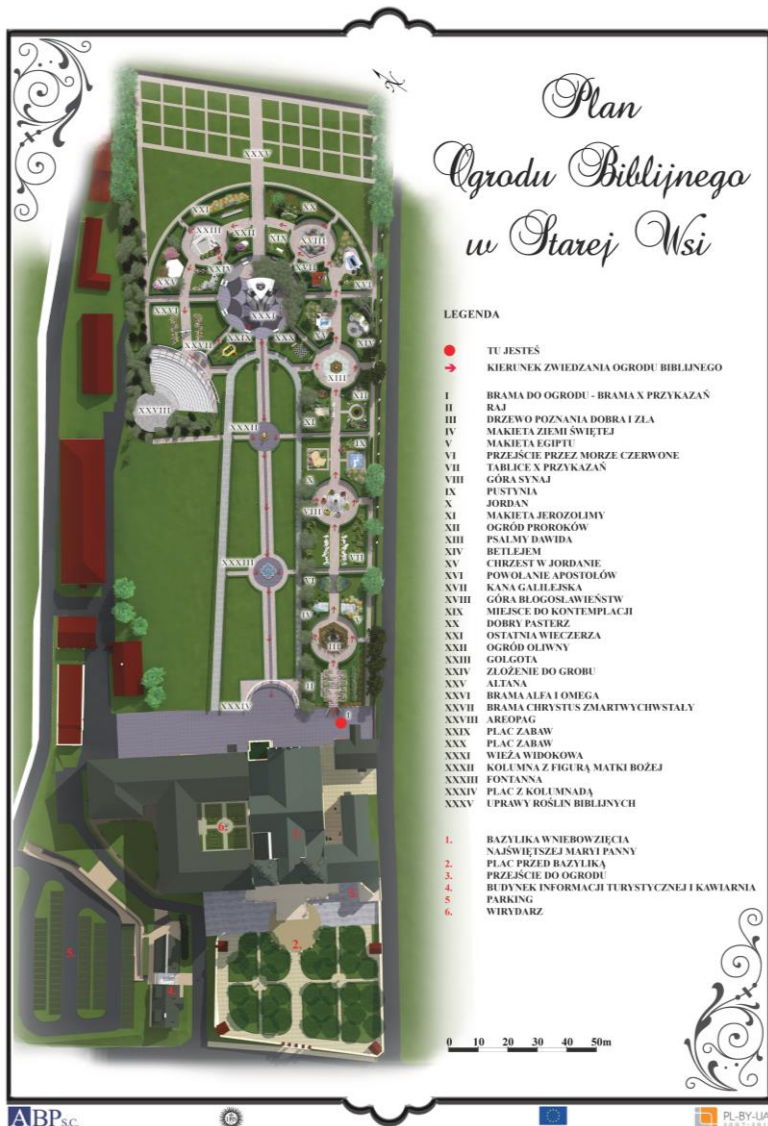
Ryc. 6. Jezuickie Centrum Turystyczno - Pielgrzymkowe Pod Parnasem działające przy Bazylice Wniebowzięcia NMP w Starej Wsi

Ryc. 7. *Brama X Przykazań w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi
(fot. T. Półchłopek)*

Ryc. 8. *Raj i kolejne wnętrza ogrodowe widziane od strony Bramy X Przykazań w Ogrodzie biblijnym w Starej Wsi
(fot. T. Półchłopek)*

Podsumowanie

Przedstawione wyżej przykłady pokazują, że dzisiejsi ogrodnicy i architekci krajobrazu w poszukiwaniu nowych form kształtowania środowiska życia człowieka, ciągle odwołują się do dziedzictwa pozostawionego nam przez minione pokolenia, przyczyniając się do powstania terenów zieleni bardzo atrakcyjnych turystycznie. Projektując i zakładając ogrody biblijne bazują na stale aktualnej w ludziach tęsknocie za utraconym miejscem szczęścia. Perspektywę jego odzyskania widzą oni nie tylko w doznaniach estetycznych, jakich dostarczają te ogrody, ale także w treściach religijnych, które wpisuje się w nie poprzez dokładnie zaplanowany układ kompozycyjny poszczególnych wnętrz (gabinetów) ogrodowych, przenoszących myśl obserwatora z wymiaru materialnego do nadprzyrodzonego.

W związku z powyższym, a także w celu ułatwienia poruszania się po ogrodach biblijnych zatrudnia się w nich przewodników lub opracowuje się specjalne foldery i przewodniki drukowane lub w postaci aplikacji na tablet lub telefon. Pozwalają one osobom odwiedzającym tego typu tereny zieleni odbyć swoistą podróż po terenach biblijnych. Co więcej informacje o poszczególnych gabinetach ogrodowych, o roślinach biblijnych, cytaty z Pisma Świętego, czy fotografie niejednokrotnie stanowią zachętę do rozmyślań nad wydarzeniami opisanymi zarazem w Starym, jak i w Nowym Testamencie, a także do uprawy i pielęgnacji niektórych roślin biblijnych we własnych ogrodach, w domach lub mieszkaniach.

Widzimy zatem, że ogród biblijny, czy kolekcja roślin wzmiankowanych na kartach Pisma Świętego spełnia kilka zadań – zdbi, edukuje, sprzyja kontemplacji tekstów biblijnych oraz pozwala na dialog ekumeniczny, gdyż pierwsze obiekty tego typu zaczęli zakładać protestanci, a także jest miejscem atrakcyjnym turystycznie, bowiem stanowi on swoistą namiastkę Ziemi Świętej, ukazaną w danych warunkach klimatycznych.

Bibliografia:

- Chrostowski W., „Ziemia miodem i mlekiem płynąca”. Medytacja nad geografią historyczną Palestyny, RBL, 44.4-6, 1991, s. 131-138.
- Hanson T., Triumf nasion. Jak ziarna pestki i orzechy podbiły królestwo roślin i zmieniły naszą cywilizację, 4A Oficyna, Żółwin 2016.
- Hepper N.F., Illustrated Encyclopedia of Bible Plants. Flowers and Trees, Fruits and Vegetables, Ecology, Inter – Varsity Press, London 1992.
- Jackowski A., Warszńska J., Podstawy geografii turystyki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Jankowski S., Geografia biblijna, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2007.
- Kawollek W., Falk H., Podróż po biblijnych ogrodach. Informacje o roślinach oraz wskazówki dotyczące ich uprawy, Elipsa, Poznań 2005.
- Koehler L., Baumgartner W., Stamm J.J., Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu, t. 1, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008.
- Kruczek Z., Atrakcje turystyczne: Fenomen, typologia, metody badań, Proksenia, Kraków 2011.
- Kruczek Z., Sacha S., Geografia atrakcji turystycznych Polski, Oficyna Wydawnicza Ostoja, Kraków 1995.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych (Biblia Tysiąclecia), Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2000⁵.
- Rotter L., Symbolika kwiatów i ziół, [w:] Symbolika roślin. Heraldyka i symbolika chrześcijańska, J. Marecki, L. Rotter (red.), Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2007, s. 147-158.
- Szczepanowicz B., Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii, symbolika, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.

- Szczepanowicz B., Rośliny biblijne. Ziemia Święta, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2014.
- Wąsowski A., Biblijno-teologiczny wymiar bramy, i-Press, Kraków 2014.
- Włodarczyk Z., Metodyka tłumaczeń terminów botanicznych w tekstach biblijnych, „Polonia Sacra”, 11(29) 2007, 21/65, s. 233-244.
- Włodarczyk Z., Ogród biblijny – nowy typ ogrodu tematycznego, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie nr 499, zeszyt 376, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Kraków 2013.
- Włodarczyk Z., Rola terminów botanicznych w rozumieniu i poprawnej interpretacji tekstów biblijnych, [w:] Polszczyzna biblijna między tradycją a współczesnością, S. Koziara, W. Przyczyna (red.), t. 1, Biblos, Tarnów 2009, s. 253-276.
- Włodarczyk Z., Rośliny biblijne. Leksykon, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków 2011.
- Włodarczyk Z., Siedem upraw biblijnych i ich symbolika, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2008.
- Włodarczyk Z., Wajda A., Od klasztornej wirydarza do dydaktycznej kolekcji roślin biblijnych – czyli o judeochrześcijańskiej wizji rajskiego ogrodu, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, 2007, R. 104, z. 5-A, s. 253-255.

Ľutina a Litmanová – vývoj a perspektívy pútnických miest

*Mgr. Daniel Dzurovčin
Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov
dzurovcin@greckokat.sk*

Pútnické miesto Ľutina¹

Mariánske pútnické miesto Ľutina je od sídla Prešovského arcibiskupstva v Prešove vzdialená len 27 km smerom k Starej Ľubovni v blízkosti mesta Sabinov. Leží na južnom svahu Čergovského pohoria v doline potoka Ľutinka. Tradícia o zjaveniach na Ľutinskej hore hovorí, že 19. augusta 1851, na sviatok Premenenia Pána (podľa Juliánskeho kalendára), išla Zuzana Fekete s tromi deťmi zbierať huby na Ľutinskú horu. Tam si naľakaná kľakla na zem, lebo zbadala v bezprostrednej blízkosti slávnostne oblečeného biskupa, ktorý sa podobal na svätého Mikuláša zobrazeného na ikone miestneho ikonostasu. Biskup ju napomenul pre neúčast' v chráme, a to aj nariek tomu, že bol veľký sviatok. Zuzana sa o tejo udalosti bála hovoriť, no niesla so sebou odkaz o nutnosti postavenia kríža na tomto mieste zjavenia. Udalsoti nabrali rýchly spád. Po označení „za bláznivú“ zo strany obyvateľstva onemela, tak ako jej svätec vyjavil. Zuzana ale bola telesne i duševne zdravá. Až keď nechal miestny duchovný postaviť kríž, pri posviacke zvolala Zuzana zreteľným hlasom: „*Opäť ho vidím*“. No videl ho ja miestny duchovný, ktorý ju upokojil slovami: „*Bud' spokojná, aj ja ho vidím*“. Po týchto udalostiach Zuzana skoro denne chodila do lesa. Jedného dňa sa jej opäť zjavil svätý Mikuláš na mieste, kde teraz stojí Kaplnka Zosnutia Presvätej Bohorodičky a požiadal ju, aby odovzdala duchovnému otcovi odkaz, aby na mieste ich stretnutia bola postavená kaplnka zasvätená Panne Márii. Na dôkaz ich stretnutia daroval svätý Mikuláš Zuzane mariánsku ikonu, ktorú

---

¹ Spracované z oficiálnych web stránok pútnického centra Baziliky minor v Ľutine.

mala dať duchovnému otcovi. Ten zvolal kurátorov, richtára, svedkov a spoločne dali ikonu do pokladnice, ktorú zamkli. Jeden kľúč zostal na fare a druhý u hlavného kurátora. Na druhý deň išla Zuzana na to isté miesto, kde ju už čakal svätý Mikuláš. Opäť jej daroval takú istú mariánsku ikonu. Zuzana aj túto odniesla na faru. Otec Rojkovič zvolal kurátorov a svedkov, medzi ktorými bol prítomný aj rímskokatolícky kňaz z Pečovskej Novej Vsi. Otvoriac pokladnicu s úžasom zistili, že tam prvá ikona nie je. Táto udalosť ich presvedčila o nefalšovanosti stretnutia Zuzany a sv. Mikuláša. Aj rímskokatolícky kňaz si pred Zuzanou kľakol a prosil ju o odpustenie, pretože jej predtým tiež neveril a vysmieval sa jej. O týchto udalostiach bola spísaná zápisnica, ktorú duchovný otec poslal na Gréckokatolícky biskupský úrad v Prešove. Nasledovalo dôkladné vyšetrovanie biskupským úradom a krajským lekárskeym kolégiom. Zistilo sa, že Zuzana je naďalej duševne i telesne zdravá a že obsah zjavenia v ničom neprotirečí vieroučným a mravným zásadám Katolíckej cirkvi. Výsledky vyšetrovania boli poslané do Ríma na príslušnú kongregáciu, ktorá ich schválila. 24. mája 1855 poslal Svätý Otec Pius IX. Apoštolské breve, kde sú zapísané všetky odpustky, ktoré možno na Ľutinskej hore získať. Veľký počet pútnikov vyžadoval, aby sa v roku 1878 začali stavať ďalšie kaplnky. Je to kaplnka svätej Anny, kaplnka svätého Kríža a kaplnka svätého Mikuláša pri prameni. Posledná z nich bola dokončená v roku 1930. Prvá oficiálna púť sa v Ľutine uskutočnila v roku 1855 po vydaní Apoštolského bréve pápežom Piusom IX. No už pred tým sa na Ľutinskej hôrke zhromažďovali pútnici, ktorí v roku 1854 postavili Kaplnku Usnutia Presvätej Bohorodičky, tak ako to požadoval sv. Mikuláš. Stalo sa tak vďaka obetavosti kurátorov, ktorí putovali cez Viedeň, Budín, Transylvániu a Podkarpatsko, pričom zbierali prostriedky na vybudovanie spomínanej kaplnky. Začalo veľké putovanie veriacich celého Uhorska, Sedmohradska a Halíča. Každý prinášal so sebou kamene, z ktorých potom postavili kaplnku a oporný múr pod ňou. Množstvo pútnikov v tých časoch

dosahovalo 55 – 60 tisíc. Ľutina sa tak stala najvýznamnejším pútnickým miestom gréckokatolíkov na Slovensku.

Viac informácií o pútnickom mieste, ako aj priblíženie súčasného fungovania pútnického miesta si možno prečítať na web stránke www.bazilikalutina.sk.

Pútnické miesto Litmanová²

Obec Litmanová sa nachádza v okrese Stará Ľubovňa. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1412. V roku 1778 bol v obci postavený farský Chrám svätého archanjela Michala (NKP). V novodobej histórii sa Litmanová dostala do povedomia hlavne v súvislosti so zjaveniami Panny Márie na hore Zvir, vzdialenej približne päť kilometrov od začiatku obce, v blízkosti poľských hraníc. Pravosť týchto zjavení je stále predmetom skúmania zo strany Cirkvi. Panna Mária sa zjavila dvom dievčatám, v izbičke dreveného zrubu (majdanu), ktorý dodnes stojí na lúke obkolesenej lešom. Panna Mária sa im predstavila ako NEPOŠKVRNENÁ ČISTOTA. Želala si, aby sa obe dievčatá i ľudia prichádzali na toto miesto modliť.

Zjavenia trvali od 5. augusta 1990 do 6. augusta 1995, každý mesiac, vždy v nedeľu po prvom piatku. Pri poslednom zjavení Božia Matka sľúbila, že tu ostáva stále prítomná. Nielen počas zjavení, ale aj po ich ukončení, veriaci stále v hojnom počte pravidelne prichádzajú na toto miesto. Najviac sa schádzajú v nedeľu po prvom piatku v mesiaci. Okrem prvých nediel' pútnici zo Slovenska i zo zahraničia prichádzajú každý deň na toto pútnické miesto, kde nachádzajú stratený pokoj duše, čerpajú Božiu pomoc do svojho života, ďakujú za prejavy Božej lásky, Božej pomoci a odovzdávajú svoje životy pod ochranu Božej Matky. Vzhľadom k tomu, že pútnici aj po skončení zjavení naďalej nepretržite putujú na toto miesto vo veľkom počte a hľadajú prehĺbenie duchovného

---

² Spracované z oficiálnych web stránok pútnického centra hory Zvir v Litmanovej.

života, bolo toto miesto 6. augusta 2004 ustanovené vladykom Jánom Babjakom SJ, prešovským eparchom, za Miesto modlitby a kaplnka bola zasvätená Nepoškvrnenému Počatiu Panny Márie.

Miesto modlitby – Kaplnka Nepoškvrneného Počatia Presvätej Bohorodičky s celým jej areálom a prameňom na hore Zvir v Litmanovej bolo 7. septembra 2008 povýšené a vyhlásené vladykom Jánom Babjakom SJ, prešovským arcibiskupom a metropolitom, za Gréckokatolícke mariánske pútnické miesto Prešovskej archieparchie.

Viac informácií o pútnickom mieste, ako aj priblíženie súčasného fungovania pútnického miesta si možno taktiež prečítať na web stránke www.horazvir.sk.

V roku 2017 sa obe farnosti zapojili do nasledovného projektu:

Názov projektu: Svätomariánska púť („Svetlo z východu“)

Číslo projektu: PLSK.01.01.00-SK-0016/16

Vedúci partner: Prešovský samosprávny kraj

Projektoví partneri za Poľsko:

- Województwo Podkarpackie
- Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II. w Krakowie
- Towarzystwo Jezusowe Dom Zakonny w Starej Wsi
- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Piotra Apostoła i św. Jana z Dukli w Krośnie
- Klasztor Znalezienia Krzyża Świętego Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Franciszkanów)
- Zgromadzenie Księży Misjonarzy Saletynów, Dom Zakonny

Projektoví partneri za Slovensko:

- Inovačné partnerské centrum

- Krajská organizácia cestovného ruchu - Severovýchod Slovenska
- Gréckokatolícka cirkev, farnosť Litmanová
- Gréckokatolícka cirkev, farnosť Ľutina
- Rímskokatolícka cirkev, farnosť Levoča
- Rímskokatolícka cirkev, farnosť Gaboltov

Celkové výdavky: 3 951 851,56 €

EFRR: 3 359 073,58 €

Národné spolufinancovanie: 592 777,98 €

Začiatok projektu: január 2017

Ukončenie projektu: jún 2019

Hlavný cieľ projektu: Dobudovanie turistickej infraštruktúry a ponuky uceleného nového produktu turizmu, ktorý je inšpirovaný pútnickou trasou Santiago de Compostela a vyzdvihuje všetky kultúrne, prírodné, historické, spoločenské a duchovné hodnoty slovanského národa, vzťahujúce sa k posolstvu a k mariánskym tradíciám.

Špecifické ciele projektu sú: Prepojenie pútnických miest PL-SK pohraničia do jedného celku a dobudovanie náležitej infraštruktúry. Rozvoj a zvyšovanie povedomia o cestovnom ruchu prostredníctvom vytvorenia nového produktu turizmu. Systematický rozvoj a koordinácia aktivít v cestovného ruchu v PL-SK pohraničí v dlhodobom horizonte.

Projektový partner:

Gréckokatolícka cirkev, farnosť Ľutina

Úloha 3:

Dobudovanie infraštruktúry sväto-mariánskych pútnických miest

Aktivita:

Dobudovanie turistickej infraštruktúry

Oprávnené výdavky: 52 700 €

EFRR: 44 795 €

Štátny rozpočet: 5 270 €

Vlastné prostriedky: 2 635 €

Stavebné práce: 39 770 € / 38 899 €

Aktuálne čerpanie: 38 899 € (100%)

Projektový partner:

Gréckokatolícka cirkev, farnosť Litmanová

Úloha 3:

Dobudovanie infraštruktúry sväto-mariánskych pútnických miest

Aktivita: Výstavba Pútnicko-informačného centra s pútnickým areálom

Oprávnené výdavky: 452 700 €

EFRR: 384 795 €

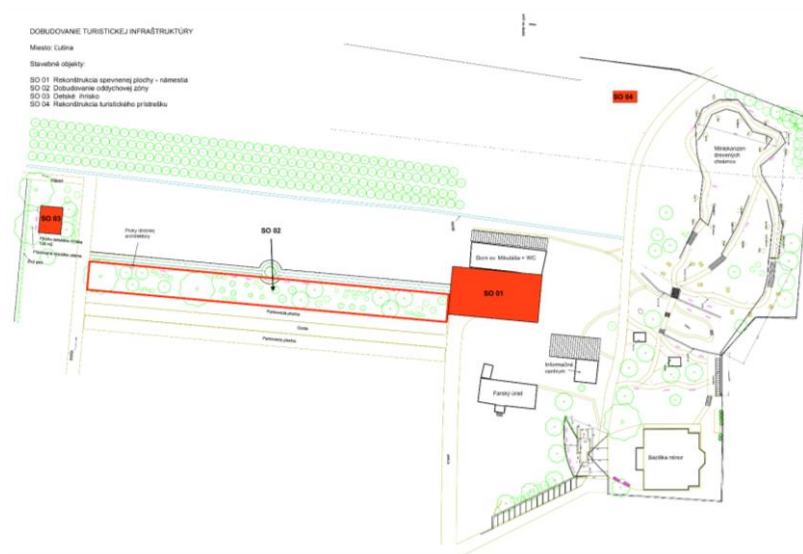
Štátny rozpočet: 45 270 €

Vlastné prostriedky: 22 635 €

Stavebné práce: 420 000 € / 367 353 €

Aktuálne čerpanie: 330 350 € (89,9%)

Obr. 1. Projekt areálu v Lutine

Obr. 2. Dom sv. Mikuláša v Lutine. V pozadí drevený chrám Svätej rodiny

Obr. 3. *Terénne úpravy pred pútnickým domom sv. Mikuláša*

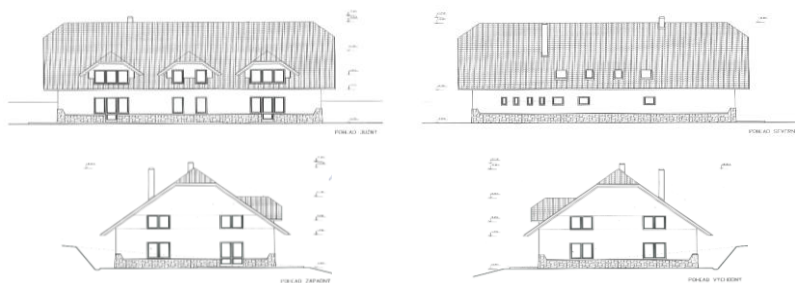
Obr. 4. *Ružencová záhrada v Lutine*

Obr. 5. *Oddychová zóna pre deti v Ľutine*

Obr. 6. *Altánok pre spoločenské podujatia*

Obr. 7. *Projekt pútnického domu v Litmanovej*

Obr. 8. *Realizácia stavby na jeseň v roku 2018*

Profil návštevníkov pútnických miest v kontexte religiózneho cestovného ruchu

Mgr. Viktor Verba, PhD.
Gymnázium bl. Pavla Petra Gojdiča v Prešove
verba.viktor@gmail.com

Abstrakt: Hlavným účastníkom putovania je pútnik putujúci na miesto, ktoré považuje za posvätné. Cieľom pútnika je dosiahnutie a naplnenie jeho túžob či potrieb, s ktorými na toto miesto smeruje. Na pútnických miestach je však niekedy náročné rozlíšiť pútnika od bežného turistu, ktorý na tieto miesta prichádza prevažne s iným ako náboženským motívom. Cieľom príspevku je poukázať na dichotómiu pútnika a turistu v kontexte religiózneho cestovného ruchu odkazujúc na interpretácie viacerých relevantných autorov a na vybrané modely.

Kľúčové slová: Pútnik. Turista. Návštevník. Motivácia. Pútnické miesto.

Abstract: The main participant of a pilgrimage is a pilgrim travelling to the place that is considered to be sacred. The aim of the pilgrim is to achieve and fulfil his desires or needs. At pilgrimage sites, however, it is sometimes difficult to distinguish a pilgrim from a regular tourist who comes to these places predominantly with a non-religious motif. The aim of this paper is to point out the dichotomy of the pilgrim and the tourist in the context of religious tourism referring to the interpretations of several relevant authors and to selected models.

Key words: Pilgrim. Tourist. Visitor. Motivation. Pilgrimage place.

Putovanie na posvätné miesta poznali už v antickej kultúre, ktorá zaviedla pojem **pútnik** - označoval človeka, ktorý sa dlhodobo vzdialil zo svojho miesta. Typickým príkladom boli grécke Delfy s modelom svätej hory Apollóna a Artemidy, ku ktorej putovali vtedajší pútnici, keďže Delfy sa spájali so symbolom vody s očistným a liečivým účinkom. Cieľovým miestom putovania boli termálne vody aj v Rímskej ríši. V stredoveku bol pútnik pod ochranou práva, čiže nikto ho nemohol svojvoľne napadnúť, uväzniť alebo zmocniť sa jeho majetku. Účastník ciest, ktorý smeroval na posvätné miesta, sa v stredoveku tiež označoval pojmom **Homo viator** (lat. via = cesta, chodník, ulica). V tomto zmysle slovo *Viator* označuje cestovateľa alebo posla a v náboženskom význame sa

ním označoval pútnik. Putujúci sa latinsky taktiež označuje slovom **pilgrimus** (angl. pilgrim, fr. pelegrin). Na území Slovenska sa v minulosti používalo označenie **puc**, čo znamenalo púť, od ktorého je odvodené slovo **pútnik**.¹

Barber (1991 in Pavicic et al. 2007) definuje pútnikov ako religiózne motivovaných cestujúcich prichádzajúcich na posvätné miesta. Pútnici v jeho ponímaní často absolvujú cesty na miesta, ktoré považujú za posvätné. V ich cieľi a taktiež počas samotnej cesty sa zapájajú do náboženských praktík, ktoré môžu zahŕňať rituálne prejavy, odievania a gestá.²

Podľa Diganca (2006) zdieľajú všetci pútnici spoločnú črtu v tom, že hľadajú a očakávajú, že budú odmenení mystickou alebo magicko-náboženskou skúsenosťou, teda okamihom, keď zažijú niečo, čo nie je bežné a čo znamená prechod zo svetského sekulárneho fádneho sveta našej každodennej existencie do zvláštneho a posvätného stavu.³

Kaszowski (2000) chápe pútnika ako toho, kto zvyčajne stretáva Boha už na samotnej ceste, ešte predtým, ako dosiahne cieľ svojho putovania. Túžba po Bohu, ktorú v sebe nesie pútnik, je dôležitým elementom obsiahnutým vo fenoméne putovania a dá sa opísať, identifikovať a definovať ako náboženský fenomén.⁴

Podľa Branthommeho (1982 in Ambrósio 2015) by mal pútnik vnímať, že fyzicky a morálne napreduje po ceste, ktorá nie je kaž-

---

¹ ELIAŠOVÁ, D., 2004. Impulzy pre rozvoj pútnického cestovného ruchu na Slovensku. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*. Roč. 37, č. 4, s. 230-238. ISSN: 0139-8660.

² BARBER, R., 1991. Pilgrimages. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia. s. 51. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. ISBN 978-1-84593-225-1.

³ DIGANCE, J., 2006. Religious and secular pilgrimage. Journeys redolent with meaning. In TIMOTHY, D. J., OLSEN, D. (eds). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. [online]. London & New York: Routledge. s. 36-48. ISBN 9-78-0-415-35445-5. [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf

⁴ KASZOWSKI, L., 2000. Methodology of Pilgrimaging. In *Peregrinus Cracoviensis*. Roč. 10, s. 75-82. ISSN 1425-1922.

dodenným životom; že cesta a narušenie rutiny prinesú nepredvídané udalosti, riziká a obetovania, ale že to slúži na rozšírenie vízie nad rámec známych horizontov.⁵

Posvätné miesta sú podľa Timothyho a Boyda (2003 in Olsen, Timothy 2006) navštevované mnohými návštevníkmi nielen z religióznych alebo duchovných dôvodov, či z dôvodu zažitia dotyku s posvätným v tradičnom slova zmysle, ale aj preto, že tieto miesta sú označované ako kultúrne atrakcie. Z tohto dôvodu sa títo ľudia môžu vnímať už nie ako **pútnici**, ale ako **turisti**.⁶ Na tieto dve kategórie návštevníkov posvätných miest sa preto môžeme pozerieť z dvoch perspektív. Prvou je názor, že turisti a pútnici sú si podobní, ak nie totožní. Každý totiž, kto opúšťa svoj domov a cestuje na istý čas do iného regiónu, je považovaný za turistu. Druhý názor hovorí, že pútnici nie sú turisti. Cestujúci motivovaní hlbokým duchovným alebo náboženským presvedčením sú totiž vnímaní inak ako tí, ktorých motiváciou je potešenie, vzdelávanie, zvedavosť, altruizmus a oddych.⁷

V takomto ponímaní rozlišuje Cohen (1992) medzi pútnikmi, ktorí „*idú do centra svojho sveta a turistami vychádzajúcimi z centra na príjemnú periferiu*.“⁸ Smithová (1992) preto umiestňuje tieto dve skupiny na dva opačné konce kontinua cestovania, pričom

---

⁵ BRANTHOMME, H., 1982. Introduction. In: Chélini, J. and Branthomme, H. (eds). *Les Chemins de Dieu: Histoire des Pèlerinages Chrétiens, des Origines à nos Jours*. In AMBRÓSIO, V., 2015. *Sacred pilgrimage and tourism as secular pilgrimage*. s. 136.

⁶ TIMOTHY, D. J., BOYD, S. W., 2003. Heritage Tourism. [online]. In OLSEN, D. H., TIMOTHY, D., J. 2006. *Tourism and religious journeys*. s. 5. [cit. 2017-07-11].

Dostupné z:

http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf

⁷ OLSEN, D. H., TIMOTHY, D., J. 2006. Tourism and religious journeys. In TIMOTHY, D. J., OLSEN, D. (eds). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. [online]. London & New York: Routledge. s. 1-21. ISBN 9-78-0-415-35445-5. [cit. 2017-07-12]. Dostupné z:

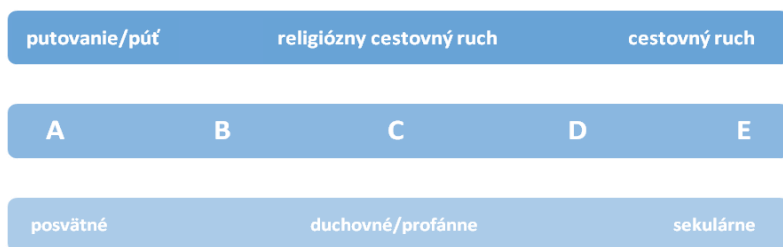
http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf

⁸ COHEN, E., 1992. *Pilgrimage and Tourism: Convergence and Divergence*. In Morinis, A. (ed.) *Sacred Journeys: the Anthropology of Pilgrimage*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, s. 47–61.

jednotlivé pozície odrážajú početné a meniace sa motivácie cestujúceho, ktorého záujmy a aktivity môžu prechádzať z cestovného ruchu k putovaniu a naopak.⁹ Turner a Turnerová (1978 in Pavicic 2007 et al.) v tomto duchu naznačujú, že „turista je z polovice pútnik, ak je pútnik z polovice turista.“¹⁰

Obr. 1. Pútnik a turista na osi kontinuu cestovania

A: zbožný pútnik; **B:** pútnik > turista; **C:** pútnik = turista; **D:** turista > pútnik; **E:** sekulárny turista

*Zdroj: Spracované podľa Smithovej
(1992 in Pavicic et al. 2007, s. 54)¹¹*

⁹ SMITHOVÁ, V. I., 1992. Introduction: the quest in guest. Annals of Tourism Research 19. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia. s. 53-54. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. ISBN 978-1-84593-225-1.

¹⁰ TURNER, V., TURNEROVÁ, E., 1978. Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. *The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia*. s. 53.

¹¹ SMITHOVÁ, V. I., 1992. Introduction: the quest in guest. Annals of Tourism Research 19. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia. s. 53-54. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. ISBN 978-1-84593-225-1.

Vijayanand (2012) taktiež rozlišuje návštevníkov posvätných miest, medzi ktorými rovnako vidí rozdiely od tých ortodoxných pútnikov cez tradičných pútnikov-turistov až po svetských turistov. Z tohto hľadiska môžu byť podľa neho títo návštevníci charakterizovaní na škálach dvoch úrovní: sekulárna vs. duchovná a cestovný ruch vs. putovanie.¹² Zásadný rozdiel medzi pútnikmi a turistami vidia tiež Tirpák et al. (2015). Podľa nich prichádza turista na historické miesta, aby kultúrne pookrial a spoznal pamiatky času. Na druhej strane pútnik na svojej ceste neustoní iba v obdivovaní krás a pamiatok, ale snaží sa prežiť a sprítomniť si dobu svätých, ktorí zanechali na miestach, po ktorých on putuje, nemiznúce stopy.¹³ Vo všeobecnej rovine poukazuje Cohen (1992) na odlišnosti medzi pútnikom a turistom v kultúrnom význame, a to z pohľadu spolucestujúcich, ktorí ich na ceste sprevádzajú v skupinách. Pre pútnikov je skupina spolucestujúcich súčasťou zážitku (skúsenosti) z putovania. Zhromaždení pútnici patria svojmu cieľu, do ktorého putujú; sú súčasťou jeho prostredia v takom zmysle, v akom turisti nie sú. V cestovnom ruchu totiž takéto skupiny nemajú kultúrne definovaný význam. Hoci turisti môžu mať potešenie zo svojich spolucestujúcich, tí nie sú nevyhnutní pre špecifický turistický zážitok; čím viac chcú zažiť autentický zážitok, tým väčšími sú vyrušovaní prítomnosťou ostatných.¹⁴ Jirásek (2014) vidí rozdiely medzi pútnikom a turistom na základe piatich kategórií:

1. **Cieľ cesty** - cieľom turistu je vidieť určité pamätihodnosti, kým správanie pútnika má formy duchovného prežívania.
2. **Naladenie** - turista prichádza na miesto, aby si zaznamenal to, čo vidí, kým pútnik sa koncentruje na prítomný zážitok.

---

¹² VIJAYANAND, S., 2012. Socio-economic impacts in pilgrimage tourism. In: *International Journal of Multidisciplinary Research*. [online]. Roč. 2, č. 1, s. 329-343. ISSN 2231 5780. [cit. 2017-07-14].

Dostupné z:

http://www.academia.edu/8403140/SOCIOECONOMIC_IMPACTS_IN_PILGRIMAGE_TOURISM

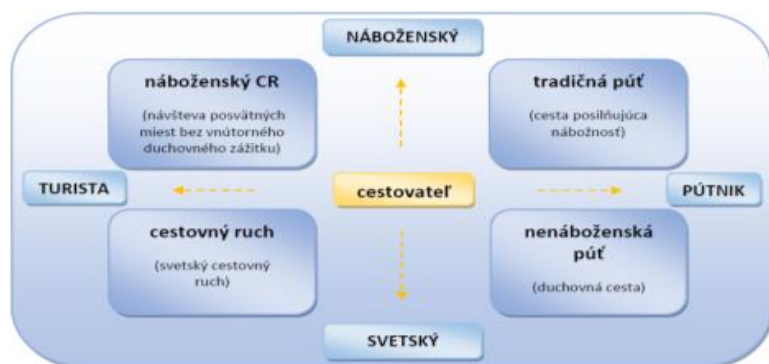
¹³ TIRPÁK, P., DANCÁK, F., OSTROWSKI, M., 2015. *Homo viator et homo peregrinus: Základy turizmu a putovania*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 207 s. ISBN 978-80-555-1442-0.

¹⁴ COHEN, E., 1992. *Pilgrimage and Tourism: Convergence and Divergence*. In Morinis, A. (ed.) *Sacred Journeys: the Anthropology of Pilgrimage*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, s. 47–61.

3. **Forma zážitku** - turista vyhľadáva potešenie a šťastie, kým zážitok u pútnika prináša skutočnú vášeň, pričom potešenie a šťastie sú dôsledkom vnímania miesta v plnosti.
4. **Prístup k otázke** - turista hľadá odpovede, kým pútnik sa spolieha na pýtanie seba samého.
5. **Pozornosť** - pozornosť turistu je pomerne nestála, kým pozornosť pútnika sa zameriava na celistvosť zážitku.¹⁵

Blackwell (2007) vidí hlavný rozdiel medzi pútnikmi a (náboženskými) turistami v motivácii, s akou na posvätné miesto prichádzajú. Z tohto hľadiska rozdeľuje návštevníkov posvätných miest do piatich kategórií.¹⁶

Obr. 2. Kategorizácia cestovateľa na osi kontinua cestovania

Zdroj: Spracované podľa Jiráka (2014, s. 50)¹⁷

¹⁵ JIRÁSEK, I., 2014. Pilgrimage - tourism continuum once again: matrix of sacred, spiritual and profane connectedness to authenticity. In *Journal of Martial Arts Anthropology*. [online]. Roč. 14, č. 4, s. 46-53.

Dostupné z:

http://www.academia.edu/9502942/Pilgrimage_tourism_continuum_once_again_matrix_of_sacred_spiritual_and_profane_connectedness_to_authenticity

¹⁶ BLACKWELL, R., 2007. Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. s. 35-47. ISBN 978-1-84593-225-1.

¹⁷ JIRÁSEK, I., 2014. Pilgrimage - tourism continuum once again: matrix of sacred, spiritual and profane connectedness to authenticity. In *Journal of Martial Arts Anthropology*. [online]. Roč. 14, č. 4, s. 46-53.

Obr. 3. Klasifikácia návštevníkov posvätných miest

Zdroj: Spracované podľa Blackwell (2007, s. 39)¹⁸ a Raj et al. (2015, s. 109)¹⁹

Rozlišujúcim faktorom medzi pútnikmi a turistami je podľa Abad-Galzacortovej et al. (2016) skutočnosť, že pútnik by mohol byť identifikovaný ako niekto, kto je „*motivovaný túžbou po nejakej forme zmeny a presvedčením, že to možno nájsť na pútnickom mieste.*“²⁰ O kontrastoch medzi pútnikom a turistom hovorí aj Stausberg (2011), podľa ktorého sa títo dvaja účastníci nachádzajú na dvoch diametrálne opačných sémantických póloch. Pre lepšie porozumenie predstavuje binárnu schému turistu a pútnika s priradenými charakteristickými atribútmi pre každého z nich. Pomocou

Dostupné z:

http://www.academia.edu/9502942/Pilgrimage_tourism_continuum_once_again_matrix_of_sacred_spiritual_and_profane_connectedness_to_authenticity

¹⁸ BLACKWELL, R., 2007. Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. s. 35-47. ISBN 978-1-84593-225-1.

¹⁹ RAJ, R., GRIFFIN, K., BLACKWELL, R., 2015. Motivations for religious tourism, pilgrimages, festivals and events. In RAJ, R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 103-117. ISBN 978-1-78064-523-0.

²⁰ ABAD-GALZACORTOVÁ, M., GUEREÑO-OMIL, B., MAKUA, A., IRIBERRI, J., SANTOMÁ, R., 2016. Pilgrimage As Tourism Experience: The Case Of The Ignatian Way. In *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*. [online]. Roč. 4, č. 4, s. 48-66. ISSN 2009-7379. [cit. 2017-07-14]. Dostupné z: <http://arrow.dit.ie/ijrtp/vol4/iss4/5/>

nej sa snaží stanoviť prevažujúce poznávacie rámce slúžiace na klasifikáciu verejného správania.²¹

Obr. 4. *Stausbergova binárna schéma turistu a pútnika*

Zdroj: Spracované podľa Stausberga (2011, s. 20)²²

Bond (2015) prezentuje model vnímania návštevníkov posvätných miest, ktorý nie je založený na lineárnom kontinuu tradičných rámcov „pútnik - turista“, ale na sérii prekrývajúcich sa orientácií návštevníkov. Každý kruh tohto modelu predstavuje hlavnú orientáciu návštevy posvätného miesta. Hovorí o tom, že tri hlavné orientácie návštevníkov (kultúrne dedičstvo, náboženstvo, putovanie) sa môžu nachádzať súčasne v tom istom priestore. Všetci návštevníci majú možnosť v priebehu svojej návštevy dosiahnuť množstvo duchovných, spoločenských a psychologických zážitkov. Preto sa môže kedykoľvek zmeniť individuálne zameranie ich návštevy.²³

²¹ STAUSBERG, M., 2011. *Religion and Tourism: Crossroads, destinations and encounters*. [online]. London & New York: Routledge. 279 s. ISBN 978-0-415-54931-8. [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: <http://www.tandfebooks.com/doi/preview-pdf/10.4324/9780203854785>

²² STAUSBERG, M., 2011. *Religion and Tourism: Crossroads, destinations and encounters*. [online]. London & New York: Routledge. 279 s. ISBN 978-0-415-54931-8. [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: <http://www.tandfebooks.com/doi/preview-pdf/10.4324/9780203854785>

²³ BOND, N., 2015. Exploring pilgrimage and religious heritage tourism experiences. In RAJ, R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 118-129. ISBN 978-1-78064-523-0.

Obr. 5. Bondov model návštevníkov posvätných miest

Zdroj: Spracované podľa Bonda (2015, s. 125)²⁴

Spoločným pre všetky tri orientácie je záujem o históriu a kultúru. Návštevníci so zameraním na zážitok z kultúrneho dedičstva majú záujem o množstvo miest a atrakcií. Pre religiózne orientovaných návštevníkov náboženstvo nie je jediným zameraním. Majú totiž záujem o stránky súvisiace s históriou ich osobnej viery. Aj keď nehľadajú hlboko zmysluplný duchovný zážitok, majú potenciál byť vnímaví k posvätnému. Duchovné zameranie návštevy je oveľa jasnejšie definované pre tých, ktorých centrom záujmu je putovanie. Sú viac otvorení k dosiahnutiu hlbšieho a zmysluplnejšieho duchovného zážitku ako ostatní návštevníci. Títo návštevníci

²⁴ BOND, N., 2015. Exploring pilgrimage and religious heritage tourism experiences. In RAJ, R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 118-129. ISBN 978-1-78064-523-0.

si vyberajú konkrétnu lokalitu, pretože tá odkazuje na určitú svätú osobu alebo udalosť súvisiacu s ich tradičnou vierou.²⁵

V ponímaní religiózneho cestovného ruchu v kontexte dichotómií pútnika a turistu sa dostáva do popredia i problematika motivácií, s akými prichádzajú návštevníci na pútnické (posvätné) miesta. Hlavným motívom pre putovanie je podľa Ruth Blackwell (2010) náboženstvo. Podľa nej je ale náboženský motív tiež zložitým konceptom s rôznymi hladinami významu a intenzity v závislosti od individuálnej viery a sociálneho kontextu. Zatiaľ čo náboženstvo je základnou motiváciou pre putovanie, často sú evidentné iné motívy (dobrodružstvo, zvedavosť, výmena intelektuálnych myšlienok či praktických informácií a pod.). Z tohto hľadiska je preto motivácia putovania zložitá, mnohostranná a viacvrstvová a poznanie motivácie jednotlivých pútnikov môže napomôcť porozumieť ich konaniu.²⁶

Náboženský motív je pri putovaní primárnym motívom aj podľa Stoddarda (1997), no v súčasnosti je na mnohých pútnických miestach ťažšie identifikovať pravých pútnikov, keďže tí sú na týchto miestach ovplyvňovaní aj inými atrakciami, akými sú trhy, festivaly, športové udalosti, exkurzné skupiny, dovolenkári či obchodníci.²⁷

Na základe uvedeného je v tomto kontexte preto potrebné uviesť, že motivácia pútnikov môže pozostávať z jedného hlavného motívu, ktorý je dominantný a u účastníka religiózneho cestovného ruchu môže prevažovať alebo je súborom viacerých parciálnych motívov. Medzi najdôležitejšie **motívy** zaradzujú Gavenda (2004),

---

²⁵ BOND, N., 2015. Exploring pilgrimage and religious heritage tourism experiences. In RAJ, R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 118-129. ISBN 978-1-78064-523-0.

²⁶ BLACKWELL, R., 2010. Motivation for Pilgrimage. Using theory to explore motivations. In *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. [online]. Roč. 22, s. 24-37. [cit. 2017-07-16]. Dostupné z: <https://ojs.abo.fi/ojs/index.php/scripta/article/view/348>

²⁷ STODDARD, R., 1997. Defining and Classifying Pilgrimages. In *Sacred Places, Sacred Spaces: The Geography of Pilgrimages, Geoscience and Man*. [online]. Roč. 34, s. 41-60. [cit. 2017-07-21]. Dostupné z: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=geographyfacpub>

Eliašová (2004), Lenčič (2010), Tírpák et al. (2015), Verba, Pasternák (2016), Pasternák, Verba (2018), Stoddard (1997), Rot et al. (2014) tieto: vidieť a zažiť, modliť sa a adorať, uctiť si mučeníka alebo svätca, splniť sľub, zotrvať až do smrti, dosiahnuť vypočutie prosieb, získať odpustky, získať relikvie, ďakovať, poznávať, negatívne dôvody.

K negatívnym dôvodom môžeme zaradiť tzv. nenáboženské motívy. Za takéto motívy sa považujú napríklad: túžba po vedomostiach (poznaní), únik od každodenných povinností, voľný čas/rekreácia, túžba po spoznaní kultúrnych krás, túžba po spoznaní prírodných krás, nový životný zážitok, stretnutie s ľuďmi, túžba stať sa lepším človekom.²⁸

Použitá literatúra:

ABAD-GALZACORTOVÁ, M., GUEREÑO-OMIL, B., MAKUA, A., IRIBERRI, J., SANTOMÁ, R., 2016. Pilgrimage As Tourism Experience: The Case Of The Ignatian Way. In *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*. [online]. Roč. 4, č. 4, s. 48-66. ISSN 2009-7379. [cit. 2017-07-14]. Dostupné z: <http://arrow.dit.ie/ijrtp/vol4/iss4/5/>

BARBER, R., 1991. Pilgrimages. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia. s. 51. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. ISBN 978-1-84593-225-1.

---

²⁸ DRULE, A., CHIS, A., BĂCILĂ, M., CIORNEA, R., 2012. A new perspective of non-religious motivations of visitors to sacred sites: evidence from Romania. In *Procedia: Social and Behavioral Sciences*. [online]. Roč. 62, s. 431-435. [cit. 2017-07-18]. Dostupné z: http://www.academia.edu/29385396/A_New_Perspective_of_Non-Religious_Motivations_of_Visitors_to_Sacred_Sites_Evidence_From_Romania

- BLACKWELL, R., 2007. Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. s. 35-47. ISBN 978-1-84593-225-1.
- BLACKWELL, R., 2010. Motivation for Pilgrimage. Using theory to explore motivations. In *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. [online]. Roč. 22, s. 24-37. [cit. 2017-07-16]. Dostupné z: <https://ojs.abo.fi/ojs/index.php/scripta/article/view/348>
- BOND, N., 2015. Exploring pilgrimage and religious heritage tourism experiences. In RAJ, R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 118-129. ISBN 978-1-78064-523-0.
- BRANTHOMME, H., 1982. Introduction. In: Chélini, J. and Branthomme, H. (eds). *Les Chemins de Dieu: Histoire des Pèlerinages Chrétiens, des Origines à nos Jours*. In AMBRÓSIO, V., 2015. *Sacred pilgrimage and tourism as secular pilgrimage*. s. 136.
- COHEN, E., 1992. *Pilgrimage and Tourism: Convergence and Divergence*. In Morinis, A. (ed.) *Sacred Journeys: the Anthropology of Pilgrimage*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, s. 47–61.
- DIGANCE, J., 2006. Religious and secular pilgrimage. Journeys redolent with meaning. In TIMOTHY, D. J., OLSEN, D. (eds). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. [online]. London & New York: Routledge. s. 36-48. ISBN 9-78-0-415-35445-5. [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: http://shora.tabriz.ir/Uplo-ads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf.
- DRULE, A., CHIS, A., BĂCILĂ, M., CIORNEA, R., 2012. *A new perspective of non-religious motivations of visitors to sacred sites: evidence from Romania*. In *Procedia: Social and Behavioral Sciences*. [online]. Roč. 62, s. 431-435. [cit. 2017-07-18]. Dostupné z: http://www.academia.edu/29385396/A_New

- _Perspective_of_Non-Religious_Motivations_of_Visitors_to_Sacred_Sites_Evidence_From_Romania.
- ELIAŠOVÁ, D., 2004. Impulzy pre rozvoj pútnického cestovného ruchu na Slovensku. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*. Roč. 37, č. 4, s. 230-238. ISSN:0139-8660.
- GAVENDA, M., 2004. Budeme putovať. In: *Katolícke noviny*. č. 5, s. 5. ISSN 0139-8512.
- JIRÁSEK, I., 2014. Pilgrimage - tourism continuum once again: matrix of sacred, spiritual and profane connectedness to authenticity. In *Journal of Martial Arts Anthropology*. [online]. Roč. 14, č. 4, s. 46-53. Dostupné z: http://www.academia.edu/9502942/Pilgrimage_tourism_continuum_once_again_matrix_of_sacred_spiritual_and_profane_connectedness_to_authenticity.
- KASZOWSKI, L., 2000. Methodology of Pilgrimagining. In *Peregrinus Cracoviensis*. Roč. 10, s. 75-82. ISSN 1425-1922.
- LENČIŠ, Š., 2010. Človek na pútnických cestách. In PIATROVÁ, A., et al., 2010. *Pútnické miesta Slovenska: sprievodca*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. s. 7-18. ISBN 808082-132-6.
- OLSEN, D. H., TIMOTHY, D. J. 2006. Tourism and religious journeys. In TIMOTHY, D. J., OLSEN, D. (eds). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. [online]. London & New York: Routledge. s. 1-21. ISBN 9-78-0-415-35445-5. [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf.
- PASTERNÁK, T., VERBA, V., 2018. Pilgrimage sites in Slovakia as the base for the formation of ecomuseums - Case study of Lutina pilgrimage site. [online]. In *Geographica Pannonica*. Roč. 22, č. 2, s. 139-149. ISSN 1820 - 7138. [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: http://www.dgt.uns.ac.rs/pannonica/papers/volume22_2_5.pdf.
- RAJ, R., GRIFFIN, K., BLACKWELL, R., 2015. Motivations for religious tourism, pilgrimages, festivals and events. In RAJ,

- R., GRIFFIN, K. (eds). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective*. 2nd edition. Wallingford: CAB International. s. 103-117. ISBN 978-1-78064-523-0.
- ROT, E., MIKINAC, K., BOGDAN, S., 2014. General characteristics of religious tourism in Croatia. In *UTMS Journal of Economics*. [online]. Roč. 5, č. 1, s. 79-87. ISSN 1857-6982. [cit. 2017-07-22]. Dostupné z: <http://utmsjoe.mk/index.php/2-uncategorised/24-vol-5-no-1>.
- SMITHOVÁ, V. I., 1992. Introduction: the quest in guest. *Annals of Tourism Research* 19. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia. s. 53-54. In RAJ, R., MORPETH N. D. (eds). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CAB International. ISBN 978-1-84593-225-1.
- STAUSBERG, M., 2011. *Religion and Tourism: Crossroads, destinations and encounters*. [online]. London & New York: Routledge. 279 s. ISBN 978-0-415-54931-8. [cit. 2017-06-30]. Dostupné z: <http://www.tandfebooks.com/doi/preview-pdf/10.4324/9780203854785>.
- STODDARD, R., 1997. Defining and Classifying Pilgrimages. In *Sacred Places, Sacred Spaces: The Geography of Pilgrimages, Geoscience and Man*. [online]. Roč. 34, s. 41-60. [cit. 2017-07-21]. Dostupné z: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=geographyfacpub>
- TIMOTHY, D. J., BOYD, S. W., 2003. Heritage Tourism. [online]. In OLSEN, D. H., TIMOTHY, D., J. 2006. *Tourism and religious journeys*. s. 5. [cit. 2017-07-11]. Dostupné z: http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Tourism/Tourism%20Religion%20and%20Spiritual%20Journeys.pdf
- TIRPÁK, P., DANCÁK, F., OSTROWSKI, M., 2015. *Homo viator et homo peregrinus: Základy turizmu a putovania*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 207 s. ISBN 978-80-555-1442-0.

- TURNER, V., TURNEROVÁ, E., 1978. Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives. In PAVICIC, J., ALFIREVIC, N., BATARELO, V. J., 2007. *The management and marketing of religious sites, pilgrimage and religious events: Challenges for Roman Catholic pilgrimages in Croatia*. s. 53.
- VERBA, V., PASTERNAK, T., 2016. Gréckokatolícke pútnické miesta na východnom Slovensku ako nástroj na zvyšovanie povedomia o miestnom bohatstve. In PASCHROVÁ, S., DOLEŽALOVÁ, M. (eds.). *Aktuální problémy cestovního ruchu: Místní bohatství a cestovní ruch* (zborník z medzinárodnej konferencie). [online]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. s. 451-461. ISBN 978-80-88064-21-3. [cit. 2017-07-18]. Dostupné z: <https://kcr.vspj.cz/uvod/archiv/konference/konference-aktualni-problemy-cestovniho-ruchu-2016>
- VIJAYANAND, S., 2012. Socio-economic impacts in pilgrimage tourism. In *International Journal of Multidisciplinary Research*. [online]. Roč. 2, č. 1, s. 329-343. ISSN 2231 5780. [cit. 2017-07-14]. Dostupné z: http://www.academia.edu/8403140/SOCIOECONOMIC_IMPACTS_IN_PILGRIMAGE_TOURISM

Človek sa človekom stáva na ceste

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

pavol.dancak@unipo.sk

Abstrakt: Obraz človeka, ktorý putuje životom ako pútnik po ceste, je rozšírený vo všetkých kultúrach a dobách. Myslenie na Východe aj na Západe nám ukazuje človeka, ktorý putujúc životom hľadá cieľ svojej púte a zároveň v tomto procese dozrieva. Človek nie je absolútne autonómny subjektom. Skôr je v jeho bytosti vpísaná orientácia na presahujúcu realitu, ktorá sa ozýva v hĺbke jeho prirodzenosti. Človeku je vlastná autentická sloboda, ktorá orientuje osobu mimo seba, „ponad“ seba, čo umožňuje jednotlivcovi vstúpiť do hlbokého spoločenstva s druhým, s druhými.

Key words: Človek. Cesta. Druhý. Spoločenstvo. Výchova.

Abstract: The image of a man who travels as a pilgrim on the road is common to all cultures and epochs. Thinking in both the East and the West shows us a person who searches for the purpose of his or her pursuit while maturing in the process. People are not absolutely autonomous subjects. Rather, their being is given an orientation towards a reality that transcends them and echoes in the very depth of their essence. Genuine authentic freedom is inherent to all individuals and guides them "beyond" themselves. It thus allows an individual to enter into a deep community with another, with others.

Key words: Human. Road. Another. Community. Education.

Úvod

Obraz človeka, ktorý putuje životom ako pútnik po ceste, je rozšírený vo všetkých kultúrach a dobách. Myslenie na Východe aj na Západe nám ukazuje človeka, ktorý putujúc životom hľadá cieľ svojej púte a zároveň v tomto procese dozrieva.

Človek je podstatou, ktorá si na základe svojho poznania môže slobodne vyberať, a tak môže žiť lepšie alebo horšie. Svojím faktickým správaním rozhoduje o výbere medzi partikularistickým a holistickým prístupom, medzi odmietaním zodpovednosti, keď sa upriamuje len na pragmaticky prízemné ciele a prijatím zodpovednosti za svoj život. Ľudský život je dynamickým procesom a pokiaľ človek žije, všetko je otvorené, lebo ešte stále môže napraviť svoje previnenia. K slovu sa dostáva výchova - paideia, ako spre-

vádzanie, sprevádzanie na ceste, a vôbec sa neorientuje len na mládež, lebo jej zmysel je kulturotvorný v tom najširšom význame. Jej zmyslom je orientácia k bytiu.

Výchova nie je len prípravou na určité životné výkony, ale je cestou, ktorá vyvádza z každej parciálnosti, z každej uzavretosti vo sfére osobných obmedzených záujmov do priestoru otvárajúcemu sa jediným skutočným ľudským smerom, totiž smerom od čiastočného k celkovému, k priestoru, v ktorom je človek ako jedinec i ako rod umiestnený a povolaný žiť. Ján Patočka píše, že „výchova v pravom zmysle je uvedením do svetového celku...“ Otvorenosť celkovému je zároveň pravou otvorenosťou všetkým ostatným bytostiam spoluobývajúcim svet, je otvorenosťou k ľuďom i veciam v ich pravej perspektíve. Tu sa končí determinácia egocentricky orientovanými cieľmi a nastupuje zaujatie miesta vzhľadom k celku.

Cesta ako paideia

Tušenie transcendentnej výzvy, ktorá volá človeka na cestu, je badateľné v pôsobení slávneho Sokrata, ktorý sa všemožne snažil priviesť svojich poslucháčov k zodpovednému prijatiu svojho ontologicky ohraničeného miesta, k prijatiu ľudskej určenosti.

Sokrates nie je odborným učiteľom. Jeho výkon sa týka toho životne najdôležitejšieho, teda starosti o dušu. A pretože ide o vnútornú záležitosť, ležiacu za horizontom priameho učiteľského vplyvu, nemôže urobiť viac, ako provokovať dušu k vlastnému pohybu, k vlastnej ceste. Takto je Sokrates vychovávateľom základnej cnosti, zdatnosti starať sa o seba samého, teda o svoju dušu. Vo svojom výchovnom snažení zdôrazňuje neoceniteľnú hodnotu nesmrteľnej duše, ktorá jediná je zdrojom poznania. Je presvedčený, že ľudia nosia vo svojej duši zárodoky lásky k múdrosti, k filozofii, a preto on im dáva filozofickú radu.

Nutným predpokladom výchovy ako *bytia-na-cestě* je nastolenie vzťahu. Sokrates tento vzťah zakladá dialógom, v ktorom sa odovzdáva vedomosť poznania nevedomosti, v ktorom ide o logos, podstatu a zmysel, rozumný náhľad, ale aj o životnú skúsenosť tých, ktorí sa dialógu zúčastňujú. Dialóg je len pomocou zvonku. Oslobodené vnútro neznamená svojvoľné počínanie, lebo práve svojvoľné počínanie je spútanosťou. Uvoľnené vnútro je otvorenou

príležitosťou pre zrod náhľadu. Zrodeneц je tajomného pôvodu, je darom. Sama reč to dosvedčuje, nápad nás napadá, sme napadnutí nápadom, ale nie sme to my, ktorí napadáme nápad. Vychovávaný nie je poučovaný vychovávateľom, ale pôrodnické umenie - techné maieutiké - spočíva skôr v umení položiť v pravý čas pravú otázku. Rozhovor je pre Sokrata cestou, metodos, k správnej činnosti. Rozhovory sú akoby bez výsledku, ale ten predsa jestvuje. Všetky pokusy definovať podstatu tej – ktorej činnosti vedú k tomu, že to musí byť akési poznanie; toto poznanie nie je definitívne, statické, ale je to dynamizmus hľadania.

Všeobecne uznávaným arché európskej výchovy je Platónov koncept. Explicitne je predvedený v Štáte, kde Platón opisuje našu ľudskú situáciu podobenstvom jaskyne. Poukázaním na ďalšiu metaforu Radim Palouš vysvetľuje Platónov alebo už aj Sokratov zámer. Výchova nie je akoby vyučovaním plávania tých ľudských živočíchov, ktorí sú ako ryby potopené v oceáne a zo svojich síl ho nemôžu opustiť. Žiadna zdatnosť v plávaní im neumožní preniknúť z „utopenosti“, lebo táto zdatnosť je viazaná práve na situovanosť vo vode. Výchova, paideia, znamená však vynorenie - a keď zostaneme pri jaskynnom podobenstve - zásadný obrat, teda odvrát od toho, čo ako bežná ľudská situovanosť predurčovala ľudské konanie. Paideia predstavuje teda orientáciu na to, čo je v tomto zmysle „nad – situačne“, teda „nad – ľudské“. Výchova nie je robenie ľudí zdatnými v rámci „všednodennosti“, ktorá je v jaskynnom mýte vyjadrená pozeraním na hru tieňov. Na vzdelanie, ktoré len odovzdáva poznatky, sa môže vzťahovať Platónov ironický výrok o vkladaní vedomosti do pasívnej duše ako o vkladaní zraku do slepých očí.

Platónska paideia sa stane pre našu dobu niečím ťažko pochopiteľným a zrozumiteľným, keď budeme pre ňu používať slovo „výchova“ zaťažené dnešným významovým úzom. Každodenné zabezpečovanie, ktorým je človek orientovaný a v ktorom aj napriek bolesti a námahe obratu predsa len zostáva, je skúsenosťou paideie zjavené ako také, ako upútanosť, ktorej sa človek nezbavuje, ale dáva jej miesto. Možnosť pravého umiestnenia ľudskej situácie sa naplňa putovaním hore a dole. Je to paradoxné preto, lebo sa vlastne nikam nemôže ísť. Tajomná inštancia „vychovávateľa“ ukazuje pravú tvár ľudskej situácie. Človek poznáva sám seba.

Paideia tak nie je vzdelávací postup, ale je cestou – je vystupovaním zo situácie, v ktorej ostávame. Je vlastne vytrhnutím zo všedného dňa. V nej je vychovávaný zbavený neustáleho zaneprázdňovania tým či oným. Jej priestorom je schola, prázdno, voľný čas, medzera v zavalenosti každodennými starosťami. Poznanie vlastnej situovanosti, náhľad získaný vďaka schole, v ktorej sa rodí paideia, nie je výkonom silného jedinca, ktorý zvlášť vyniká v záležitostiach všedného dňa.

V Platónovom mýte odpútaný jedinec nie je aktívny, ale je to tajomná inštancia, ktorá odpútava a tiahne vychovávaného strmou cestou. Odpútaný sa vyznačuje radom slabostí: je oslepený, nie je prispôsobený pre obrat, všetko ho láka do pohodlia niekdajšej navyknutej pozície. Paideia nepredstavuje vzťah medzi silnejším, zdateľnejším, múdrejším, vzdelanejším a starším človekom - vychovávateľom a slabším človekom - vychovávaným. Silná je tu len anonymná, tajomná a nepomenovateľná inštancia. Nie je to človek. Nikto z ľudí nezíska osvedčenie k paideii prostredníctvom vlastného prirodzeného nadania, učnosti alebo skúsenosti. Žiadna ľudská sila nespôsobuje výchovnú premenu, odporný a nezvyčajný obrat a namáhavý pohyb po strmej a neschodnej ceste. V celom jaskynnom mýte nie je ani raz poodhalený závoj tajomstva nad touto silnou inštanciou paideie.

Napriek závoju tajomstva predsa len vidíme v Platónovom výchovnom úsilí, že dôležitú úlohu zohráva vzťah, ktorý jestvuje medzi „byť človekom“ a „Pravdou“, lebo duša pred narodením človeka sa usiluje hľadiť a kontemplovať podľa možnosti najviac z toho, čo sa nachádza na „Rovine Pravdy“, lebo „na tej lúke je potrava vhodná pre najlepšiu časť duše a vyživujúca ústrojenstvo krídel, pomocou ktorých sa duša vznáša“. V závislosti od rôzneho stupňa kontemplácie pravdy dušou sa vytvára rozdiel „hrubosti“ ľudského bytia, ktoré duša prijme. Najvyšším stupňom nazerania pravdy zodpovedá byť filozofom, najnižšiemu stupňu kontemplácie Pravdy zodpovedá najnižšia úroveň ľudského života a to je byť tyranom. Základná Platónova koncepcia človeka sa vzťahuje k pravde, len vďaka Pravde je človek človekom, bez Pravdy človek ani nemôže byť. Platón jednoznačne tvrdí, že duša, ktorá nikdy nevidela pravdu, sa nikdy nestane človekom. Význam mýtu o „Rovine pravdy“ hodnotí A. Taylor: „Len silou takej čistej kon-

templácie bohovia a ľudia naplňajú praktické úlohy a zachovávajú prirodzený poriadok v kráľovstve premien a stavania sa. Podobne ako Mojžiš aj oni všetko robia podľa modelu, ktorý videli „na hore“.

Prepojenie človeka, cnosti, poznania a pravdy spája Platóna so Sokratom. Bol to Sokrates, ktorý všetky cnosti previedol na jednu jediná cnosť, ktorej podstatu stotožnil s poznáním. Cnosť je poznanie Dobra a Krásna, ktoré sa v najvyššej miere stotožňujú s Pravdou. Teda cnosť, ktorá je najvyšším uskutočnením ľudskej slobody, teda uskutočnením voľby toho, čo je najlepšie, sa pre Gréka stotožňuje so samotným poznáním toho, čo je najlepšie a stotožňuje sa s videním a s radosťou z Dobra, ktoré sa identifikuje s Pravdou.

Cesta ako „emendatio rerum humanorum“

Ján Amos Komenský sa v Európe preslávil najskôr vďaka svojim učebniciam jazykov. Neskôr vytvoril univerzálny školský systém, v ktorom išlo o *emendatio rerum humanorum*, t.j. o nápravu ľudských vecí. Ľudia podľa neho žijú ako väzni v platónskej jaskyni, pohrúžení do zmätku a neporiadku. Komenský v chiliastickom očakávaní konca sveta je presvedčený, že je potrebné všetko prichystať na posledný súd a pomôcť mladým, dospelým i starým k náprave života. K tomu je potrebné využiť všetky prostriedky. V časoch tridsaťročnej vojny a náboženských nepokojov si Komenský kladie za cieľ zachrániť ľudstvo prostredníctvom školy.

Význam slova „neporiadok“ spočíva v tom, že ľudia sa nestarajú o hlavné a podstatné záležitosti, ale uprednostňujú chvíľkový pôžitok. Človek situovaný v určitom mieste tohto sveta, žije v určitom čase. Stretáva sa len s fenoménmi sveta a aj pravdu poznáva len čiastočne. Ale keď si človek uvedomí seba a svoju situáciu, čo je podstatné, môže byť navrátený poriadok do sveta. K tomu je nutné pochopenie ľudského života ako celku a význam školy ako prípravy k trvalému prijímania celku. Komenský zdôrazňuje, že nenapísal didaktiku pekárstva, maliarstva, rečníctva alebo iného umenia, ale didaktiku života.

V dobe Komenského čoraz väčší význam nadobúdala pragmaticky orientovaný racionalizmus. Humanistické, alebo skôr „humanistické“, koncentrovanie sa na človeka, nebolo starosťou o osud

človeka ako podstaty povolanej k zodpovednosti, ale stalo sa biologicky a materiálne podmieneným bojom o zabezpečenie aktuálnej existencie jedinca, rodiny, spoločenskej skupiny, národa, rasy alebo celého ľudstva. Svet sa začal využívať len pre vlastné tieňové ciele. Preto aj z Komenského diela bolo vyberané len to, čo bolo blízke racionalistickému pragmatizmu.

Samotné Komenského chápanie didaktiky nehovorí ešte o základnom úmysle jeho diela. Výchovné a vedecké princípy sú u neho len poukázaním na cestu, po ktorej je potrebné vykročiť, aby sa dosiahlo víťazstvo nad nesúlalom (disharmóniou), ktorý sa objavil na počiatku novoveku. Výchova má viesť ľudstvo k epoche absolútnej harmónie. Pre Komenského je to norma a cieľ v oblasti školstva a osvety. Komenský nie je len didaktikom, ale aj mysliteľom a tvorcom koncepcie harmonického rozvoja ľudstva a dôraz kladie na výchovu ľudstva k zodpovednému využívaniu slobody, na výchovu k zodpovednosti a dobrovoľnému podriadeniu ľudskej činnosti k prijatým kritériám zmyslu.

Sloboda podľa Komenského je znakom Božím v nás. Boh nemá nikoho, kto by ho prevyšoval, a preto jeho vôľa nie je závislá od nikoho. Nikto nie je mocnejší od neho, Boh nemôže byť obmedzený a ohraničený. Boh je nezávislý a robí čo chce. Tento vlastný znak Boh dal aj človeku a človek takým spôsobom môže pozorovať obraz Boha a čerpať z toho radosť, ak oná podľa Božieho podobenstva. Boh dal človeku slobodu, aby mal možnosť konať pre svoj úžitok – pokiaľ bude konať dobro, ale na svoju škodu, keď bude konať zlo. Boh napomína človeka, poučá a pozýva k tomu, aby dokázal myslieť, túžiť a konať dobro. Nenúti ho, ale rešpektuje jeho slobodnú vôľu, ktorú mu dal.

Slobodná vôľa je daná človeku, aby mohol slobodne prijímať rozhodnutia vlastné jeho poslaniu. Keď človek využíva slobodu na nemorálne ciele, ničí svoju dôstojnosť. Lebo slobodná vôľa môže prejaviť svoju činnosť len v oblasti morálky, teda vo svete hodnôt dobra a zla. Zlá vôľa, svojvôľa, vytvára disharmóniu a zmätok. Človek vzdelaný v pansofickom duchu využíva správne svoju slobodu, neupadá do otroctva svojvôle. Jeho sloboda sa uskutočňuje stále vo vzťahu k celku, k tomu, čo je univerzálne. Tento celostný význam výchovy zdôrazňuje Patočka, keď píše, že je Komenským

„chápaný nie ako súkromná partikulárna spoločenská funkcia, ale ako zásadný vzťah k Absolútnu i Absolútna k človeku“.

Výchova je účasťou otvorenej duše na ceste, kde ide o umenie vlastných rozhodnutí. Tu treba zostať otvorený na prijatie správnych princípov tejto cesty. Otvorenosť duše vplýva z kresťanského ducha myslenia Komenského. Nakoľko u Aristotela bytia mali entelechiálny charakter, neodkazovali na niečo iného jestvujúceho za nimi, ale filozofi nadväzujúci na Platóna nechápu bytie ako v sebe uzatvorený celok, ale ako istú otvorenosť vzťahujúcu k niečomu za sebou. Toto poukazovanie ponad seba nebolo pre Komenského len konštatovaním nedokonalosti sveta a oddelenia božského ideálu od pozemského bytia. Komenský chápal, že je potrebná a dôležitá napráva tohto stavu vecí prostredníctvom výchovy. Podľa neho, je to možné uskutočniť na ceste nasledovania Krista, k čomu vyzýva Nový zákon.

Na druhej strane Komenského, ktorý hlásal premenu ľudského života cestou vlastného úsilia, môžeme pripočítať aj k novovekému mysleniu, lebo túži vziať správu tohto sveta do ľudských rúk, nakoľko je to možné. Vec spočíva v tom, že ľudstvo si chce všetko podriaďovať. Komenský chcel ochrániť ľudí pred takýmto pokušením, preto kládol dôraz na podriadenie ľudskej aktivity jedinému cieľu, ktorým je úplné odovzdanie sa ceste človeka k Bohu a k Božiemu svetu.

Cesta ako „communio personarum“

V súčasnosti sme svedkami odumierania zmyslu pre dialóg, schopnosti ľudí k autentickému stretávaniu sa, spolubytiu a spolupráce. Táto patológia zmyslu pre dialóg sa prejavuje v pocite osamotenosti, v ohlupujúcom zhone za množstvom povrchných kontaktov s ľuďmi, v rozkvetení psychológie a psychoterapie a pod. Úzko s tým súvisí útek od spoločenského života, pocit vykorinenosti u miliónov ľudí, zdanlivý konformizmus atď. Konštatujúc fakt zatmievanie zmyslu pre dialóg, neriešime otázku, v čom tkvie jeho príčina, ale zdá sa nepochybným, že tento fakt je spojený s dvoma koncepciami humanizmu, ktoré sú prítomné v súčasnej kultúre. Na jednej strane je to chápanie človeka ako skutočnosti, ktorá je uzatvorená v individualizme do seba samej, ktorá si vystačí sama a nepotrebuje spoločenstvo, ktoré pre ňu znamená vlastne

ohrozenie. Na druhej strane je to chápanie človeka len ako prvku určitého celku a štruktúry (spoločenstva, štátu, triedy, strany atď.).

Personalismus, resp. personalistické hnutie, zdôrazňuje, že vzťahy, ktoré osoba vytvára, nie sú nikdy len biologickými väzbami, ale sú neoddeliteľne spojené i so širšou skutočnosťou, ktorej obraz odrážajú. Koreňom záporných názorov o jestvovaní ľudí v spoločenstve a predovšetkým v manželstve a rodine je nezriedka mylné chápanie a uplatňovanie slobody. Ľudská sloboda, ktorá sa berie ako nezávislá sila osobne sa uplatňovať, často aj na úkor iných, len pre vlastný, sebecký blahobyť. Ľudská sloboda však nikdy nemôže byť úplne absolutizovaná. Vždy ju treba spájať s dodatkom „v pravde“ a prekonávať ňou individualizmus a tendenciu človeka k egoizmu. „Individualizmus predpokladá použitie slobody, pri ktorom subjekt robí, čo chce, sám si „stanovuje za pravdu“, čo sa mu páči alebo čo je pre neho prospešné. Nepripúšťa, aby iný „chcel“ alebo vyžadoval od neho niečo v mene objektívnej pravdy. Nechce „dať“ inému na základe pravdy, nechce sa stať „pravým darom“. Individualizmus zostáva preto egocentrický a egoistický.“

K. Wojtyła ako fenomenológ považuje skúsenosť skutku za východiskový bod filozofickej reflexie. Skúsenosť konania spolu s inými ľuďmi pokladá za prameň poznania tohto rozmeru človeka, ktorý nazýva účasť (participatio). Usiluje sa nájsť základ tohto faktu a objasniť ho vo svetle posledných dôvodov. Jeho zámer je v podstate ontologický. Účasť je určitým rozmerom ľudskej osoby a jej určitou vlastnosťou. Bez tejto vlastnosti by sa človek neuskutočňoval v plnosti ako osoba. Je to taká jej vlastnosť, vďaka ktorej človek existuje a koná spoločne s inými ľuďmi, pričom nestráca nič z osobného spôsobu bytia, teda neprestáva byť osobou. Účasť je taká vlastnosť osoby, ktorá sa môže uskutočňovať iba vtedy, keď osoba vstúpi do určitého vzťahu s inými osobami a so spoločným dobrom. Účasť je vlastnosť osoby, a zároveň je určitým spôsobom vo vzťahu k iným osobám a k spoločnému dobru. Na účasť, ako ju chápe K. Wojtyła, možno hľadiť z troch aspektov, a to z aspektu osoby a jej osobnej hodnoty, z aspektu vzťahu osoby k druhej osobe („ja“ – „ty“) a napokon z aspektu súvislosti so spoločným dobrom.

Účasť sa zakladá na schopnosti dávať osobný, personalistický rozmer jestvovaniu i konaniu vtedy, keď človek jestvuje spolu s inými ľuďmi. K. Wojtyła rozlišuje dva rozmery spoločenstva a dve roviny uskutočňovania vzťahu účasti: vzťah „ja – ty“ a sociálny rozmer spoločenstva. Keď hovorí o medziľudskom rozmere spoločenstva, analyzuje bezprostredné vzťahy, ktoré spájajú „ja“ s „ty“ a „ty“ s „ja“. Keď opisuje sociálny rozmer spoločenstva, premýšľa o tom rozmere, ktorý sa viaže s dobrom celého spoločenstva, a zároveň s tým, v čom sa jednotliví členovia spoločenstva zúčastňujú svojským spôsobom. „Každá účasť na spoločenstve sa zakladá na účasti a zároveň nachádza aj svoj osobný zmysel prostredníctvom účasti na človečenstve každého človeka.“ Toto stanovisko K. Wojtyły poukazuje na príbuznosť jeho myslenia s tým antropologickým smerom, ktorý sa vo svojej inšpirácii neohraničuje len na grécke intelektualistické tradície, ale čerpá aj z biblicko-kresťanskej tradície a inšpirácie. Na podklade tohto vzťahu sa môže budovať proces nasledovania osobných vzorov, čo je veľmi dôležité vo výchove i v seba-výchove. Účasť sa nevyčerpáva iba vo vzťahu „ja“ k „ty“. Účasť ako vymedzený spôsob účasti osoby na skutočnosti, ktorá prekračuje poza tú osobu, má ešte druhý rozmer. Je to zároveň druhý rozmer spoločenstva popri medziosobnom. K. Wojtyła nazýva tento rozmer sociálnym. Viaže sa k spoločnému dobru. Analyzujúc tento rozmer, K. Wojtyła vstupuje na platformu sociológie. Nezaoberá sa však analýzou spoločnosti, ale uvažuje iba o sociálnom rozmere spoločenstva, teda zatiaľ čo sociológia skúma druhy a štruktúry skupín ľudí, K. Wojtyła zaujíma podmetovosť spoločenstva, teda to, čo sa vyjadruje slovom „my“. K. Wojtyła nechápe spoločenstvo ako základné bytie. Tým je ľudská osoba. Zo stanoviska konkrétnej osoby hľadá na sociálny rozmer spoločenstva.

Človek nie je absolútne autonómnym subjektom. Skôr je v jeho bytosti vpísaná orientácia na presahujúcu realitu, ktorá sa ozýva v hĺbke jeho prirodzenosti. Človeku je vlastná autentická sloboda, ktorá orientuje osobu mimo seba, „ponad“ seba, čo umožňuje jednotlivcovi vstúpiť do hlbokého spoločenstva s druhým, s druhými.

Záver

Platónska paideia, ktorá predchádza nášmu svetu slobody a zodpovednosti naznačuje, že skutočný humanizmus reflektuje celok a hranicu a že sloboda nie je absolútna voľnosť a božstvo, ale je cestou za niečím božským.

Človek v židokresťanskej tradícii je stvorený Bohom a povolaný k rozvíjaniu svojich talentov. Adam a Eva aj po hriechu nie sú zavrnutí, ale poslaní na strastiplnú cestu, ktorá vedie do Božieho kráľovstva. Boh ľudí vedie, vychováva a volá k pravému zmyslu životnej existencie. Výchova je svätou záležitosťou. Cirkev ako nový druh ľudskej spoločnosti sa dostáva ku Grékom práve v momente, keď myšlienka polis sa dostala do krízy, ale radostná zvesť nadväzuje na to najvznešnejšie z gréckeho myslenia tým, že výchovu neuskutočňuje len prostredníctvom osvojenia poznatkov, ale vykročím na cestu nasledovania, sebazvdania a sebavydania.

Boží obraz v človeku je znetvorený dedičným hriechom a Boh chce toto znetvorenie vyliečiť na dlhej ceste výchovy, pričom reflektuje jeho slobodu. Človek je človekom tým, že sa vydáva na cestu a prekračuje seba samého. Ústrednou myšlienkou kresťanskej výchovy je zbožštenie človeka, čo vlastne znamená bližšie neurčený „podiel“ v prirodzenosti Boha. Zbožštenie neznamená zničenie človeka, ale jeho naplnenie a človek sa neidentifikuje s Bohom, ale sa k nemu približuje. Existencia Ježiša Krista sa dotýka celého ľudstva. Kresťanská výchova nedospieva k svojmu univerzalizmu abstrakciou, ale koncentráciou podľa „plánu sústrediť v Kristovi všetko“ (Ef 1,40). Ideál, ktorý stanovilo stvorenie, sa už nedá dosiahnuť, ba nemožno k nemu ani priamo smerovať. Odtiaľ musí človek prejsť cestu od zmrzačenej podoby, ktorou je hriešnik k ideálnemu obrazu Božieho služobníka. Tu sa naplno objavuje zmysel výchovy. Mesiáš nie je nadčlovek, ale Baránok, ktorý sníma hriechy, ktorý vedie bratov a sestry po ceste k Otcovi. Ježiš sa ponížil a bol poslušný až na smrť. Celý Kristov život je tajomstvom rekapitulácie.

Ježiš Kristus - Logos, je vzorom aj autoritou, cieľom aj zmyslom, „Ja som cesta pravda a život“ (Jn 14, 6). Prví kresťanskí myslitelia predstavujú Krista ako jediného Vychovávateľa a Učiteľa. Celý vesmír, dielo stvorenia a vykúpenia, každý človek a celé ľudstvo je zapojené do univerzálneho procesu výchovy, ktorá vlastne

predstavuje vykúpenie k dokonalosti človeka žijúceho s Bohom. K správne mu konaniu nestačí len poznanie, ale je potrebná aj milosť Božia. Život kresťana je imitatio Christi, je nasledovaním výzvy „pod' za mnou“, je nastúpením na cestu.

Zoznam literatúry:

CSONTOS, L.: *Základná antropologická línia v encyklikách Jána Pavla II.* Trnava : Dobrá kniha, 1996.

DOJČÁR, M.: Dialogue as a form of proclamation. In: *Acta Missiologica*. No. 2, Vol. 12/2018, s. 40 - 49.

CHISTYAKOVA O: Rationalization of Contemporary Culture and Education in the Context of Religious Resistance to Violence. In: *International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2016)*. Available at: [http://www. atlantispress.com/php/pub.php?publication=icadce-16](http://www.atlantispress.com/php/pub.php?publication=icadce-16). Accessed 25.1.2017.

JÁN PAVOL II.: *Apoštolský list rodinám Gratissimam sane*. Trnava : SSV, 1994.

KOMENSKÝ, J. A.: *Obecné porady o nápravě věci lidských*. Praha: Svoboda, 1992.

KRATOCHVÍL, Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herrmann & synové, 1995.

PALOUŠ, R.: *Čas výchovy*. Praha : SPN, 1991.

PALOUŠ, R.: *K filozofii výchovy*. Praha : SPN, 1991.

PALOUŠ, R.: *Komenského Boží svět*. Praha : SPN, 1992.

PATOČKA, J.: *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

PLATÓN: *Štát*. Prel. J. Špaňár. Bratislava : Tatran, 1990.

PLATÓN: *Faidon*. Prel. J. Špaňár. Bratislava : Tatran, 1990.

PLATÓN: *Faidros*. Prel. J. Špaňár. In: *Predsokratici a Platón*. Bratislava : Tatran, 1970.

- PORUBEC, D.: *Filozofia kultúry v diele Ivana Alexandroviča Ilji-na*. Prešov : PU GTF, 2018.
- POTOČÁROVÁ, M.: *Etika v rodinných vzťahoch*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017.
- REALE, G.: Przekaz filozoficzny za pośrednictwem mitu. In: *Wolność we współczesnej kulturze*. Lublin : WN KUL, 1997.
- REMBIERZ M.: „Dom rodzinny jako przestrzeń wychowania intelektualnego – wzrastanie w mądrości, czy utwierdzanie się w dziedzicznych uprzedzeniach i stereotypach?” In: *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Wspólnototwórczy wymiar wychowania integralnego*. Ed. KOZUBEK M. T: Katowice 2012, pp. 225-255.
- ŠOLTĚS, R.: Vzdelanie a výchova k sociálnemu cíteniu ako neustály zápas medzi hľadaním spravodlivosti a konfrontáciou sa s ľudskou hriechnosťou podľa sociálnej náuky Cirkvi. In: *Theologos : Theological Revue : the Journal of University of Prešov, Greek Catholic Theological Faculty*, Roč. 20, č. 1. Prešov, (2018), s. 81-90.
- TAYLOR, A. E.: *Plato. The Man and his Work*. London 1937.
- TIRPÁK, P.: *Rodinná výchova*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, 2018.
- VALČO, M., ŠTURÁK, P.: The “Relational Self”: Philosophical-Religious Reflections in Anthropology and Personalism. In: *Xlinguae*. Volume 11 Issue 1XL, January 2018.
- WOJTYŁA, K.: *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin : WN KUL, 1994.
- WOJTYŁA, K.: Osoba: podmiot i wspólnota. In: WOJTYŁA, K.: *Osoba oraz inne studia antropologiczne*. Lublin : WN KUL, 1994, s. 371 - 414.

Stretnúť Boha tu na zemi

Mgr. Marcel Pisio

Gréckokatolícky kňazský seminár bl. P.P. Gojdiča v Prešove

marcelpisio@gmail.com

Kedysi som videl jeden gruzínsky film, mal názov „Pokánie“, film, ktorý bol predperestrojkovou kritikou moci zla a duchovnej prázdnoty. V jednej scéne tam vidíme putujúcu starenku, ktorá sa naliehavo pýta ľudí pri ceste – Vedie táto cesta ku chrámu? Prosím vás, vedie táto cesta ku chrámu? A keď jej odpovedajú, „Nie, táto cesta nevedie ku chrámu“, tak len smutne pokrúti hlavou a zahudre si popod nos: „Načo je taká cesta, ktorá nevedie ku chrámu!“

Modli by sme otázku tejto starenky parafrázovať a pýtať sa – načo je taký život, keď nevedie k Bohu?

Cirkev nám dáva jasnú odpoveď na prítomnosť Boha tu na zemi, na otázku kde ho môžeme stretnúť – slovo, Eucharistia, spoločnosť. To sú tri základné momenty Božej prítomnosti.

A Boh neprebýva medzi svojím ľudom, len kvôli tomu aby tu bol. On prehovára k človeku cez konkrétne situácie. Boh sa zjavil cez jeden národ a celé dejiny izraelského, vyvoleného národa, sú vlastne dejinami života každého človeka. Na dejinách tohto národa, môžeme jasne vidieť, pochopiť a uveriť, čo vlastne Boh chce urobiť aj v našom živote.

To čo sa dialo v živote Abraháma, ako Boh vyplnil všetky prisľúbenia v jeho živote, ako ho vyviedol z krajiny svojich predkov. On uprostred pohanstva poznačeného polyteizmom - mnohobožstvom, sklamaný vlastnou neschopnosťou priviesť na svet spolu so svojou ženou Sárrou potomstvo a získať svojou prácou zem, ako dedičný podiel uveril proti nádeji, tak ako čítame v Písme: „...*On proti nádeji v nádeji uveril, že sa stane otcom mnohých národov, podľa slova: Také bude tvoje potomstvo. A neochabol vo viere, ani keď videl, že jeho telo je už odumreté – veď mal skoro sto rokov – a že je odumreté aj Sárino lono. A nezapochyboval nedôverčivo o Božom prisľúbení, ale posilnený vierou vzdával Bohu slávu, pevne presvedčený, že má moc aj splniť, čo prisľúbil. Preto sa mu to počítalo za spravod-*

livšť.“ (Rim 4, 18 – 22). Abrahám tomuto slovu, tomuto prisľúbeniu uveril a stretol Boha. Stretol ho v jeho slove, vo vernosti tomuto slovu. To bola jeho skúsenosť s Bohom.

To čo sa udialo v živote Mojžiša, ktorý vzdialený od svojich pokrvných na úteku od svojich vychovávateľov v madiánskom kraji počul Pánov hlas a Jeho prisľub, že Boh bude s ním: „*Kto som ja , aby som šiel k faraónovi a aby som vyviedol Izraelitov z Egypta?! – On mu odpovedal: - Ja budem s tebou, ja pôjdem s tebou...*“ (Ex 3, 11-12). Mojžiš takisto uveril tomuto slovu. To bola vôbec prvá púť, na ktorú Boh pozval človeka. Tam sa človek stretol s Bohom. S jeho mocou a s jeho starostlivosťou a láskou k ľuďu. Izraeliti tam stretli Boha. Boh prišiel v Ježišovi Kristovi – v jeho Pasche. Pascha je spomienkou na prechod Pána. Spolu s našimi otcami aj my sme boli otrokmi u faraóna, tak ako sme dnes otrokmi hriechu. Ale Boh, náš Otec, v tú noc prešiel Egyptom. A toto je Pascha: Boh prichádza aby nás svojou mocnou rukou vyslobodil z otroctva. Keď Pán prechádza, otroctvo sa končí, smrť je premožená. Aj ty môžeš vojsť do slávy a do odpočinku. Preto tento sviatok hľadá aj teba a cez Božie slovo sa ťa prichádza opýtať: „Kde si? Kde sa nachádzaš ty? Ak si v otroctve nejakého hriechu a v moci smrti, neboj sa! Pán prichádza kvôli tebe.

Takou ústrednou udalosťou izraelitov bol tento prechod cez more, udalosť, ktorú stále slávili, ktorú si celé dejiny pripomínali, a ktorá im nedovolila zabudnúť na ich oslobodenie. Ježiš prišiel aby nás previedol zo smrti do života. Kde sa teda stretnem s Bohom? Práve v tomto slove. V tom, že uverím tomuto slovu a budem svedkom ako Boh plní prisľúbenia aj v mojom živote.

Na svojom bývalom pôsobisku som počas ôsmich rokov bol veľakrát svedkom toho ako ľudia stretli Boha. Bol som svedkom toho, ako Boh mocným, nespochybniteľným spôsobom vstupoval do života človeka, kvôli jedinej veci – *aby menil srdce človeka*. Toto potreboval Boh urobiť s Abrahámom, s Mojžišom, s izraelským národom. Teda od čias, kedy sa konala táto prvá púť v dejinách spásy až dodnes, keď ľudia putujú na rôzne

sväté miesta, platí presne to isté. Boh ťa pozýva na púť, lebo chce meniť tvoj život, chce meniť tvoje srdce.

Človek na púti sa musí vzdať svojho domáceho pohodlia, svojho kresla či papučiek, potrebuje sa trochu uskromniť s miestom, prijať toho, kto si možno v autobuse, či v aute sadne vedľa neho, prijať toho, kto ho chyť na púti pod pazuchu či za rameno a pomáha mu kráčať. Takto sa zjavuje Boh, takto ku nám prehovára v konkrétnych udalostiach a v konkrétnych ľuďoch.

Individualizmus, konzumnosť a mnohé iné postihnutia tejto doby sa na púti veľakrát rúcajú a nemajú šancu v spoločenstve putujúcich ľudí. Niektorí ľudia ako prejav svojej vďaky a zároveň aj ako svedectvo pre druhých, nechali vyhotoviť ďakovnú tabuľku, niekto dá postaviť kríž či nechá namaľovať obraz alebo urobí niečo iné ako vyjadrenie svojej vďaky voči Bohu. Najviac je však takých, ktorí si ten zážitok zo stretnutia sa s Bohom nechajú pre seba. Ich najlepšou a najkrajšou vďakou je vlastný život, ktorý žijú ako svedectvo o tom, ako Boh vstúpil do ich problému, do choroby, do ťažkosti...svedectvo o tom ako ich Pán viedol z otroctva na slobodu.

Púť a skúsenosť odpustenia – svedectvo

Pre mňa z množstva tých svedectiev stále tak kdesi v popredí vystupuje jeden príbeh. Je to skúsenosť odpustenia jednej ženy. Na hore som ju stretol spolu s jej matkou, ktorú tlačila na invalidnom vozíku. Dali sme sa do rozhovoru a všimol som si jej ruky, ako keby zakrpatené alebo postihnuté nejakou deformáciou. Vyrozprávala príbeh svojho života, svojej zlosti na mamu, na spomienky ako sa nestarala o domácnosť, o výchovu, pretože pila. Manžel ju nechal s dieťaťom a ona si žila svoj život. Nezvládala ho. Jedného dňa keď sa vrátil domov, našla svoju dcérku ako sa hraje s nejakými papierikmi, ktoré si strihala. Keď sa mama lepšie pozrela zistila, že dcéra postrihala posledné peniaze, ktoré mali doma. V návale zlosti ju vytiahla na dvor, položila jej ruky na klát, na ktorom rúbali drevo a začala sekerou...raz a potom zase a zase... Od toho dňa sa ich cesty rozišli. Mamu posadili do väzenia a dievča išlo z nemocnice do ústavu pre mladistvých. Keď ju na jej 18 narodeniny pustili vonku, nevedela kam má ísť. Nevedela na

koho sa obrátiť. Oslovila vzdialenú rodinu, trochu jej pomohli a vedela, že tam neostane. Spoznala chlapca, svojho terajšieho manžela. Založili si rodinu a celý čas rozmýšľala kde je jej mama. Ako sa má, či vôbec žije... Rozhodla sa, že ju bude hľadať. S manželom ju našli a navštívili v domove pre seniorov. Po prvom objatí, po slzách, nasledovala jej otázka pre mamu. „*Mami, nechceš prísť bývať ku mne? Budeš s nami, s mojou rodinou?*“ A potom začala rozprávať jej mama. Hovorila, viete otče, nie je to jednoduché bývať tam, pozerat' sa na moju dcéru ako sa trápi, ako s tými rukami nedokáže veľakrát nič lebo ju bolia, ako ťažko varí, žehlí, ako kŕmi svoje deti a ako sa stará o mňa. Je to pre mňa veľmi ťažké ale ja som takto stretla Boha. Vo svojej dcére, v tom odpustení, ktoré som cez ňu zažila. To je príbeh jedného života. Jednej cesty, na ktorej táto rodina stretla Boha tu na zemi. Takých svedectiev je veľa. Bud'me vďační, že nás Boh takto vychováva vo svojej láske a dovoľme, aby ho ľudia cez nás mohli stretnúť už tu na zemi a raz vo večnosti.

Moje Camino de Santiago

Mgr. Cástor Sánchez.

*O.Z. Priatelía Svätajakubskej cesty na Slovensku - Camino de Satigo
castorsanchez27@gmail.com*

Resumé: Príspevok opisuje ako sa autor zoznámil s Caminom de Santiago a ako sa dostal k tomu, že počas tridsiatich dní prešiel celú hlavnú trasu v Španielsku. Podrobne opisuje svoje zážitky a dojmy z tejto púte aj to, ako s dvoma ďalšími nadšencami založili O.Z. Priatelía Svätajakubskej cesty na Slovensku – Camino de Santiago. V poslednej časti opisuje činnosť tohto združenia od začiatkov až po súčasnosť.

Kľúčové slová: O.Z. Priatelía Svätajakubskej cesty na Slovensku – Camino de Santiago. Svätajakubská cesta. Camino de Santiago. Púť. Slovensko. Náboženský turizmus. Credencial. Santiago de Compostela. Sv. Jakub.

Summary: The article describes how the author learned about the Camino de Santiago and how he got to walk the entire main route in Spain in thirty days. He recounts in detail his experiences and impressions of this pilgrimage as well as how he and two other enthusiasts eventually founded the Civic Association Friends of St. James Way in Slovakia - Camino de Santiago. The final part lists the activities this association has carried out from the beginning to the present.

Keywords: Civic Association Friends of St. James Way in Slovakia - Camino de Santiago. St. James Way. Camino de Santiago. Pilgrimage. Pilgrim. Slovakia. Religious tourism. Credencial. Santiago de Compostela. St. James.

Ako som sa dozvedel o Camine

Moje meno je Cástor Sánchez a pochádzam z Kolumbie, no na Slovensku žijem už od roku 1984.

O Camine de Santiago som prvý krát počul už na vysokej škole od študentov, ktorí sem chodievali z celého sveta, aby sa učili po slovensky. Prirodzene som sa najviac bavil s tými, ktorí hovorili po španielsky. Často ma pozývali k sebe domov, do Španielska. Keď som prvý krát počul, že by sme mohli spolu absolvovať *Camino*, nevedel som o čom hovorila. Vtedy mi vysvetlili, že je to trasa, ktorá vedie cez celé Španielsko. Možno ju prejsť pešo alebo na bicykli, je celá označená a ľudom ponúka lacné ubytovanie.

Až o mnoho rokov neskôr som objavil knihu Paola Coelho s názvom *Mágov denník* (neskôr vyšla aj pod názvom *Pútnik z Compostely*). Hneď mi bolo jasné, že sa v nej opisuje cesta, o ktorej mi hovorili Španieli. Niekde tam sa začalo moje putovanie, aj keď v tom čase ešte len v myšlienkach. Konkrétny termín svojho skutočného *Camina* som si stanovil až v roku 2006. Keď som to oznámil svojim veľmi dobrým kamarátom Bubákovcom, Dana hneď vyhlásila, že ide so mnou. Ani na chvíľu nezaváhala.

Moja skúsenosť

Keď nastal deň D a my sme nastúpili do lietadla, ani jeden z nás netušil do čoho ideme. Ak ma pamäť neklame, vtedy som si slovo „pút“ do súvislosti s pojmom „Camino de Santiago“ nedával. Mala to byť aktívna dovolenka. Túra dlhá 800 km, ale predsa len túra.

Avšak to, čo sme tam zažili, sa dá len ťažko opísať. Čosi také je najlepšie zažiť na vlastnej koži. Všetko, čo sme počas nášho putovania vnímali zmyslami, teda to, čo sme videli, cítili, počuli a ochutnali, to všetko bolo pekné a príjemné. Príroda, rímske mostíky, románske kostolíky, gotické chrámy, malebné dedinky, vôňa kvetov, šum lístia a zurčanie vody v riekach a potokoch. Spev vtákov. Osviežujúci Radler v každej dedine – človek nemôže piť celý deň iba vodu. Výborná španielska kuchyňa, dary mora, šaláty, ryby. K tomu večer fľaša vína. Mesiac bez televízie, rádia, správ, novín, telefónu.

Príjemné bolo aj to, že sme sa po ceste zbavovali všetkého ťaživého, čo sme nosili v sebe. Keď človek nerobí nič iné iba kráča, má dosť času na rozhovor a premýšľanie. Niekedy 6 až 8 hodín denne. Dana riešila všetko možné: rodičov, súrodencov, školu, manžela, deti, priateľov, kolegov, robotu. A práve vďaka tomu som sa aj ja zamýšľal nad rôznymi oblasťami svojho života, aj nad takými, o ktorých som nikdy predtým neuvažoval. Niekedy som rozprával ja a ona počúvala. Niekedy sme kráčali každý sám. Zahĺbený v myšlienkach, premýšľal som o tom, čo mi práve porozprávala, alebo o tom, čo som jej rozprával ja. Veru až vtedy, práve na tej ceste som si o sebe uvedomil mnoho vecí. Dovtedy na to nebol čas, ani podmienky.

Nikdy nezabudnem na prvú etapu v Galícii, asi štyri dni pred príchodom do Santiaga. Mali sme pred sebou 25 kilometrov dlhú trasu z krásnej dediny O'Cebreiro (n. v. 1 300 m) do Samosu, kde je impozantný Benediktínsky kláštor a kde sme mali spať. Len čo sme sa vydali na cestu, začala ma bolieť ľavá päta. Rozchodím to, povedal som si. Tá bolesť sa však každým krokom zväčšovala a o pár kilometrov ďalej som už takmer nemohol na nohu vôbec stúpiť. Bol som rád, že mám palice, ktoré som použil ako barle. Posledných pár kilometrov sme sa odviezli taxíkom. V albergue som si hneď ľahol a takmer okamžite zaspal. Keď som sa zobudil, šli sme na druhý koniec dediny, kde bola lekáreň, no bola zavretá. Bol som zúfalý. Prešiel som pešo takmer 700 km a teraz nebudem môcť prísť do Santiaga po vlastných? Nechcel som si to pripustiť. Bol som smutný a sklamaný. Povedali sme si, že uvidíme, ako na tom budem na druhý deň. Keď bude treba, nastúpime na autobus a do Santiaga sa odvezieme. Dovtedy som si myslel, že prejsť *Camino* je len a len otázka mojej vôle, sily a vytrvalosti. V Samose som pochopil, že moja vôľa nestačí. Že k tomu, aby sa mi podarilo dotiahnuť moje rozhodnutie do zdarného konca potrebujem čosi viac, priazeň vyššej moci, inak sa to nestane. Uvedomil som si, že trochu pokory ani mne neuškodí.

Ráno som, našťastie, necítil žiadnu bolesť a do Santiaga som prišiel tak, ako som chcel. Bola to detoxikačná kúra spojená s relaxačným pobytom a psychoterapiou. Ale to sme si uvedomili až keď sme sa vrátili domov, do Bratislavy.

Určite poznáte aké to je, keď človek dosiahne niečo, čo ho stálo veľa námahy. Je to obrovská radosť. Pocit hrdosti na to, čo sme dosiahli. Tak je to i s *Caminom*. Keď človek zastane pred Chrám Svätého Jakuba v Santiago de Compostela potom, ako celé dni a týždne, krok za krokom prešiel stovky kilometrov, niet krajšieho miesta na zemi. Španielske *Camino* sme odvtedy absolvovali ešte dva krát... zatiaľ.

Svätojakubská cesta na Slovensku

Od mojej prvej púte do Santiaga de Compostela prešlo takmer 7 rokov kým som v roku 2012 so svojim španielskym kamarátom Sergim išiel pešo popri Dunaji z Bratislavy do Hainburgu. Boli sme veľmi prekvapení, keď sme zišli z mosta Lafranconi a prekro-

čili rakúske hranice. Len pár metrov od nich sme narazili na žltú šípku označujúcu cestu do Santiaga. Už vtedy sa tam prakticky dalo ísť takmer rovno z Bratislavy! Dostali sme nápad: čo tak označiť trasu púte cez celé Slovensko až do Levoče.

O rok neskôr sme potom so Sergim a mojou kmotrou Martinou zo Slovenska založili *O.Z. Priatel'ia Svät'ojakubskej cesty na Slovensku – Camino de Santiago*. Boli sme plní elánu, no netušili sme, na akú veľkú úlohu sme sa podujali. Najskôr sme potrebovali zistiť kadiaľ viedla trasa Svät'ojakubskej púte v minulosti. Môj kmotor Martin, ktorý je profesorom histórie na Univerzite Komenského v Bratislave, zadal túto úlohu svojmu nadanému študentovi Martinovi Neumannovi. Ten zmapoval kde všade sú a boli kostoly a kaplnky Sv. Jakuba ale aj iných svätcov – patrónov pútnikov. Ďalej zistil, že niektoré obce majú vo svojich erboch Sv. Jakuba alebo iné symboly pútnika, napríklad mušľu hrebenatku, palicu či klobúk.

Keď označil všetky tieto miesta na mape, ukázala sa trasa to- tožná so starými osvedčenými cestami. Prekvapilo nás však, že cesta nekončí, resp. nezačína, v Levoči, ale že patrocíniá Sv. Jakuba siahajú ešte ďalej na východ. Postupne sme trasu naprieč Slovenskom skonkretizovali a nadviazali spoluprácu s KBS, KST a ďalšími kompetentnými úradmi v mestách, ktorými cesta prechádza.

V roku 2015 sme dostali pozvanie na prvý celosvetový kongres asociácií priateľov Svät'ojakubskej cesty. Okrem množstva cenných informácií, ktoré sme si odtiaľ priniesli, sme sa tam zoznámili s predstaviteľmi *Camina* v Španielsku a susedných krajinách: Poľsku, Českej republike, Rakúsku a Maďarsku, z ktorých sa stali naši kľúčoví partneri.

Prvé mesto, ktoré nám ponúklo konkrétnu spoluprácu, boli Košice, a tak sme sa pustili do označovania trasy smerom z Košíc do Bratislavy a nie naopak, ako sme si pôvodne mysleli. Medzitým sme navrhli slovenský Credencial (pas pútnika, do ktorého si zbiera pečiatky z miest ktorými prešiel).

Prvý označený úsek bol úsek Košice – Levoča, ku ktorému sme vydali aj bedeker s dôležitými informáciami: dĺžka trás, výškové rozdiely, mapy, možnosti ubytovania a stravovania, body záujmu po ceste, atď. Po dvoch rokoch činnosti sa nám tiež podari-

lo osadiť dlažbové kocky so symbolom mušle na hlavnom námestí v Košiciach.

Trápilo nás, že *Camino* vedúce z Budapešti obchádza Slovensko a v Rajke odbočuje na juh, do Rakúska. Preto sme maďarskému združeniu priateľov Svätajakubskej cesty navrhli úpravu trasy tak, aby z Rajky pokračovala priamo do Čunova a cez Rusovce viedla do Bratislavy, odkiaľ by pokračovala do rakúskeho Wolfsthalu. Nemuseli sme ich dlho presviedčať. Našu iniciatívu prijali s nadšením a už o mesiac neskôr sme navrhovanú trasu spolu prešli a neskôr aj označili. Vďaka nej sa Slovensko napojilo na celoeurópsku sieť Svätajakubských ciest a naši maďarskí partneri zo *Szent Jakab Zarándokút* zakomponovali úsek Rajka - Bratislava - Wolfsthal aj do svojho bedekra.

Stalo sa to v roku 2017, kedy sme v spolupráci s Banskobystrickým biskupstvom otvorili aj ďalší nový úsek z Donovalov po Hronský Beňadik a vydali k nemu samostatný bedeker.

V októbri 2018 sa nám spolu s Nitrianskym biskupstvom podarilo otvoriť dosiaľ posledný úsek z Hronského Beňadiku po Sereď. Na Svätoplukovom námestí v Nitre sme osadili pamätnú tabuľu a na ďalších kľúčových miestach kovové dlaždice so symbolom hrebanatky. Bedeker pre túto trasu je už taktiež k dispozícii.

V roku 2019 plánujeme označiť a otvoriť trasu cez Trnavský a Bratislavský kraj. Pribudnú, samozrejme, bedekre a veríme, že aj pamätné tabule a dlaždice v Trnave a v Bratislave.

Týmto sa však naša práca ani zďaleka nekončí. Naším cieľom je spropagovať slovenskú časť Svätajakubskej cesty doma aj v zahraničí. Dúfame tiež, že sa nám podarí presvedčiť farnosti a obce, cez ktoré *Camino* prechádza, o jeho význame a nesmiernom rozvojovom potenciáli. Ďalšou úlohou je pre nás vytvoriť stovky pečiatok, ktoré si budú pútnici zbierať do Credencialu, a sme veľmi radi, že nám pri splnení tejto úlohy prisľúbila pomoc Škola úžitkového výtvarníctva Jozefa Vydru v Bratislave.

Stojí pred nami ešte veľa úloh, no teší nás, že už teraz vidíme prvé výsledky našej práce. Nedávno sme dostali späť väzbu od majiteľa penziónu v Gelnici na Spiši, ktorý za rok 2017 ubytoval viac než 160 pútnikov s Credencialom! Táto informácia nás naplnila enegiou a elánom.

Pevne veríme, že sa nám podarí Svätajakubskú cestu na Slovensku priniesť čoraz viac do povedomia spoločnosti a že čoraz viacej ľudí bude môcť oceniť jej nesmierny potenciál.

Použitá literatúra:

NEUMANN, M.: *Svätajakubský kult v Uhorsku*. 2014